

Людмила Савенко

*Формування
етнокультурної
компетентності
на уроках
української
мови і літератури*

Навчально-методичний посібник

Полтава 2022

**Департамент освіти і науки Полтавської міської ради
Ліцей № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради**

Людмила Савенко

***ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ***

Навчально-методичний посібник

Полтава 2022

Упорядник: Савенко Людмила Петрівна. Навчально-методичний посібник «Формування етнокультурної компетентності на уроках української мови і літератури». – Полтава, 2022, С.116

Савенко Людмила Петрівна – учитель української мови і літератури ліцею №14 «Здоров'я» Полтавської міської ради. Кваліфікаційна категорія – «Спеціаліст вищої категорії». Педагогічне звання «Старший учитель».

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Мелешко Віра Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Полтавського національного університету імені В.Г.Короленка.

Кисла Ірина Іванівна – учитель української мови і літератури ліцею №14 «Здоров'я» Полтавської міської ради, спеціаліст вищої категорії, «Учитель-методист».

У навчально-методичному посібнику зібрано матеріал для обов'язкового використання під час викладання україноцентричних предметів у сучасній школі. Учителем-практиком розкривається значення мови, культури, звичаїв, традицій, вірувань українського народу для формування етнокультурної компетентності сучасних школярів. Автором посібника продемонстровано результативність використання інноваційних технологій, медіаосвітніх продуктів, інтерактивних прийомів, компетентнісно зорієнтованих завдань та вправ. Саме такий українознавчий підхід до шкільної мовно-літературної освіти гарантує виховання у школярів поваги до національних цінностей, а отже, збереження і подальший розвиток української національної культури. Посібник створено для використання, викладачами, учителями в освітній діяльності, зокрема для формування етнокультурної компетентності учнів Нової української школи.

Зміст

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I ЕТНОКУЛЬТУРНЕ СПРЯМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	6
1.1 Характеристика понятійно-термінологічного апарату дослідження.....	6
1.2. Формування етнокультурної компетентності в закладах загальної середньої освіти.....	10
РОЗДІЛ II ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ.....	14
2.1 Реалізація процесу формування етнокультурної компетентності на уроках української мови.....	14
2.2 Формування етнокультурної компетентності на уроках української літератури.....	18
2.3 Особливості етнокультурного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти.....	22
ВИСНОВКИ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	26
ДОДАТКИ	28

ВСТУП

Створюючи етновиховне середовище в навчальному закладі, учитель повинен не забувати, що дитина приходить навчатися і вже має за плечима певний багаж: етнічний, родинний, релігійний тощо. Важливо не переінакшувати її, а дуже обережно коригувати, якщо потрібно, дитина повинна жити рідною культурою, а інші культури вона повинна знати. П.Блонський зауважує: «лише через національне виховання можна пізнати загальнолюдську культуру» [1, с.63]. Отож, щоб зрозуміти іншу культуру, долучитися до загальнолюдських цінностей, потрібно, перш за все, знати культуру своєї нації.

Актуальність теми обумовлена запитом сьогодення, оскільки особливістю сучасних освітніх реформ є те, що зараз формується і розвивається нове покоління, яке живе в умовах віртуальної реальності, яка не завжди позитивно впливає на духовний світ дитини. Крім того, мусимо звернути увагу на ще один фактор: засилля іншомовного інформаційного продукту, негативне ставлення до культури свого народу, його історії, світогляду – не допоможе нам виховати національно свідому особистість, яка знатиме, цінуватиме, нестиме наступним поколінням культуру свого етносу.

Проблемою дослідження є етнокультурознавчий аспект навчання і виховання учнів на уроках української мови і літератури, а також у позаурочній діяльності з метою реалізації націєзбережувальних завдань, що сприяють формуванню духовної культури особистості як ідентифікатора нації.

Новизна досвіду. Будуючи навчально-виховний процес на засадах активного включення етнокультурознавчого компонента (історичного, культурного, етнографічного, народознавчого) до змісту мовно-літературної освіти, ми, в першу чергу, розширюємо культурний горизонт учнів, прищеплюємо прагнення зберігати й примножувати духовні й матеріальні скарби етносу, забезпечуємо духовно-моральний розвиток особистості засобами етнопедagogіки та інноваційними методичними прийомами, формуємо в дітей загальнокультурну та етнокультурну компетентності.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування, методичне спрямування та практичне підтвердження життєво важливих шляхів формування етнокультурної компетентності учнів під час навчально-виховної діяльності у закладах загальної середньої освіти. Для втілення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- на основі аналізу наукових праць проілюструвати нерозривність духовного взаємозв'язку між мовою та культурою;
- подати розуміння актуальності вивчення словесної культури етносу як невичерпного життєдайного джерела, що допомагає зрозуміти філософські, морально-етичні засади українців;
- забезпечити умови для формування цілісної особистості на основі національної самоідентифікації через практичне використання етнокультурознавчого матеріалу на різних етапах навчальної діяльності

(укладання словничків, розробка лексичних вправ, ситуативних та творчих завдань);

- розвивати вміння і навички самостійно створювати власні тексти з опорою на етнічно марковану лексику.

РОЗДІЛ І

ЕТНОКУЛЬТУРНЕ СПРЯМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Характеристика понятійно-термінологічного апарату дослідження

Етнокультурна спрямованість навчально-виховного процесу пов'язана етнізацією — формуванням національної свідомості (етносвідомості) та самосвідомості, а також етноідентифікації. Категорії «етнокультурне середовище» й «етнокультурне виховання» перебувають в діалектичному взаємозв'язку: як дія та умова, що впливає на якість цієї дії, взаємодії. Названа обставина підтверджує необхідність досліджень, що спрямовані від загального до конкретного — від національно зорієнтованого виховання в загальному вигляді до етнокультурного в певному етнічному просторі. Разом з тим, необхідне й історико-педагогічне вивчення етапів розвитку зазначеного поняття. В етнокультурній освіті дослідник І. Малиновський виокремлює три послідовних етапи: пропедевтика, навчання та впровадження в практику. На основі цього дослідник пропонує наступну її структуру:

1) на етапі пропедевтики здійснюється вирішення проблеми етнічної самоідентифікації дитини (етнокультурний освітній простір в цьому випадку – це атмосфера в сім'ї): перше ознайомлення з історією, культурою народу, національними звичаями і традиціями, фольклором;

2) основна частина етнокультурної освіти – це освіта в навчальних закладах різних типів (дитячих садках, школах, ліцєях, вищих навчальних закладах);

3) етнокультурне навчання поза різними інституціями, використання здобутих знань у практичній діяльності індивіда (участь у культурних центрах, гуртках, клубах, позашкільних установах, інших організаціях) [12, с. 359–360].

Етнокультурне виховання, на нашу думку, набуде більшої ефективності за умов: визначення та реалізації виховних можливостей етнокультурного середовища як простору утвердження в дитині рис та якостей етносу, представником якого вона є; вивчення дитини в системі ціннісних орієнтацій нації; етнокультурної компетентності учасників етнокультурного виховного процесу; впровадження авторських програм (технологій), що орієнтовані на етнокультурні детермінанти виховання дітей, їх значення в процесі передачі етнокультури від покоління до покоління; врахування особливостей формування особистості дитини в умовах полікультурного виховного середовища. Термін «*етнокультура*» з'явився як мовний варіант словосполучення «етнічна культура». Він набув широкого поширення в кінці ХХ ст., але застосовують його синонімічно термінам,

«народна культура», «традиційна культура», «культура етносу». Поняття ці близькі, але не ідентичні. Тонкі відмінності термінів визначаються під кутом зору при розгляді питання загальних об'єктів. У терміні «етнокультура» увага зосереджується на етнічному компоненті, в понятті «народна культура» - на соціальному (культура з соціальних верств, структура яких змінювалась в історичному процесі; яскравими представниками якої були В.Гусев, М.Каган, А. Камаєв). Народна культура вбирає в себе традиційний і сучасний пласти. Деякі культурологи ототожнюють поняття етнічної культури і культури етносу, інші розмежовують їх (Т.Грушевицька, В.Козлов, А.Садохін). Дослідження поняття «етнокультура» вимагає, в першу чергу, розгляду семантики цього терміну, що лінгвістично включає дві основи: «етно» і «культура». Основа «етно» (від грецького «ethno») започатковує також поняття «етнос» (від грецького «ethnos»), що у перекладі означає «народ». Словникове визначення поняття «етнос» окреслює його як «історично складену на певній території стійку сукупність людей, що володіють загальними рисами і стабільними особливостями культури (із мовою включно) і психологічного складу, а також визнанням своєї єдності і відмінності від інших подібних утворень» [33, с. 461].

Етнічна культура - це складний комплекс різнопланових явищ, які об'єднуються в систему інформативних зв'язків, діахронної передачі інформації. Відтак, процеси, що відбуваються в етнічній культурі на різних етапах існування етносу, є ключовими для розуміння етнічної історії, а ключовою в останньому випадку є система зв'язків та стереотипів, з яких вибудовується етнічна культура. Тобто, стадіальність людського буття збігається зі стадіальністю розвитку культури етносу, яка в даному випадку і є визначальною для розуміння багатьох соціокультурних процесів.

Феномен етнокультури охоплює ідентичність, ментальність певного народу із конкретними соціопсихічними складниками, що забезпечує дотримання власних, відмінних від інших етносів, ціннісних установок, характеризується також відповідним етномисленням та етносвідомістю.

Саме тому, розглядаючи будь-який світогляд, зокрема етнокультурний, необхідно враховувати його цілісну структуру, яка за рівнями організації складається зі світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння.

Світовідчуття – це спосіб ствердження світогляду, в якому світ і ставлення людини до нього відтворюються в чуттєво-емоційній сфері. Переживання та оцінки звернені не до окремих явищ, а до світу в цілому і до загальної позиції в ньому. Це є духовний стан людини, який визначає прийняття чи неприйняття людиною світу, її довіру чи недовіру у ставленні до людей тощо.

Під світосприйняттям ми розуміємо світ як цілком предметну реальність, яка певним чином упорядкована та організована.

Світорозуміння визначає рівень світогляду, на якому відбувається подальша конкретизація світосприйняття, що дозволяє надати людині мотиви

та орієнтири вибору у кожній життєвій ситуації. Таким чином світ набуває цілісності.

Ми погоджуємося з думкою В. Шинкарука, який у своїй праці «Феномен української культури: методологічні засади осмислення» зазначає: «Ці почуття та їхні об'єкти (як-то: рідний край, рідні ріки, ліси й гори, образи національного епосу, ідеали мужності, доброти й справедливості, чоловічої і жіночої вроди, народна поетична символіка, мелодійний лад музики) – все, що сприймається як благодійне чи злочинне, – формують своєрідне для цього народу бачення світу, світосприймання і світовідчуття, зрештою його світогляд. У своїй результативній формі цей світогляд кристалізується в народній мудрості» [33, с. 45].

Етнокультурним світоглядом особистості вважатимемо духовно-функціональне утворення, покликане забезпечити системне сприйняття, осмислення та використання на практиці історично зумовлених знань, поглядів, переконань, ідеалів, які відображено у фольклорі, міфології, психології і характері певного народу, його культурно-історичних традиціях.

Етнокультурна спрямованість освіти реалізується за умови дотримання принципів побудови і розвитку національної школи. Серед них:

- *Принцип включення вихованців в єдину етнокультурну традицію.* Національна школа повинна відображати в своїй діяльності зміст накопиченого фонду національних цінностей, досягнень свого етносу, особливостей його соціально-історичного досвіду. Опіраючись на національну культуру, школа створює для учнів ситуацію духовного комфорту, відчуття соціальної захищеності, тому що сприяє самоідентифікації особистості дитини. Включення вихованців у рідну етнокультурну традицію є успішним при умові застосування основного принципу національної школи – принципу реалізації конституційного права виховання і навчання учнів рідною мовою.

- *Принцип переходу від національної культури до пізнання культур народів* спільного проживання в державі і прийняття світових культурних цінностей. У зв'язку з цим М. Стельмахович зазначав: “той, хто любить свій народ, як правило, з повагою ставиться до інших народів; той, хто знає й шанує свою національну мову й культуру, як правило, прагне оволодівати й іноземними мовами, досягнути загальнолюдські культурні здобутки. Через засвоєння своїх, власних, народних, національних надбань можна посправжньому опанувати загальнолюдськими духовними цінностями” [26, с.164]. Дослідник наголошує на тому, що міжнаціональне зближення має відбуватися на ґрунті розвитку народних національних культур.

- *Принцип діалогу культур* – основа взаємного збагачення і саморозвитку культур. Взаємодія культур та їх діалог найбільш сприятлива основа для формування міжетнічної толерантності, взаєморозуміння.

1.2 Формування етнокультурної компетентності в закладах загальної середньої освіти

У період інтеграції в світовий освітній простір Україна долучається до вирішення проблеми навчання підростаючого покоління у XXI ст. У документах ООН і ЮНЕСКО щодо зазначається, що підготувати молодь до життя в етнокультурному просторі – одне із пріоритетних завдань сучасної освіти. Національна доктрина розвитку освіти свідчить, що вона утверджує національну ідею; сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями. У зв'язку із цим необхідно використати великий етнопедагогічний та етнокультурний потенціал з метою розвитку особистості, формування в ній етнокультурної компетентності.

Аналіз науково-педагогічних джерел засвідчив, що до порушеної проблеми зверталися такі науковці як: О. Березюк, О. Гуренко, Н.Лисенко Л. Маєвська, С. Нестеренко, О.Семенов, С.О.Сисоєва, М.Г.Стельмахович, Є.І.Сявавко, Н.В.Якса та ін.

Поняття «**етнокультурна компетентність**» дедалі частіше зустрічається у сучасній педагогічній літературі.

Деякі автори ототожнюють її з полікультурною «готовність до взаєморозуміння та взаємодії, яка базується на знаннях і досвіді, набутих у реальному житті (тобто у ході навчальних занять та в позаурочній роботі), спрямованих на їх успішну адаптацію в поліетнічному суспільстві»[23, с.35–42].

Етнопсихологічний словник трактує поняття «етнокультурна компетентність» як «...міру прояву людиною знань, умінь і навичок, які дозволяють їй адекватно оцінити специфіку і умови взаємодії з представниками інших етнічних спільнот, знайти єдино правильні форми співробітництва з ними з метою підтримання атмосфери згоди і взаємодовіри» [7, с.72].

У своєму дослідженні ми опираємося на визначення, яке зустрічаємо в «Етнічному довіднику»: «*Компетентність етнокультурна* – це особистісна якість, що формується в результаті цілеспрямованого і спонтанного, організованого і стихійного засвоєння людиною (у процесі соціалізації) культури свого народу в усіх її виявах: традиційно-побутових, фольклорних, професійних, в наукових і емпіричних знаннях, на емоційному і раціональному рівнях» [34].

Зміст етнокультурної компетентності відображається в етнічній ідентифікації особистості, здатності застосовувати знання про власну культуру, умінні розуміти спільне і відмінне між різними культурами, етнокультурній толерантності та емпатії.

Оволодіння учнями елементами етнічної культури у доступній для них формі дозволяє сформувати етнокультурну компетентність, яка ґрунтується

на засадах теоретичних знань, об'єктивних уявлень, реалізується через уміння, навички і моделі поведінки.

Очевидно, що етнокультурна складова змісту гуманітарної освіти відповідає ключовій загальнокультурній, галузевій мовно-літературній та мовній, мовленнєвій, комунікативній, соціокультурній предметним компетентностям.

Розглядаючи етнокультурну компетентність соціального працівника, Н.Арзамасцева представляє її як сукупність чотирьох аспектів: пізнавального, розвиваючого, виховного й навчального [1]. *Пізнавальний* аспект полягає в тому, що навчання культури використовується як засіб збагачення духовного світу особистості. В процесі навчання майбутні педагоги знайомляться з моделями культур того чи іншого народу. Головною функцією моделі культури стає духовне вдосконалення особистості; осягнення системи цінностей народу; знайомство з архітектурою, живописом, історією, побутом нації тощо. *Розвиваючий* аспект пов'язаний з формуванням особистості майбутнього педагога. Згідно з психологічною потенцією особистості людини, його свідомість і психіку формує цілеспрямована і мотивована система загальнокультурних та етнокультурних дій. З цим пов'язана орієнтація на сам процес етнокультурного становлення педагога. *Виховний* аспект розглядається у взаємозв'язку з культурою. В процесі етнокультурного виховання формуються моральні, естетичні, етичні якості особистості, відбувається саморозвиток педагога в системі взаємодій і стосунків. Виховний аспект етнокультурної компетентності допускає використання всіх засобів і можливостей суспільства, виховний потенціал мікросередовища, можливостей самої особистості. Під *навчальним* аспектом розуміється процес формування етнокультурного кругозору і вмінь застосовувати теоретичні знання в поліетнічному середовищі. Навчальний аспект включає в себе вміння виражати почуття, думки, розуміти культуру народів, відчувати потребу в нових етнокультурних знаннях.

У навчально-методичному посібнику з етнопедagogіки Н.В.Лисенко виокремлює три етапи, які проходить особистість під час формування етнокультурної компетентності, що умовно можливо співвіднести зі ступенями навчання. I – етап (5-10 років) – досягнення елементарної грамотності в галузі власної етнічної культури, а також інших етнічних культур, що проживають поруч. II – етап (11-15 років) – досягнення функціональної грамотності в галузі своєї рідної культури та етнічних культур своєї країни, а також елементарної грамотності в галузі етнокультур сусідніх країн. III – етап (15-18 років) – досягнення освіченості в галузі етнокультури своєї країни та елементарної грамотності в галузі етнокультур народів світу. [14].

На першому етапі дитина повинна: - чітко ідентифікувати себе зі своєю етнічною групою, висуваючи такі підстави ідентифікації, як національність батьків, місце проживання, рідна мова; - мати уявлення про історію, уклад життя, традиції, звичаї, фольклор свого народу.

На другому етапі етнічна ідентичність повинна бути сформована в повному обсязі: обізнаність з особливостями різних етнічних груп, уміння визначати унікальність рідної історії, специфіку традиційної побутової культури; - виділяти особливості вербального й невербального спілкування; - виявляти в своїй поведінці етнічні особливості, властиві своєму народу (наприклад, вільно володіє рідною мовою, виконує народні танці, володіє народним художнім ремеслом тощо).

На третьому етапі особистість повинна: - не тільки знати традиції та обряди рідного народу, але й використовувати їх у повсякденному житті; - знати відомості про видатних діячів різних народів та свого рідного; - реалізувати етнокультурні знання, вміння, поведінкові моделі, що сприяють ефективній міжетнічній взаємодії; - знати приклади взаємопроникнення культур, позитивні сторони мультикультуралізму; - здійснювати свій внесок у розвиток взаєморозуміння між представниками різних народів і культур.

Пройшовши всі ці етапи, дитина не обов'язково матиме як результат сформовану етнокультурну компетентність. І не тому, що погано працювали вчителі чи дитина. Мусимо враховувати такі фактори як: зміни в етнокультурному оточенні, зміни і в самій культурі, зміни світосприйнятті особистості. Тому етнокультурна компетентність не може носити сталий характер, вона формується упродовж усього життя.

Етнокультурна компетентність – це інтегративна якість, яку визначають: володіння національно-культурними знаннями (про традиції, реалії, звичаї, духовні цінності свого народу); усвідомлення себе справжнім носієм української етнокультури; знання мови своєї нації, володіння багатством її виражальних засобів; усвідомлення феномену України та її культури у світі; вміння знаходити зафіксовані у мові, етнотекстах і текстах світової літератури компоненти духовної та матеріальної культури українців.

Про сформованість у представників певного етносу етнокультурної компетентності може свідчити оволодіння етнокультурою, що постає у вигляді успадкованого від попередніх поколінь синтезу традицій соціального життя і способів спілкування, особливостей ведення господарства й облаштування побуту, специфіки світоглядних уявлень і вірувань, матеріальних і духовних цінностей, обрядів і звичаїв. За Б. Савчуком, вище окреслений синтез визначає стиль життя етносу, виконуючи такі важливі функції: ідентифікаційну, комунікативно-інтегруючу (передача етнокультурної інформації в діахронній (між поколіннями) та синхронній площинах, що сприяє консолідації спільності та збереженню її самобутності); репродуктивну (кількісне та якісне – матеріальне і духовне – відтворення етноспільноти); нормативну; пізнавально-інструментальну (зміна та вдосконалення етнічної картини світу через її створення та розуміння) [21, с. 236]. З-поміж ключових освітніх компетентностей випускника загальноосвітньої школи виділимо загальнокультурну компетентність, важливим складником якої є етнокультурна. Якщо загальнокультурна компетентність – це знання особливостей національної та загальнолюдської

культури, духовно-моральних основ життя людини й людства, окремих народів, культурологічних основ сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, ролі науки та релігії в житті людини, їх впливу на світ; компетентності в побутовій і культурно-дозвілєвій сфері, то етнокультурна - усвідомлення себе представником українського етносу, який знає мову своєї нації, володіє багатством її виражальних засобів; усвідомлює феномен України та її культури у світі.

Сутність етнокультурної компетентності в тому, що людина, яка володіє даною компетентністю, виступає активним носієм досвіду в області етнокультури і міжетнічної взаємодії. Мета етнокультурної компетентності має як внутрішню, так і зовнішню спрямованість. Зовнішня мета складається у стабілізації міжнаціональних відносин і, враховуючи етнічні особливості й інтереси різних народів, прагненні до міжетнічного діалогу. Внутрішня мета спрямована на те, що особистість повинна бути не тільки «носієм» знань з області етнокультури і міжетнічної взаємодії, але й їх активним користувачем. Етнокультурна компетентність як об'єктивно-суб'єктивне явище включає в свій зміст наступну сукупність: - готовність і здатність учня шанувати традиції свого народу і поважати культуру інших; - вивчати різноманіття етнічних культур з метою мирного існування в поліетнічному середовищі; - диференціювати і застосовувати отримані знання про етнокультури для вирішення проблем у взаємодії і взаєморозуміння; - аналізувати і систематизувати знання про етнічні культури, з метою знаходження та визнання в них спільного і відмінного (специфічного); - готовність учня включатися в міжетнічну взаємодію у вигляді активної співпраці.

РОЗДІЛ II

ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

2.1 Реалізація процесу формування етнокультурної компетентності на уроках української мови

Піднесення людини, формування її як особистості є головною метою будь-якої культури, бо культура – це концентрація всього духовного, морального, етичного в розвитку особистості. І суттєвою ознакою культури є національний компонент, етнічні особливості, ідея народності, витоки її на основі рідної мови, історії, народознавства та етнографії. Особливістю етнокультурного виховання є багатоаспектність його змісту, що дає змогу досліджувати проблеми етнокультурного характеру в комплексі навчальних гуманітарних дисциплін.

На думку М.О. Шульги етнокультурна компетентність дає змогу її представникові орієнтуватись у світі, будувати свою поведінку відповідно до своєї культури й одночасно відчувати її межі, закінчення і початок світу іншої культури [35, 45]. До етнокультурної компетентності, на наш погляд, входять такі складові, які інтегруються між собою, утворюють її. Насамперед, перша група чинників утворює матеріальну сферу культури (народна архітектура, вбрання, види творчої діяльності), друга група чинників пов'язана зі сферою духовної діяльності народу (мова, усна народна творчість, народне мистецтво, тощо), третя група чинників пов'язана з феноменом найскладнішим і остаточно невизначеним (менталітет народу або етнопсихологічні риси етносу). Сама етнокультура виконує наступні функції:

- комунікативну;
- пізнавальну;
- знаково-символічну;
- відтворювальну (забезпечення фізичного існування етносу через відносини між природою і людиною) та ін..

Оскільки мова є однією з ознак нації, то її можна вважати головною формою вираження та існування національної культури. На уроках мови доречно використання різних видів є уривки текстів творів письменників, учених, діячів рідної культури; тексти, що зображують сучасну дійсність, культурні, історичні, економічні зв'язки; збагачують словниковий запас молоді етнокультурними термінами (Батьківщина, країна, етнос, нація, національна культура, народна творчість, фольклор, тощо); використовувати словникові диктанти, вправи, твори, речення з етнокультурною тематикою. Використання лінгвокультурологічних завдань допоможе залучити учнів до опанування новими смислами, пов'язаними з тими чи іншими українськими реаліями та позначеними національно-культурним забарвленням. Пропонуємо такий комплекс лінгвокультурологічних завдань, спрямований на: накопичення та опрацювання інформації етнокультурного характеру (культурноакумуляуючі вправи); опрацювання образного значення,

пов'язаного з тим чи іншим словом, фразеологізмом, художнім текстом, особистісного чуттєвого досвіду, емоційно-оцінного ставлення до реалії, що досліджується (асоціативні вправи); опанування додатковими, зокрема національно-культурними, компонентами слова або словосполучення у філософському, художньому контекстах із залученням прийомів концептуального аналізу (аналітичні вправи); побудову власних висловлювань із використанням відповідних мовних одиниць, які переживаються як особистісно значущі, невід'ємні від рідної культури (креативно-конструктивні вправи). Серед основних критеріїв відбору текстів для використання на уроках мови можна виділити такі: - країнознавчий, тобто наповненість тексту відомостями про зловоденні проблеми екології природи і людини, тематична і жанрова їх різноманітність, достовірність інформації; - лінгвістичний або мовний: дібрані тексти мають давати повне уявлення про основні функціональні стилі сучасної української мови, кожен текст характеризуватись основними стильовими ознаками – наукового, художнього, публіцистичного стилю. Крім того, текст має бути насиченим комунікативно-значущою лексикою відповідної тематичної групи для збагачення словникового запасу дітей, мовними явищами, які вивчаються на уроці, для лінгвістичного аналізу; - виховний: найкращі зразки художніх творів повинні зворушувати своїми чистими помислами, любов'ю до всього живого, почуттям милосердя до навколишнього світу; - комунікативний: добір «предметних» текстів, зміст яких базується на життєвих ситуаціях. Вони мають бути проблемними, щоб спонукати учнів мислити, аргументовано доводити свою точку зору. Зазначені вимоги до текстів дають змогу зробити процес навчання рідної мови дійсно результативним

Засвоєння рідної історії дає змогу пізнати витоки духовності кожного народу як джерело пам'яті, історичного мислення, формування свідомості різних поколінь. Рідна мова – це самобутній спосіб мислення, оригінальний засіб пізнання дійсності. Пропонуючи учням індивідуальні картки, даємо можливість виконати завдання за власним бажанням, створюємо тим самим ситуацію успіху на даному конкретному році для цієї конкретної особистості. І можливо, не сьогодні і не завтра ця дитина виконає усі завдання, але вона чітко бачитиме той шлях, який вона пройшла, скільки зусиль доклала, і це буде для неї більш вартісним.

Зразок

Компетентності, що формуються

Предметні

Мовленнєва компетентність – уміння говорити, слухати, читати.

Ключові

Екологічна грамотність і здорове життя - усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

1. *Прочитайте поданий текст, доберіть назву.*
2. *Визначте тему тексту.*

3. До слова, виділеного курсивом, доберіть два синоніми.

Зверніть увагу на цю квітку. Висока, рясна, вся обліплена бджілками. Це ехінацея пурпурна. Ця рослина, а точніше, чай з ехінацеєю є панацеєю від багатьох хвороб.

Ехінацея - трава багаторічна, росте у висоту до 120 сантиметрів.

Вона відноситься до сімейства айстрових. Ця велика і дуже *красива* рослина родом зі східної частини США використовується не лише як лікувальна, але і як красива декоративна, найчастіше під назвою "Рудбекія пурпурна". Ехінацея найкраще буде себе почувати на вологих родючих ґрунтах. Рослина любить сонячні місцини, проте не боїться холоду. Трава зимостійка.

4. Скориставшись посиланням на «Словник іноземних слів» (QR-код), установіть значення слова «панацея».

5. Уявіть ситуацію: ви спілкуєтеся з учителем природознавства щодо цілющих рослин і їхніх властивостей. Складіть діалог на 6 реплік, уведіть подане слово в діалог.

Окрім таких завдань, ми працюємо із мистецькими творами, говоримо про художників, композиторів, співаків, письменників, народних майстрів. Спочатку це робота з маркованими тестами, вчимося уже виділений текст осмислити, з'ясувати, чому він важливий, згодом самостійно виокремлюємо найголовніше, аргументуємо свій вибір. Звісно, що найважливішими є завдання творчого характеру, адже це чудова можливість «побачити» учня, зрозуміти його. Добираючи тексти етнокультурного спрямування у таких завданнях, ми не просто формуємо в дітей етнокультурну компетентність, а вчимо любити свій народ, пишатися його здобутками, вболівати за поразки і ставати міцними духом.

Зразок

Компетентності, що формуються

Предметні

Мовленнєва компетентність – уміння говорити, слухати, читати.

Ключові

Загальнокультурна грамотність - глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

1. *Із поданих речень виписіть пари антонімів.*

2. Скориставшись посиланням на «Тлумачний словник» (QR-код), установіть значення слова «никнуть».

3. Доберіть синоніми до поданого слова.
1. Якщо ластівки високо літають, буде погода, низько - чекати негоди.
 2. Холодна зима — тепла весна.
 3. Якщо проліски розкриваються — на гарну погоду, а якщо вони закриваються і никнуть - до поганой.
4. Пригадайте народні прикмети з антонімами, запишіть одну з них.

Узявши за текстове наповнення народні прикмети, звертаємось до власного життєвого досвіду учнів. Але в той же час пригадуємо вже відомий матеріал і пропонуємо ускладнити завдання, вивчивши нове слово, увівши його в речення, таким чином збагачуємо словниковий запас учня. А наступним кроком є вже завдання випереджуючого характеру, коли учням на задану тему пропонується самим підібрати незнайомі слова і попрацювати з ними.

Для старшокласників завдання ускладнюються, використовуємо елементи етнолінгвістики.

Зразок

Беремо слово **вогонь**.

1. Добираємо прислів'я і приказки, наприклад: *Вода як візьме – другому дасть, а вогонь – то пропало; Вогонь і вода добрі служити, але лихі панувати.*
2. *Образ-символ. Вогонь – це емотивний знак, який символізує грізну, винищувальну, руйнівну і водночас очищаючу від зла силу [22, 47–48]. Це дух предків, для яких вогонь був не лише важливим складником народно-побутової культури – *родинне вогнище; домашнє вогнище; вогонь у печі*, – а й відтворював тисячолітні традиції тотемізму й фетишизму, нашарування християнських елементів.*

3. *Відшукуємо описи традицій і звичаїв із вогнем.*

У народі існував звичай, згідно з яким треба було хрестити вогонь кожний раз, як запалювати. А кожна господиня повинна обходитися з вогнем обережно і з повагою: замітати його чистим віником, хрестити і, як для реальної істоти, ставити біля нього горня з водою й поліно задля того, аби він мав що пити та їсти. Це розкриває дохристиянські вірування й найдавніший сімейний уклад українців.

4. *Міфологічний контекст.*

І. І. Огієнко зазначав: «*Домове вогнище* (очаг), на якому горів негасимий вогонь, здавна був головною Святиною дому, – він беріг щастя

дому і всіх членів родини. Домове родинне вогнище було в нас першим жертівником, а голова родини – першим жерцем... Богом домового вогнища став у нас домовик, чи домовий, що витворився з найдавнішого часу; в давніх “Словах” він зветься “хороможитель”. Домовий – постійний вартовий дому, покровитель і охоронитель родини. Живе він під піччю чи в запічку, куди з часом перенеслося домове вогнище. Звичайно домовик своїм допомагає, а чужим шкодить; перед нещастям він конче появиться своїм. «Якоїсь особливої однієї назви для домового бога в нас не склалося, але одною з них була, здається, Цур чи Цур та Пек. Цур і Пек так само оберігали родину, і в разі небезпеки на ворога пускали свого Цура й Пека закляттям: “Цур тобі, Пек!” Звідси й старі наші вирази: “цуратися” – відділятися, відійти від когось за мету Цура, “спекатися” – позбутися неприємного при допомозі Пека. *Може сюди й слово: безпека, небезпечний (без Пека).*

Таким чином, узявши одне слово, ми піднімаємо такі пласти лінгвістики, міфології, народознавства, які дають змогу глибше зануритися у своє рідне, знайти своє місце у ньому.

2.2 Формування етнокультурної компетентності на уроках української літератури

Чарівний світ літератури допомагає зовсім по-іншому, очима письменника, подивитися на світ, помилуватися ним і відчутти гордість за те, що ти народився саме на цій землі. Чим більше людина читає художні твори українських письменників, чим краще пізнає свій народ, його традиції, тим милозвучнішою стає її мова, тим досвідченішою стає й сама людина. Ось чому так важливо залучати дітей до кращих літературних зразків української поезії, знайомити їх з творами українських поетів та письменників.

Через описи пейзажів, природи, дитина пізнає свій рідний край, свою Вітчизну, а художнє розкриття взаємовідносин українців, родинних і дружніх стосунків формує у дитини високу духовність, притаманну українському народові. Книги, написані зразковою, образною живою рідною мовою, сприяють формуванню національного менталітету, високої духовності дитини.

На уроках літератури бажано збагачувати молодь знаннями про творчість відомих діячів нашого народу, що розкривають у своїй праці національний колорит, спосіб життя, традиції та звичаї і формують етнокультурний світогляд учня.

У формуванні світоглядних орієнтацій особливе місце належить освіті як системі закладів та процесу здобуття знань. В освітньому просторі людина заглиблюється в етнічну культуру свого народу, пізнає національну самобутність регіону, а через них залучається до світової загальнолюдської культури. Провідником культурного спадку етносів, націй, спільнот є педагог, покликаний залучити молоде покоління до численних культурних цінностей,

традицій, бути носієм власної етнічної культури та натхненником формування етнокультурного світогляду.

Істотною умовою в даному випадку виступає здатність педагога реалізувати освітній потенціал як особистий, так і учнів.

Орієнтуючи учнів на усвідомлення себе частиною етносу, ми погоджуємося з думкою академіка М. Жулинського про те, що «дуже важливо, щоб всі зрозуміли, що мистецтво, література – це автономна система, яка розвивається за своїми, ще до кінця не пізнаними законами. А ми, педагоги, повинні наблизити молодь до цього унікального, витвореного уявою і фантазією світу, навчити пізнати його, знайти у цьому насолоду і користь. І це надто важливо для майбутнього нашої країни» [9, с.19]. Така самореалізація виявляється у неповторності висловленого про сенс і зміст життя, персонажів творів і одночасно власних вчинків, переконань і висновків. Сприймаючи зміст художнього твору, аналізуючи вчинки літературних персонажів, з'ясовуючи їх мотиви, учні не лише стають спільними з людьми минулого і сучасного світу, а й пропонують інші варіанти вирішення ситуації. Така діяльність носить кількарівневий характер: від репродуктивного до творчого.

Щоб краще зрозуміти переконання та творчість того чи іншого літературного персонажа чи події, на наш погляд, слід відтворити на занятті події та етнокультурні особливості того часу за допомогою документів, наводячи погляди сучасників, характеризуючи державну ідеологію та психологічний стан суспільства. Треба намагатися зробити учнів членами тогочасного суспільства, відчувати настрої, переконання, переваги і недоліки. Така діяльність відповідає репродуктивному рівню навчання.

Теоретичним підґрунтям на конструктивному рівні є високохудожнє слово, яке духовно збагачує особистість, формує й утверджує етнокультурний світогляд. Однак у світогляді кожної конкретної людини неодмінно є й щось своє у судженнях творчої особистості, яка, крім міцних знань, матиме національну гордість, свідоме бажання жити та творити на благо української держави.

Вивчаючи з учнями у шостому класі поезію І. Жиленко «Підкова», використовуємо різні прийоми, зокрема: створюємо доріжку кольорових вражень, співвідносимо колір і почуття (зелений - надія, рожевий - мрія, фіолетовий – таємниця тощо), складаємо асоціативний куш до образу – символу підкови. Крім того, проєктні учнівські роботи, які носять випереджувальний характер, дозволяють нам більш глибоко зрозуміти значення цього образу-символу.

Розглядаючи поезію «Гном у буфеті», запрошуємо гостя – Гнома, він не просто виразно розкаже поезію напам'ять, але й проведе цікаву фізкультхвилинку під акомпанемент пісеньки веселого гнома з мультфільма українською мовою.

У старших класах, звісно, ми вже говоримо про мовний, ментальний, історико-культурний рівні життєдіяльності етносу та ґрунтується на знаннях, практичних уміннях і сформованих цінностях, серед яких основною є

усвідомлення своєї причетності до певного етносу чи нації (національні самоідентифікація, свідомість). У 9 класі, вивчаючи творчість Г.Сковороди, говоримо про філософію серця, наголошуючи на етноідентичності, і формуємо розуміння того, що розвиток етнокультури відбувається засобами етнічного самовираження (рідною мовою, віруваннями, релігією, одягом, традиційними рисами побуту).

Розглядаючи повість Г.Квітки-Основ'яненка, ми зупиняємось на портретних характеристиках Марусі і Василя, говоримо про уявлення народу про українських дівчат і парубків. І хай вони ідеалізовані, але проводимо паралельно дослідження в народних піснях. Робота з текстом повісті з декодування етномаркерів.

Зразок

Та що ж то за дівка була! *Висока, прямесенька, як стрілочка, чорнявенька, очиці як тернові ягідки, бровоньки як на шнурочку, личком червона, як панська рожка, що у саду цвіте, носочок так собі прямиенький з горбочком, а губоньки як цвіточки розцвітають*, і меж ними зубоньки неначе жарнівки, як одна, на ниточці нанизані.. *Коси у неї як смоль чорнії та довгі-довгі, аж за коліно; у празник або хоч і в недільку так гарно їх повбира, дрібушки за дрібушку та все сама собі запліта; та як покладе їх на голову, поверх скиндячок вінком, та завітча квітками, кінці у ленти аж геть пороспуска; усі груди так і обнизані добрим намистом з червонцями*, так що разків двадцять буде, коли й не більш, а на шиї... та й шия білесенька-білесенька, от як би з крейди чепурненько вистругана; поверх такої-то шиї на чорній бархатці, широкій, так що пальця, мабуть, у два, золотий єднус і у кільці зверху камінець, червоненький... так так і сяє! Та як *вирядиться у баєву червону юпку, застебнеться під саму душу, щоб нічогосінько не видно було*, що незвичайно. Сорочка на ній біленька, тоненька. Плахта на ній картацька, черчата ще материнська — придана; тепер вже таких не роблять. І яких-то цвітів, там не було? Батечку мій та й годі! Запаска шовкова, морева; каламайковий пояс, та як підперезеться, так так рукою і обхватиш, — ще ж то не дуже і стягнеться. Хусточка у пояса мережована і з вишитими орлами, і, ляхівка з-під плахти тож вимережована й з китичками; панчішки сині, суконці, і червоні черевички. От така як вийде, то що і твоя панночка! *Іде, як павичка, не дуже по усім усюдам розгляда, а тільки дивиться під ноги*.

Рання творчість Тараса Шевченка привертає нашу увагу не лише історичним колоритом великою кількістю міфічних персонажів певною трагічністю образів, а й величезною палітрою етнокультурних маркерів: зв'язок із міфологією свого етносу (образ-символ третіх півнів), який простежується не тільки у Т.Шевченка, а й М.Гоголя «Вій». Таким чином, розглядаючи даний образ-символ, ми розширюємо горизонти етнокультурного світогляду учнів.

Зразок

Треті півні

1. *Біблійне значення.* У Новому завіті образ Півня має символічне значення певної вирішальної межі. Згідно євангельського мотиву, Півень стає емблемою святого Петра, знаком покаяння. За іншими трактуваннями, він є символом істинного проповідника Євангелія.

2. *Народне бачення.* В основі образу Півня в багатьох народних традиціях лежить його зв'язок із сонцем. Як і світило, півень відраховує час (звідси «перші півні», «до третіх півнів» тощо). В деяких культурах Півень стає символом воскресіння з мертвих, вічного відродження життя. У слов'ян цей птах здавна був віщим, здатним протистояти нечистій силі. У багатьох народів півень - провісник ранку, символ вогню і сонця, всього світлого, що перемагає нічну темряву. Вважалося, що співом він прикликає животворне світло сонця, проганяє все непевне, що любило діяти вночі. У давніх українських загадках півень зашифрований так: Два рази родився, ні разу не хрестився, а чорт його боїться; ...а як заспіває - добрі радуються, недобрі бояться.

3. *Фразеологічне пояснення.* З півнем пов'язана й група фразеологізмів, яка ґрунтується на міфологічних легендах. Поширені в українській мові фразеологізми з першими, другими й третіми півнями. Перші співають опівночі ("Докія прокидається до перших півнів –М. Стельмах); другі - перед зорею ("Розходитись стали мужики уже перед світом - проспівали другі півні" - А. Головка). Та найвідоміші треті півні - "час світанку": треті півні проспівали, до третіх півнів, із третіми півнями, у треті півні. "Після третіх півнів він [Данило] вийшов на просторе шкільне подвір'я і навмання побрів у тишу серпневої ночі..." (М. Стельмах). Вони опоетизовані в народних піснях, переказах, легендах, у незабутніх Кобзаревих рядках: "Ще треті півні не співали, Ніхто ніде не гомонів". У поемі "Гайдамаки" один з розділів Т. Шевченко так і назвав - "Треті півні"; тут поєдналися фольклорний образ і умовний сигнал повстанців: "...іде Ярема, Та не до Оксани, Не в Вільшану на досвітки - до ляхів поганих у Черкаси. А там третій Півень заспіває..."

У десятому класі вивчаючи «Кайдашеву сім'ю», акцентуємо увагу не скільки на сварках і бійках окремо взятої родини, стільки на руйнуванні одного з важливих родинних укладів, адже повага до батьків – це один із тих елементів, що зміцнює сім'ю.

Зразок

Традиційна мораль ґрунтується на авторитеті *батькового* слова: Хоч батько і скупий на слово, але воно є законом; Не навчив батько, не навчить і дядько; Батько – не мати: не поцілує й не приголубить; Не той батько, що породив, а той, що до ума довів. Батько виступає *захисником* природного стану дитини, уособлює гідність, свободу і стійкість духу свого роду, формує

в дітей такі фізичні і вольові якості, як витривалість, незламність духу, дисциплінованість, працелюбство.

Не спіши поперед батька в пекло.

Хто батька-матір зневажає, той добра не знає.

Не навчив батько, не навчить і дядько.

- Прочитайте текст, обміркуйте, висловіть своє бачення щодо проблеми неповаги до батьків у родині Кайдашів.
- Опираючись на зміст повісті, виберіть лексеми, якими називають батьків.
- Із наведених прислів'їв і приказок оберіть ті, які є суголосними із поданою проблемою.
- Виокреміть причини, що призвели до такого стану.
- Запропонуйте власне бачення вирішення порушеної І.Нечуєм-Левицьким проблеми.

Завдання такого характеру дають змогу учням осмислити проблему, проаналізувавши текст повісті, додатковий матеріал, сформулювати свою позицію, аргументовано її висловити.

2.3 Особливості етнокультурного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти

Із запровадженням компетентнісного підходу, зорієнтованого на результат, на виховання освіченої людини, з властивими їй установками до виявлення проактивності, інноваційності й адаптивності, педагоги пов'язують свої найбільші сподівання. Але чи не найбільшою гордістю сповнюється серце викладача, коли його учні по-справжньому зацікавлюються культурою, традиціями, історичним минулим свого народу, знають і шанують його мову, активно користуються правилами мовленнєвого етикету.

Поняття етнокультурне виховання інтегративне, у якості предмету дослідження воно виступає у філософії, педагогіці, психології і соціології.

Зміст етнокультурного виховання полягає, по-перше, у засвоєнні рідної національної мови, по-друге, у засвоєнні культурних традицій і розвитку їх. Родина, загальноосвітні і професійні заклади освіти та інші соціальні інститути беруть участь у цьому процесі з дитинства. Етнокультурне виховання у позаурочній роботі - це логічне продовження урочного навчально процесу і розширення рамок для кожного учня осібно, створення ситуації успіху. Етнокультурний зміст виховного процесу забезпечується різними видами діяльності: фольклорно-етнографічними експедиціями і заходами, науково-дослідною роботою, художньо-практичними зустрічами з народними майстрами.

Фольклорно-етнографічна діяльність охоплює усі види дозвілєвої діяльності школярів: екскурсії, експедиції, театралізовані народні дійства та

ін. Експедиційна діяльність є вихідною, адже зібрані матеріали забезпечують здійснення інших видів. Вона носить пізнавальний характер, наприклад відвідали музей українського весілля у селі Великі Будища неподалік від Полтави. Учні не просто послушали чи подивились екскурсію, вони беруть участь у театралізованому дійстві, долучаються до скарбниці народної творчості рідного краю. А згодом у фольклорно-етнографічному святі «Полтавське весілля» вони вже використають щось відоме з екскурсії, самостійно підготують віночок Полтавських весільних пісень. І, звісно, найвідповідальніша робота чекає учнів при підготовці наукової роботи про весільний коровай. Така діяльність не проста, вона передбачає оволодіння знаннями українознавчого спрямування з першого до випускного класів і належить до дозвіллевої, коли відбувається поза навчальним закладом у формі самоосвіти з метою етнокультурного самовиховання особистості.

Учнівські фольклористично-етнографічні виховні заходи формують потребу набувати досвід пошукової роботи, спрямованої на оволодіння скарбами традиційної народної культури, і сприяють підвищенню ефективності морального, розумового, художньо-естетичного і фізичного самовиховання. Адже будь-якому заході передує складний процес збирання інформації, написання сценарію, виготовлення декорацій і костюмів, забезпечення медіасупроводу. Це масштабний творчий проєкт, у якому кожен за власним бажанням обирає ту роль, яка йому найбільше підходить. Варто сказати, що найвище досягнення учителя в такій роботі – пробудити в дітях інтерес, підтримати, і з часом перейти на роль консультанта, помічника. Фольклористично-етнографічна діяльність спонукає учнів розглядати факти і явища соціально-культурного життя у взаємозв'язку і взаємодії, робити їх порівняльний аналіз і висновки. Це найвагоміший чинник етнокультурного виховання і соціалізації школярів. Учні беруть участь у важливій державній справі, роблять свій внесок до одного з актуальних напрямків етнографічної науки - регіональних історико-етнографічних досліджень.

Виконавська діяльність передбачає відтворення і репрезентацію яскравої і самобутньої фольклорної традиції, що є здобутком національної культури. Традиційним для ліцеїстів став краєзнавчий експрес. Переходячи від зупинки до зупинки, набираючи бали за знання в різних галузях, вони вчаться взаємодії у контактних групах, взаємопідтримці, взаємоповазі, умінню брати відповідальність за всіх.

Науково-дослідна діяльність школярів передбачає поступове оволодіння ними методами науково-дослідної роботи. Під керівництвом учителів або викладачів вузів юні дослідники пишуть наукові роботи з питань етнографії, фольклористики, мовознавства, мистецтвознавства, краєзнавства, з якими виступають на учнівських і студентських конференціях, конкурсах-захистах науково-дослідних робіт учнів-членів Малої Академії Наук (МАН). Тематика науково-дослідних робіт етнокультурного спрямування моїх учнів досить широка, вона пов'язана із

полтавським суржиком, творчістю письменниці із Лубен Раїси Плотникової, творчістю Катерини Білокур.

Художньо-практична діяльність належить до сфери матеріального виробництва культуротворчої діяльності носіїв традиційної народної культури. Художньо-практична діяльність школярів допомагає їм оволодіти навичками художньо-побутової праці, що формує у дітей свідоме ставлення до витоків нашої багатогранної культури, навчає розуміти естетику домашніх ремесел, відрізнити народне декоративно-ужиткове мистецтво від кічу, сприяє художньому пізнанню світу. На базі кабінету українознавства традиційними стали зустрічі з народними майстрами, зокрема Наталією Свиридюк, відомою майстринею з виготовлення ляльки-мотанки, зі студентами факультету технологій дизайну на чолі кандидатом педагогічних наук, Ларисою Гриценко, які навчали учнів писачками розписувати писанки перед Великоднем.

Вивчення народних художніх ремесел потребує практичного втілення, яке може здійснюватися як на уроках образотворчого мистецтва, художньої праці, так і в позаурочний час у відповідних гуртках («декоративного розпису», «вишивання», «ткацтва», «гончарства», «лозоплетіння», «витинанки», «писанкарства» тощо).

Художньо-практична діяльність школярів сприяє розвитку творчого, образно-художнього мислення, виховує такі якості, як наполегливість, ретельність, прищеплює любов до народних традицій. Учні пізнають архетипи народної символіки, переконуються у довершеності краси декоративно-ужиткового мистецтва. Спілкуючись з учителем або народним майстром, учні не тільки переймають їх знання й майстерність, але й вміння жити серед людей, розуміти їх, співчувати, співпереживати, допомагати іншим, турбуватися про них. Саме тому через народне мистецтво можна навчати дітей світогляду людини традиційної народної культури, виховувати в них моральність, людяність, національну самосвідомість.

Етнокультурне виховання ми розглядаємо в сукупності основних принципів: історико-культурна спрямованість виховання та освіти, що передбачає організацію навчально-виховного процесу на основі історії та культури народів, що проживають в даному регіоні, країні; інтеграція навчальних дисциплін (освоєння декоративно-ужиткового мистецтва в єдності з вивченням пісень, музики, традицій, обрядів тощо); ідентифікація і самоактуалізація особистості, заснована на включенні в зміст етнокультурного виховання знань про людину і суспільство; гармонізація міжетнічних відносин. Зауважимо, що етнокультурне виховання здатне не тільки враховувати інтереси національних культур та регіональних культурних традицій, але також і потреби особистості в національно-культурній самоідентифікації. Тому на сучасному етапі етнокультурне виховання розглядається нами як спосіб повернення втрачених духовних цінностей, морально-естетичних норм поведінки, міжлюдських відносин, укладу сімейного і побутового життя

ВИСНОВКИ

Багатий тисячолітній досвід українського народу зберігся в етнокультурному просторі через мову.

Етнокультурна спрямованість освіти реалізується за умови дотримання принципів побудови і розвитку національної школи, зокрема і таких: *принцип включення вихованців в єдину етнокультурну традицію; принцип переходу від національної культури до пізнання культур народів; принцип діалогу культур.*

Зміст етнокультурної компетентності відображається в етнічній ідентифікації особистості, здатності застосовувати знання про власну культуру, умінні розуміти спільне і відмінне між різними культурами, етнокультурній толерантності та емпатії

Етнокультурна компетентність – це інтегративна якість, яку визначають: володіння національно-культурними знаннями (про традиції, реалії, звичаї, духовні цінності свого народу); усвідомлення себе справжнім носієм української етнокультури; знання мови своєї нації, володіння багатством її виражальних засобів; усвідомлення феномену України та її культури у світі; вміння знаходити зафіксовані у мові, етнотекстах і текстах світової літератури компоненти духовної та матеріальної культури українців.

Етнокультурна компетентність як об'єктивно-суб'єктивне явище включає в свій зміст наступну сукупність: - готовність і здатність учня шанувати традиції свого народу і поважати культуру інших; - вивчати різноманіття етнічних культур з метою мирного існування в поліетнічному середовищі; - диференціювати і застосовувати отримані знання про етнокультури для вирішення проблем у взаємодії і взаєморозуміння; - аналізувати і систематизувати знання про етнічні культури, з метою знаходження та визнання в них спільного і відмінного (специфічного); - готовність учня включатися в міжетнічну взаємодію у вигляді активної співпраці.

Цінні знання з низки предметних галузей: української мови, літератури, історії, українознавства, художньої культури, музичного мистецтва (використання можливостей зовнішньої та внутрішньої інтеграції)–сприяють не лише підвищенню результативності навчання, удосконаленню мовленнєвих та комунікативних умінь, розвитку критичного мислення на етнокультурознавчому матеріалі з опорою на автентичні педагогічні засади, а й мають дивовижні можливості для позакласної роботи.

Етнокультурне виховання здатне не тільки враховувати інтереси національних культур та регіональних культурних традицій, але також і потреби особистості в національно-культурній самоідентифікації. Тому на сучасному етапі етнокультурне виховання розглядається нами як спосіб повернення втрачених духовних цінностей, морально-естетичних норм поведінки, міжлюдських відносин, укладу сімейного і побутового життя

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арзамасцева Н.Т. Общекультурная компетентность будущих специалистов как важный фактор их профессиональной подготовки // Подготовка специалистов в области образования. – СПб.: РГПУ им. А.Герцена, 1999. – С. 53-57.
2. Блонский П. П. Избранные педагогические и психологические сочинения: в 2т. / под ред. А. В. Петровского. – М.: Педагогика, 1979. – Т.1, С.304
3. Воробьев В. В. Лингвокультурология: теория и методы /В. В. Воробьев. – М.: Изд-во РУДН, 1997. – 331 с.
4. Андрущенко В. П. Організоване суспільство / В. П. Андрущенко. – К., 2006. – 502 с.
5. Большая психологическая энциклопедия / автор. коллект. : А. Б. Альмуханова, Е. С. Гладкова, Е. В. Есина, Е. Г. Имашева. – М. : Эксмо, 2007. – 544 с.
6. Бондар В. Національна гордість українців // Українська культура. – 2003. – № 8. – С. 23–24.
7. Грицко А. А. Этнокультурная компетенция в системе компетенций практического психолога образования.// Интеллектуальный потенциал XXI века: ступени познания . – 2010. - № 4-1. – с. 162 – 167.
8. Этнопсихологический словарь / Под ред. В.Г.Крысько. – М.: Московский психолого-социальный словарь, 1999. – 343с.
9. Жулинський М. Революція в літературознавстві, або чи може філологічна наука змінити світ? // Укр. мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2006. – № 7–8.
- 10.Кривега Л. Мировоззренческие ориентации личности в условиях трансформации общества / Л. Кривега – Запорожье : ЗГУ, 1998. – 202 с.
- 11.Культурологія : енциклопедичний словник / [М. П. Альчук, Ф. С. Бацевич, І. М. Бойко]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 508 с.
- 12.Лозко Г. Етнологія України. / Галина Лозко. – К.: Видавництво «Арт-Ек», 2004 – 306 с.
13. Малиновский И. Модель этнокультурного образования малочисленных народов Томского Севера /Игор Малиновский // Wielokulturowość –międykulturowość obszarami edukacyjnych odniesień / Pod redakcją naukową Alicji Szerląg. – Oficyna Wydawnicza “Impuls”. – Krakow 2005, s. 359–364.
- 14.Н.В.Лисенко. Українська етнопедагогіка: Навчально-методичний посібник За ред. акад. В.Кононенка. – Івано-Франківськ, 2005. – 508 с.
- 15.Національне виховання учнів засобами народознавства : [посібник для вчителів] / [під ред. Р. П. Скульського]. – Івано-Франківськ, 1995. – 178 с.

16. Овчинников В. Мироззрение как явление духовной жизни общества (опыт анализа понятий) / В. Овчинников. – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1978. – 100 с.
17. Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії: Навчально-методичний посібник: У 2 ч. / За ред.. А. М. Бойко. – Ч.2. – К.: ВІПОЛ; Полтава : АСМІ, 2004. – 504с.
18. Петрушенко В. Філософія : курс лекцій ; навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти I–IV рівнів акредитації / В. Петрушенко – К. : Каравелла; Львів : Новий світ 2000, 2001. – 448 с.
19. Причепій Є. Філософія : підручник для студентів вищих навчальних закладів / Є. Причепій, А. Черній, Л. Чекаль – К. : Академвидав, 2006. – 592 с.
20. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
21. Савчук Б. Українська етнологія: навч. посібник. Івано-Франківськ: ЛілеяНВ, 2004. 559 с.
22. Світогляд і світ людини : колективна монографія / за заг. ред. докт. філософ. наук, професора В. П. Капітона. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2008. – 240 с.
23. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. – 5-е вид. – Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В. М., 2015. – 912 с.
24. Поштарєва Т. В. Формування етнокультурної компетентності / Т. В. Поштарєва // Педагогіка. – 2005. – № 3. – С. 35-42.
25. Сокульський А. Культурологія : словник-довідник / А. Сокульський – Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2006. – 292 с.
26. Соціально-психологічний словник / авт.-уклад. М. Чапка, У. Контни. – Мисловице, 2010. – 519 с.
27. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка: Навчальний посібник. – К.: ІСДО, 1996. – 288 с.
28. Український педагогічний словник / [упоряд. С. Гончаренко]. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
29. Філософія : енциклопедический словарь / под ред. А. Ивина. – М. : Гардирики, 2006. – 2006. – 1072 с.
30. Філософський енциклопедичний словник [голов. ред. В. Шинкарук] – К.: Атрис, 2002. – 742 с.
31. Хоружа О. Етнопедагогічне мислення: зміст, завдання, значення / О. Хоружа // Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти: Збірник матеріалів науково-практичного семінару. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – С. 110–112.
32. Шадських Ю. Психологія: короткий навчальний словник: терміни і поняття / Ю. Шадських, В. Піча – Львів : Магнолія 2006, 2008. – 276 с.
33. Шапар В. Психологічний тлумачний словник / В. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.

34. Шинкарук В. Поняття культури: філософські аспекти / В. Шинкарук // Феномен української культури: методологічні засади осмислення. – К. : Фенікс, 1996. – С. 8–61.
35. Шульга М. Компетентність етнокультурна // Етнічний довідник: поняття та терміни. URL: <http://ethnography.national.org.ua/glossary/k.html> (дата звернення: 03.05.2020).

Додатки

Урок української літератури. 6 клас

Тема. Ірина Жиленко. «Підкова», «Гном у буфеті».

Мета: вчити аналізувати її програмові твори, вміти прокоментувати їхній зміст, знаходити і пояснювати художні засоби; висловлювати власні роздуми про щастя і шлях до нього, про цінності, які потрібно берегти в сучасному світі; розвивати культуру зв'язного мовлення, увагу, спостережливість, уміння творчо мислити, робити власні висновки; формувати кругозір, світогляд учнів; виховувати почуття дружби, вміння бачити красу навколо, цінувати доброту, прищеплювати повагу до творчості І. Жиленко, інтерес до наслідків власної праці.

Тип уроку: Урок засвоєння нових знань

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок (5хв.)

III. Оголошення теми і мети уроку.(3хв.)

IV. Вивчення нового матеріалу

Вчитель. Б. Чайковський, український письменник, писав про І. Жиленко: «Поетеса хоче, щоб малеча вірила у добрі й прекрасні чудеса, в гномів, у Діда Мороза, у те, що квіти вміють вальсувати, а ляльки розмовляти. На її думку, це не зашкодить майбутньому науковому мисленню, зате на все життя закладе ніжність до всього живого, осяє світ чарівним світлом краси і радості».

Вчитель. Отож, помандруємо творами Ірини Жиленко, пізнаймо дивосвіт її душі, а допоможе нам такий дивний чоловічок, з яким ми сьогодні зустрічалися на початку уроку. Та ще й не один, а разом із книжкою.

1. Хто такі гноми? Що ви про них знаєте?
2. Опиши, яким ти уявляєш собі старенького гнома. Він добрий чи злий, з ним цікаво чи нудно, чим він захоплюється?

Гном.

Зараз я покинув гори,

Кинув темний гірський ліс.

Сядь і слухай — скільки дивних

Я казок тобі приніс.

Слухай, слухай першу казку,

Всі слова її хватай...

На землі, під самим небом,

Розіславсь таємний край.

Гном у буфеті (3 хв.)

Ти знаєш, у нашому домі,
в старому буфеті, давно
живе мій добрий знайомий —
старенький буфетний гном.

Він знав ще дідуся хлоп'ям,
а маму — малим дівчатком,
гукав пустунам: «Ай-яй!»,
Слухняним давав шоколадки.

Замкнувши буфет на гачок,
золотить на свята сервізи.
Багріє його ковпачок
за склом серед вазочок різних.

Він любить какао пить,
смоктати м'ятні гостинці.
Так довго і солодко спить
в старій музикальній скриньці.

Навчився він чемних манер
в одній маркізи з фарфору.
Сказала маркіза: — Тепер
дружити із вами не сором.

Ви просто — франтом, хоча
втягніть у петлицю троянду.
І прошу до мене на чай
Разом з цвіркуном-музикантом.

Століття, і друге, і третє, —
прислухайся! — чуєш? — завжди
клопочеться гном у буфеті,
бормоче, зітха, шарудить.

І тупа, і плямка в куточку,
і дзвонить в буфетні шибки.
І в довгі засніжені ночі
нашіптує дітям казки.

1. Які почуття викликав у тебе цей вірш?
2. Як поетеса ставиться до гнома?
3. А скільки років, на вашу думку, буфетному гномові?
4. Чому гнома вважали сімейною реліквією?
5. Як гном виховує малят? Як про це сказано у творі?
6. Що любить смакувати гном? Як це його характеризує?
7. Хто і для чого навчив гнома чемним манерам?
8. Які звуки у буфеті свідчать про наявність у ньому гнома?

9. За що діти люблять гнома?

10. Чи є у твоїй родині речі, що належали дідусю, мамі, а тепер тобі? Як ти ставишся до них? Що, по-твоєму, є справжньою родинною цінністю?

11. А яка ж основна думка твору? (Дитинство – це чарівний, дивовижний час кожної людини, коли вона сприймає все казкове, цікаве, навіть гнома, що нашіптує казки)

Вчитель. Дійсно, дитинство – це неповторний світ. У ньому друзі – найвірніші, дерева – найвищі, там оживають кам'яні квітки, і Дід Мороз – не вигадка, він друг...

Фізкультхвилинка

Перегляд відеосюжету за покликанням

<https://www.youtube.com/watch?v=eXSO5CJVxfE>

Гном

Другий крок ступить готові?

Щож і друзі ось казкові:

Різнокольоровий сніг,

Кінь, що зупинив свій біг,

Дід Мороз, свято довкола.

Ха! Чарівна є підкова!

1. Що означає знайти підкову?

2. Чи знаходив ти у своєму житті підкову? Чи допомогла вона тобі?

Підкова (5 хв.)

Була зима. Ішов зелений сніг.

За ним — рожевий. Потім — фіалковий.

І раптом протрюхикав на коні

Дідусь Мороз. І загубив підкову.

Та не просту. А золоту. Таким,

на місяць схожим, серпиком лежала, —

аж розгубились в небі літаки,

кричали: «Мама!» —

Й крильцями дрижали.

А я знайшла. Сказала їй: — Світи

тут, на вікні. Щоб все мені збулося! —

Зійшлися і роззявили роти

сімсот роззяв. Стоять вони і досі...

Круг них світився то зелений сніг,

то голубий, то ніжно-фіалковий.

Вони стояли вперто, день при дні, —

зачарувала їх моя підкова.

Що ж, покладу підкову в чемодан,
куплю я шубу. А тоді поїду
в Лапландію. Хоч трішки і шкода,
вже так і будь — віддам підкову Діду.

Оце і все. А сніг звичайним став.
Легкий і рівний, пада, пада, пада...
Роти закрили всі сімсот роззяв.
І розійшлись... І полягали спати.

1. Якою у творі ми бачили підкову?
2. Яке враження справила підкова на оточуючих?
3. З яким проханням звернулась лірична героїня твору до підкови?
4. Що свідчить про бажання дівчини повернути підкову Діду Морозу?
5. А пригадайте з уроків етики, що означає слово щастя?
6. А коли людина відчуває себе по – справжньому щасливою?
7. А пригадайте, як ми називаємо людей, які безкорисливо піклуються про інших, готові заради когось зректись власних інтересів.
(Альтруїст)

Образ-символ Асоціативний куш

Підкова-

Здавна коваля вважали не просто популярним майстром, а й чаклуном. Адже кузня була святилищем вогню, де вшановували Сварога — головного бога творчої сили, бога — коваля. Металу завжди приписували містичні властивості й небесне походження, тому кожна викута ковalem річ набувала особливої магічної сили. Наприклад, підкова, пройшовши випробування й очищення вогнем, оберігала житло від усіяких хвороб, притягуючи їх до себе й не даючи змоги зайти їм до оселі.

Є повір'я, у якому стверджувалося, що біс завжди ходить колами й нескінченно водить за собою біди та нещастя. Тому підкова у вигляді розірваного кола примушує біса дійти до кінця й повернутися, не даючи закінчити свою диявольську справу. Через те підкову вішали крізь, де сили зла могли б потрапити до житла: над дверима, вікнами, піччю тощо.

Існує також повір'я, що підкови необхідно вішати кінцями вгору. Такий стан підкови може символізувати як вуха коня, так і роги язичницького бога Велеса - бога достатку, злагоди і господарства. Тому, і підкова приносить щастя у бізнесі та примножує накопичений достаток.

Вчитель. Чи знаєш ти, що... Колір теж може бути образом, може щось означати. Наприклад, зелений — це колір молодості, природи, надії, символ життя. Отже, кольором автор видає себе, розкриває свої емоції, почуття.

1. Які кольори згадуються у тексті?
2. А до яких кольорів ми їх віднесемо: до холодних чи до теплих?
3. Пригадайте казку «Дванадцять місяців». Що шукала серед зими дівчинка на вимогу мачухи? (Проліски)
4. А, як ви думаєте, чого насправді не вистачало і мачусі і отим семистам роззявам? (Тепла, ніжності).

Вчитель. Напевно, у кожного з нас має бути в серці такий куточок, в якому завжди буде жевріти іскра тепла і любові, якою б ми хотіли поділитися, щоб день був сонячним, і навіть серед лютої зими могли б зігріти задубілі душі.

Складемо кольорову доріжку вражень. Співвіднесімо колір і почуття (4 хв.)

Зелений, рожевий, фіолетовий, золотий, зелений голубий, ніжно-фіалковий

Надія, мрія, таємниця, тепло, надія, спокій, очікування чогось нового

Навіть підраховано, що в її збірках назви кольорів ужито 1059 разів. А ще письменниця дуже любить рослини, особливо квіти, і щедро описує їх у своїх віршах. Можливо, тому, що виросла на вулиці, однією з назв якої є Ботанічна? Чи не правда, Гnome?

«Буріме» (5хв.)

Підбиття підсумків.(3 хв.)

Сьогодні ми спробували зазирнути у світ дивовижної краси. Він живе у кожному із нас. Та лише дехто його показує. Кожен мріє бути щасливим, вірить у перемогу добра над злом. Чи не тому у нашому житті скільки різних образів має жар – птиця. Кожен її шукає по – своєму.

Слайд

І кожен з вас може зловити жар-птицю, знайти підкову, порозмовляти з гномом.

Сьогодні на уроці я дізнався.....

Я відчув себе.....

Я зрозумів.....

Вчитель. А вчитель теж має своє чарівне перо, яке допоможе зробити кожного, хто працював трішечки щасливішим.

Корекційно-оціночний етап.(5 хв)

Домашнє завдання.

Виконати завдання за вибором:

- Скласти поезію за мотивом одного з творів І.Жиленко;
- Скласти кросворд за темою нашого уроку;
- Намалювати ілюстрації до творів .

Урок літератури рідного краю. 11 клас

Тема . "Коли вже народився ти поетом, —

За все відповідай у цім житті" Б.Олійник

Мета. Удосконалювати роботу учнів з питання презентації власних творчих проектів на широкий загал, розвивати навички виразного читання напам'ять поетичних творів. Виховувати інтерес до творчості славетного земляка, бажання не бути осторонь порушуваних у творах Б. Олійником проблем.

Тип уроку. Урок літератури рідного краю. Урок- усний журнал.

Обладнання; мультимедійна презентація, виставка книжок письменника.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Виходять ведучі.

Ведучий І.

"Аби мені належало назвати серед сучасних українських поетів найліричнішого — я б назвав Бориса Олійника. Аби довелося вибрати з-поміж них найпатріотичнішого — я б вибрав Бориса Олійника. Аби запитали, кого вважаю найулюбленішим у народі, — це знову був би Борис Олійник. І я впевнений, що під цими словами підписався б кожен із читачів. Бо хоч смаків та уподобань у нас багато — істина все ж одна. І саме їй і служить упродовж свого життя наш відомий у цілому світі земляк" (К. Бобринцев "Отчий край").

Ведучий ІІ.

Розгорнемо уявний наш журнал,

Про земляка – Олійника Бориса.

Про себе він колись сказав:

Сторінка перша. Дивосвіт дитинства, опалений війною.

Ведучий І.

Борис Олійник народився 22 жовтня 1935 року в селі Зачепилівка Новосанжарського району. Хлопець рано полюбив художню літературу. Любив читати, пробував писати. Він був ще в п'ятому класі, коли новосанжарська районна газета надрукувала перший вірш. Згодом став її позаштатним кореспондентом. Середню школу закінчував у Нових Санжарах. Пізніше Борис Ілліч напише:

Я тут родився восени:

Морозом бралася стерня –

І падолист у пеклі сни

Мене вгорнув, немов зерня.

А навесні пішов у ріст,

Прийнявши мамину купіль,

І перший крок у дивен світ

На полі отчому ступив.

І з того дня вже сто земель,

Переходив, переверстав,

Та щовесни, як журавель,

У рідні креси повертав.
І, надивившись різних див,
Клянуся на мечі пера
Дивнішого не сподобив
Від України і Дніпра.
Тут кожна віть мені жива
Тут всі-свої, і всі-мої.
І мати квіти полива...
Хоч вже давно нема її.
Тут долю кожного війна
Переорала до глибин.
І кожна зірка жерстяна
Мені сіяє мов рубін.
...Я тут родивсь. І просто жив.
І горе знав. І щастя пив.
І в сизу паморозь ожин
За перший полудень ступив.

Ведучий II

Тут, у центрі села, стоїть обеліск воїнам-односельцям, котрі не повернулися з війни. Багато імен викарбувано на плиті. Одне з них — Ілля Іванович Олійник — має пряме відношення до поета. Це його батько. Він міг би не піти на фронт, а отже, й не загинути, бо мав так званий "білий білет" — документ, що свідчить про непридатність до фізичної праці, а до служби в армії — і поготів! Але коли заgrimіла війна, Ілля Олійник закинув далеко в шухляду квиток, що заважав йому стати в солдатський стрій, і домігся у військкоматі відправки на фронт.

Ведучий I.

Пізніше, у своїх спогадах Борис Олійник напише: "Я ледь-ледь пам'ятаю батька. Але десь у підсвідомості, на дні мого серця, світиться невеличкий міст через старицю Ворскли. Там ми попрощалися. Невисокий, широкоплечий, він ще раз озирнувся посеред мосту, махнув нам рукою і закрокував на Нові Санжари, до військкомату".

Радості його повернення з фронту, зустрічі з батьком-фронтовиком малому Борисові доля не судила. Натомість гірка похоронка і пам'ять.

"Був чоловік... І нема.
Як же це, вічний світе?
Вернеться осінь... зима.
Прийдуть весна і літо.
А чоловіка – нема...
Як же це, клятий світе?!
Грошей не дбав у мішок.
Справно ходив на роботу,
Якось і не знайшов
Дня, щоб спочить по турботах.

Що їй – стоїть робота!
... А чоловік пішов.
Космос в собі дріма.
Діти біжать до школи.
Осінь мина... Зима...
Літо й весна – по колу.
А чоловіка нема...
Страшно – не те, що нема,
А що й не буде ніколи!

Ведучий II

Пам'ять... З неї яскравим спалахом вихоплюватиметься епізод: літо 1941 року. Батько лежав на траві. Боря весело сміявся у нього на грудях, йому пощастило "побороти" батька. Спогади дитинства поет проніс через все своє життя і відобразив у своїй творчості. Напише, що лише завдяки доброті й щирості людей, які оточували його в дитинстві, він ніколи не відчував себе сиротою. Бабуся Катерина, дідусь Іван, тьотя Віра і дядько Микола, вчителі, односельці, а найбільше — мама, Марфа Никифорівна, — ось ті, від кого він набрався сили й розуму, мудрості і любові.

Все це потім виллється у його творчість, стане словом, яке заспіває, засміється й заплаче

Ведучий I.

Друга сторінка нашого журналу присвячена матері, простій трудовій жінці, котра все своє нелегке життя працювала від зорі до зорі на колгоспному полі.

Мамо... матусю... нене... Скільки ж випало на твою долю безсонних ночей, хвилин, сповнених турбот і переживань, скільки разів боліло серце, коли ти думала про майбутнє своєї дитини. Минали дні, місяці, роки... Та не просто минали, а збігали, наче швидкоплинна ріка. Ми повинні пам'ятати, що все на землі швидкоплинне: прийде час – і батьки підуть у вічність. Та любов до них зігріватиме наші душі, а образ бентежитиме пам'ять.

Пісня у виконанні Н.Матвієнко «Мамо, вечір догора..»

Мати сіяла сон під моїм під вікном,
А вродив соняшник.
І тепер: хоч буран, хоч бур'ян чи туман,
А мені — сонячно.
Мати сіяла льон під моїм під вікном,
А зійшло полотно,
І тепер: хоч яри, хоч вітри крізь бори,
А я йду все одно,
Мати сіяла сніг, щоб він м'яко — до ніг,
А вродило зілля.
І хоч січень січе, а мені за плечем
Журавлі журавлять.

Мати сіяла хміль, щоб дівчат звідусіль
Станом я знаджував,
А вони, як на сміх, проминали усі.
Все ж одна — зважилась.
Мати вибрала льон.
І вино вже давно
Хмільно так хмелиться.
І з-під крил журавлиних мені під вікно
Листопад стелиться.
Тільки квітом своїм при моєму вікні
Не опав соняшник.
Я несуч його в світ, щоб не тільки мені.
Щоб і вам — сонячно.

Ведучий II

Образ мами, її роль у житті кожного з нас, дійсно велика. Перше слово – мама. Перша пісня – мамина колискова, перше пізнання світу – мамина наука, щоденні проблеми – мамина порада. Мама – цілий Всесвіт для людини, і як гірко стає на душі, коли вона відходить за обрій...

"Пісня про матір"

Ведучий I.

Перегорнемо наступну сторінку життя письменника. Освіта і кар'єра

Першу свою школу — початкову — Борис Олійник закінчив у рідній Зачепилівці. Середню — в райцентрі. Знання давалися легко, бо уже з п'яти років, відколи навчився читати, нестримно тягнувся до книг. Перший свій вірш надрукував у Новосанжарській районній газеті, яку, до речі, до війни редагував його батько. Якраз у пам'ять про батька Борис і мріяв піти його шляхом. Тож рано став своїм у місцевій редакції; там хлопця любили і помаленьку підштовхували до остаточного вибору професії: давали завдання, друкували старанні школярські дописи. Так що дорога до Київського університету, на факультет журналістики, пролягла природно.

Читець.

Золоті мої надії, молоді мої сади...
Надвечір'я вересневе одягається в кармін.
Відкурликали осінньо, відгукали поїзди
...А на третім полустанку осипається жасмин.
Голубі мої світанки, кольорові мої сни,
Скільки літ перелетіло, скільки зим та перемін!
А крило моє травневе повертає до весни,
Де на третім полустанку прокидається жасмин.
Та не може того бути, що одбуते промина! Ї
Поверніть мене до класу срібним покликом дзвінка.
Зажурилась моя парта, третя парта од вікна.

Ведучий II.

В університеті вирувало літературне життя, в нього Борис Олійник пірнув, як риба у воду. На республіканському конкурсі поетів він здобуває перший приз. Початківця помічають визнані майстри, і сам Малишко називає його одним із кращих молодих поетів, а Тичина ще й допомагає точними зауваженнями.

Ведучий I.

Крім навчання й поезії, мав ще одну пристрасть — футбол. У студентській команді він спритно захищав ворота, а цілився в них часто сам Валерій Лобановський, котрий виступав тоді за команду Київського політехнічного.

Ведучий II.

Закінчивши у 1958 році університет, Борис Олійник почав працювати в редакції газети "Молодь України". Потім був журнал "Зміна", котрий згодом перейменували на "Ранок"... З редакторського крісла цього видання Борис Ілліч прийшов у журнал "Дніпро", заступником Юрія Мушкетика.

Ведучий I.

Як і на футбольних колись поєдинках, Борис Олійник відчайдушно захищав "ворота" молодіжних видань. І. Це саме Борис Олійник з терплячою селянською впертістю "пробивав" в "інстанціях" право на випуск книжок Василя Симоненка і Ліни Костенко. Коли в 1965 році у видавництві "Молодь" готувалася до друку збірка Василя Симоненка, до якої виявлялося аж занадто багато "уваги", Борис Олійник підтримав її своїм розважливим переднім словом, належно оцінивши талант і громадянську мужність поета-ровесника.

Ведучий I.

Як від самого початку, так і в 70-80-х роках минулого століття творчість Бориса Олійника не була "лакувальною" і тим більше одіозною. Утверджуючи в діяннях і почуваннях рідного народу все духовно цінне і морально чисте, він засуджує відступництво від високих гуманістичних ідеалів, дворушництво. Саме ці свої думки він переносить у вірші громадянського спрямування

Тож наступна сторінкою нашого журналу є громадянська лірика Б.Олійника.

Ведучий II.

Характеризуючи доробок Бориса Олійника, академік НАМ України Петро Тронько відзначає, що він один із перших серед шестидесятників звернувся до відтворення славних сторінок історії України.

Ведучий I.

В кожному його вірші – любов до людини. Він хоче бачити людину чесною, вільною, гордою. Масштабні історичні катаклізми, долі мільйонів людей – ось що завжди цікавить поета, в ім'я чого він береться за перо. Поет постійно веде діалог з минулим і ніколи не пориває зв'язку з традицією, знаходить у собі творчу відвагу і силу, щоб приєднатися до неї, включитися в розмову великих поетів минулого, впрягаючись в той віз, який тягли до нього.

«Злізайте з печі,

Вдарте у кресала,
Аби вогонь пропік на душах сало
І нагадав, що править не живіт,
А дух Шевченка – віщого месії,
Що ми – вкраїнці, а не гречкосії,
Що ми – живі!»

Читець.

Уривок з поеми "Дума про місто".
Я починаю град з могил печалі.
Нема за цю підвалину міцніш!
Бо, коли знаєш батьківські причали,
— Довіку боронитимеш рубіж!
Кладу з полеглими, мов пагін, руку.
Щоб в дні, як трусоне ворожий смерч.
Вона моєму дальньому онуку
Дала в десницю оборони меч. .
..Ще прийде князь.
Його вже повінчали
Єдинородні племена слов'ян.
Вони із харалужними мечами
Грядуть на ще не роджений майдан.
Де вдарять дзвони срібної ограни,
— І осіниться райдугою фад.
Коли собі і світові слов'яни
Відкриють бога істинного: «Брат».
Ще містом Кия наречуть врочисто
Це городище. Та заглавна суть
Не в імені, а у самому місті,
З якого нас упізнавать почнуть.

Ведучий II.

Борис Олійник сам по-філософськи зізнається: "І тоді, і нині я не зовсім вписувався в систему. Але в тім вина не моя. То системи заносить. Я ж лишаюся сам собою. На своїй землі, на своєму місці. Тому і моїм прихильникам і супротивникам легко мене знайти в цій політичній метушні. І для того, щоб ударити в спину, як це неодноразово робили мої "колишні", і для того, щоб стати зі мною опліч. Зате я можу лише підставити плече, зайти в спину не можу — мене далеко видно".

Ведучий I.

Національно-патріотична, інтелектуально-філософська поезія Бориса Олійника має своє продовження й у його громадській та державній діяльності. Хтось навіть визнав, що він входить у п'ятірку найвизначніших політичних лідерів України. Народний депутат Борис Олійник постійно захищає інтереси соціальної справедливості, духовно-культурного розвитку України.

Ведучий II.

І все ж, яким би вагомим не був внесок Бориса Олійника в державотворення, але хочеться говорити не про це, а знову й знову повертатися до його творчого доробку, бо тут він справді неперевершений. Хочеться читати й перечитувати і ранні його вірші, і вірші останніх років.

Читець.

Хан міря нас по Золотій Орді,
Що від захланності пішла у невідь.
Ми ж на чуже не закидали невід.
Ми в нашій вірі і землі тверді
І мислю таю якщо стріла заброд
Наздожене на рубежі нещаднім,
Ми хоч би тим прислужимось нащадкам
Що смертно ствердим: є такий народ!
«Так є чи... був? — глузливо кряче ворон.
— Чи, може, гетьмане, лишень — юрба.
Яка сама собі — найтяжчий ворог.
Бо викохала у душі раба?» ...
Погідний вечір догасав, як ватра.
Скрадалась тихо ніч із-за горба.
«Уранці буде добра молотьба»,
— Буденно перемовлювалась варта.
І гетьман ворону сказав: — То справді
Нестерпна мука і тяжка ганьба:
Нести впокорено тавро раба.
Б'ючи поклони ідолу неправди.
Але ж раба — раніше чи пізніше
— Зведуть з колін хоча би... канчуки.
Мене тривожить, вороне, страшніше:
Щоб нас не заманили в козачки.
Попустять віжки — ніби вже й вільніше.
Надягнуть вишивані сорочки.
Дозволять друкувати крамольні вірші.
Уділять чарку з панської руки.
Заручать пам'ять і приручать крила.
Почеплять шабельку на килимку:
Злітай, козаче, в голубінь стрімку!
Та от смикнешся, а злетіть несила:
Душа ж бо на чужому повідку
Страшніше смерті — воля на приколі.
Коли душа у ліжнику дріма,
І спить одвага, як могила в полі,
І ти уже не відчуваєш болю,
І навіть... ворога тобі катма.

Не дай нам, Господи, такої долі!—

Ведучий I.

Перегорнемо ще одну сторінку творчості Б.Олійника. Інтимна лірика.

А інтимна лірика? "Вона, — як вважає відомий журналіст і політик Іван Бокий, — розкриває в Олійникові... натуру надзвичайно цілісну, з щедрою, але ошадливою гамою життєвих вимірів і принципів, моральних критеріїв і пожедань, які не можуть не прихилити до нього людей. Навіть найгріховніші почуття у нього чисті. Любов у Бориса Олійника — це передовсім вірність. Не банальна цнота-прапор моралістів, а вірність — почуттю, серцю, собі, коханій людині".

Читець.

Вірш "Над Полтавою — літо бабине"

Над Полтавою – літо бабине.

У Санжарах – падолист...

Що ж ти, мила, зі мною бавишся:

Став я тінню – подивись!

Я біжу, аж іскри порскають.

З-під років, як з-під чобіт...

Ну навіщо мені ти Ворсклою

Зав'язала білий світ?

Я ж не камінь, та я ж не дерево.

То допоки – одвічай:

Я на цім, ти на тому березі

Посередині печаль?

Може б, я до такої горлиці

Перекинув тихий міст,

Але ж ти мені, мила, Ворсклою

Зав'язала білий світ.

Ведучий II.

Інтимна лірика Бориса Олійника змушує кожного заглянути у власну душу, прислухатися до музики чужих і своїх сердець. Поет впевнений, що сила любові може не тільки виховати, але й перевиховати людину. Любов спонукає до нових звершень, робить людину благородною, чистою, підносить її у помислах і ділах. Для нього не існує нереальної любові, адже любов – це Бог.

МЕЛОДІЯ

(на екрані слайд-шоу, звучить музика)

Заболю, затужу, зарідаю... в собі, закурличу,

А про очі людські засміюсь, надломивши печаль.

Помолюсь крадькома на твоє праслов'янське обличчя,

І зоря покладе на мовчання моє печать.

Забіліли сніги, забіліли на цілому світі.

Опадає листок, як зів'яле чаїне крило.

Там, де ми відбули, там, де наше відтрьохало літо,—
Забілили сніги... забілили сніги...замело.

Це приходить, мов сон.

Це приходить до мене із марень:

Теплий шепіт і схлип... чи сльоза, чи роса од ріки?

І на обрій вечірній ляга, мов на еллінський мармур,

Ледь означений профіль і тиха лілея руки.

Я для інших одцвів, я під серцем сховав свої квіти.

Я від ока чужого туманом осіннім укривсь.

Але якось вночі підійди і торкни мої віти —

Я тобі засвічусь, як нікому іще не світивсь!

Заболю, затужу, заридаю... в собі, закурличу.

А про очі людські засміюсь, надломивши печаль.

Помолюсь крадькома на твоє праслов'янське обличчя,

І зоря покладе на мовчання моє печать.

(на екрані презентація)

За рікою тільки вишні...

тільки вишні... тільки вишні.

Та дорога за тумани утіка.

І ніхто мене не чує,

і ніхто мені не пише,

І ніхто мене не жде і не гука.

Це тому, що того ранку

з-над ріки умовним стуком

Вірний дятел мені вістку переслав,

Що, мовляв, на видноколі

засвітилася розлука,

Що печаль до мене плине

в два весла.

Це тому, що за рікою

тільки вишні... тільки вишні,

А у річці скаламучена вода.

Це тому, що цього ранку

ти на берег мій не вийшла

І не вийдеш — мені дятел передав.

Це тому, що в цьому світі

загубитися не важко

Між провулків, віражів і вітражів.

Це тому, що інші встигли

обірвати всі ромашки,

А мені тепер на серці ворожить?

Це тому, що мені в серці
поселилась тиха мука,
Це тому, що... це тому, що...
Це тому,
Що на обрії моєму
засвітилася розлука
розтала у вишневому диму.

Спомин

—А ти пам'ятаєш... а ти пам'ятаєш мене...ще не сивого?
А я ще тебе пам'ятаю, як ластівку з маю.—
Від подиву очі її стали синіми-синіми
—Я все пам'ятаю, мій голубе...все пам'ятаю...

І глянула так —аж хитнуло від гострого болю.
—Я знаю — стемнів,— що завдав тобі горя немало.
Що, може б, ти... з іншим знайшла собі кращої долі.
Прости. Не хотів. А виходило якось невдало.

Погладила чуб його сивий, мов трави схололі.
Всміхнулася так, що вернулася ластівка з маю.
—Якої ж мені ще бажати, мій голубе, долі,
Коли я твій перший цілунок і в снах... пам'ятаю?

Ведучий II

Щодо популярності поета, то не менш улюблений в народі Олесь Гончар у передмові до двотомника земляка написав так: "Доводилося не раз бути свідком виступів Бориса Олійника на літературних вечорах, у студентських аудиторіях, в робітничих клубах, чути його слово в шахтарському Палаці культури і перед полтавськими хліборобами, і не пригадується випадку, коли б твори, прочитані поетом, полишили байдужими його читачів. Цей негучний, часом аж стишений голос, виявляється здатен глибоко проникати в людські серця; щирий поетичний роздум автора будь-де здатен констатуватись, внутрішній неспокій поета закликає ... спеціально дошукуватись важливих істин життя".

Ведучий I.

Було б несправедливо не обмовитися жодним словом про родину поета. У нього є дружина, яку називає своїм одноступцем, є син, дипломат за фахом, є хороша невістка та онука Катерина. Про їх спокій і щастя він думає завжди. І коли пише вірші, і коли виступає з трибуни, і коли натискає на кнопку голосування в сесійній залі. Через призму розуміння потреб найдорожчих людей поет відчуває, чого хоче народ, і робить усе для того, щоб не соромно було дивитися всім у вічі, і стверджує:

"Уже б таки дотямити пора,
Що тільки той стає обранцем Долі,
Хто сам її, як воїн, обира".

Виховний захід

Тема. "Весняночку заспіваймо"

Мета. Відтворити на святі обряд зустрічі весни, показати його красу; навчити дітей обрядових пісень-веснянок, водити хороводи, народних ігор; виховувати любов до рідного краю, національних традицій; розвивати інтерес і бажання до вивчення і відродження народних звичаїв та традицій рідного краю, оберігати їх.

Обладнання. Віночки з барвінку, вишиті рушники, коровай, національний одяг, жайворонки на паличках.

Перебіг заходу

Ведучий 1. Старі люди кажуть, що весна починається після Стрітіння. Погода тоді буває дуже різна: коли лютий перемагає - морозить, тріщить, крутить а тільки-но березень набирає сили - тут уже відразу сонце пригріває, з'являються калюжі, дзюрчать струмочки, біжить вода, із сонечком бавиться... І раптом усе знову починає морозцем стягувати. Так іде двобій. Поки зима не відступить.

Виходить хлопець і двоє дівчат

Учень.

Весна! Весна! Природа квітне!
Згори дзвінки струмки біжать.
Сміється сонечко привітне!
Додому вже й пташки летять!
Став довший день, а ніч коротша.
Дарує сонце всім тепло.
Зима відходить неохоче,
Та синьо небо зацвіло!

Учениця.

Щоденно зацвітають квіти
Чарівні, гарні, все нові.
І йдуть на сонце гратись діти,
Летять метелики живі.
А жайворонок заспіває —
Над полем пісня полетить.
Душа людини оживає
В таку чарівну й дивну мить.

Учень.

Весна! Від сну все пробудилось!
Все завітчалося, розцвіло!
Ведмедям вже давно наснилось,
Що йде у ліс до них тепло.
І їжаки повибігали
Із нірок темних та вогких.
І борсуки давно вже встали,

Тепер весна прийшла до всіх.

Учениця.

А в небі птахи ген ключами
До рідного гнізда летять.
І зазвучало все піснями —
Така в природі благодать!
Така краса! Не всидиш в хаті!
І йдеш у ліс чи у поля.
Ці дні на радощі багаті,
Бо ж оживає вся земля!

З'являється дівчина-весна і з нею троє хлопців-весняних місяців

Весна.

Добрий день, мої любі друзі!
Я- Весна,
Я три місяці в садочку
Зимувала на кілочку
Від морозів і вітрів
Берегла озимий хліб
Ниточки для травки ткала,
Сорочку сонечку зв'язала,
В голубі легкі пушинки
Весняні вдягла хмаринки,
Повернула всіх птахів
Із вирію в рідний дім
Привела я вам три парубки красні,
Три місяці ясні.

Березень.

Трудився лютий до світанку
І заморозив геть струмочок.
А березень підкрався ранком
і схрумав нишком весь льодок.
Мороз і другу ніч старався, -
Припорошив льодок сніжком.
Та знову березень сміявся:
Злизнув усе те язиком.
Зима ще злиться, бідолаха,
А вже ж весна бере своє.
І березень бурульки з даху,
Немов цукерочки, жує!

Квітень.

Я - Квітень, славний квітникар,
Сонечко і рясно
Уквітчав вам календар
першим цвітом - рястом.

Травень.

Я місяць Травень
Іду і весело співаю,
Дощами землю поливаю,
Святковими піснями
І громом іду над полями.

Весна.

Принесла я вам літечко,
Щоб раділо житечко,
Ще й червоні квіточки,
Щоб світились діточки.
Гляньте, сонечко сміється,
В небі жайворонок в'ється,
В'ється радісно співає –
Він весну нам сповіщає!

Ведучий 2. Найпопулярнішим святом українського села є Свято весни. Найчарівнішою, найбажанішою для серця хлібороба завжди була весна, з життєдайним теплом якої воскресала природа, починалися сільськогосподарські роботи.

Ведучий 1. Все це благотворно впливало на почуття людини, сповнювало її молодечим запалом, силою, будили нові прагнення й сподівання. У наших предків Свято весни вважалося першим святом року.

Ведучий 2. Свято весни — це величний, поетичний гімн людини весняній природі та її господарським і родинно-побутовим обов'язкам. Ось чому в обрядах, піснях і хороводах, що супроводжують це свято, природа, праця і побут народу невіддільні.

Ведучий 1. З давніх-давен люди з великою радістю зустрічали найкращу пору року — весну. Раділи приходу весни всі: і старі, і молоді, і діти. Та справжній прихід весни пов'язували зі святом Явдохи, котре припадало на 14 березня (за старим стилем — 1-ше березня). До цього дня випікали обрядове печиво, так звані веснянки або жайворонки.

Ведучий 2. 14 березня у церковних календарях згадується преподобна мучениця Євдокія. Вона померла мученицькою смертю під час гонінь на християн. Це сталося 152 року.

У народі цей день має назву Явдохи. Згідно із стародавньою народною традицією, це не тільки перший день весни (за старим стилем), а й перший день нового року, адже у наших пращурів рік починався 1-го березня.

Повір'я говорять, що на Явдохи прокидається від зимової сплячки бабак, вилазить з нори, свище три рази, а потім знову повертається у своє сховище, лягає на другий бік і так спить аж до Благовіщення. І ховрашок також, кажуть, перевертається на інший бік.

Ведучий 1. У деяких етнографічних регіонах України Святу Євдокію називали Весновкою, Веснівкою і вважали, що вона відає у Бога весною. До

неї ставилися з великою пошаною, возвеличували у веснянках та гаївках, адже у Святої Євдокії зберігаються ключі від весняних вод, які так потрібні для майбутнього врожаю. Щоб не прогніввити Явдоху, у її день намагалися не працювати. А то розлютує Явдоха – води затримає, можливо, що й морози нашле. Інколи Явдоху називали Свистухою, бо в цю пору починають свистіти весняні вітри.

Ведучий 2. Селяни вірили, що у цей день починають повертатися з вирію ластівки. Це, передусім, стосується Південної України. Побачивши пташину, підкидали догори грудочку землі і примовляли: «Це тобі, ластівко, на гніздечко». Хоча відомо: перша ластівка весни ще не робить.

Ведучий 1. Аграрії, які вже думали про посіви ранніх зернових, завбачали погоду: «Якщо ластівки літають низько над землею – буде погода, можна сіяти овес».

Ведучий 2. Дитина, у якої «ластовиння» на обличчі (руді цятки), побачивши першу ластівку, гукали до неї:

- Ластівко, ластівко, на тобі веснянки, дай мені білянки.

Після цього дитинча швиденько вмивалося весняною водою, щоб ластовиння зовсім зникло.

Ведучий 1. За днем Явдохи прогнозували. Народні прикмети стверджують:

- Якщо на Явдохи вітер віє із заходу або півдня – буде врожай на збіжжя.

- Східний вітер або північний віщують посуху. Відтак – неврожай на зернові культури.

- Якщо день сонячний – на врожай пшениці.

- На Явдохи весни трохи. Бо буває, що у цей день ледачкувату собаку снігом заносить...

Ведучий 2. Господарі вгадують у цей день майбутній урожай: якщо вітер у цей день віє із заходу або з півдня — буде врожай на збіжжя; якщо ж зі сходу або півночі, то буде посуха, а тому і неврожай на зернові культури. Якщо день сонячний — уродить пшениця, якщо ж день похмурий і небо захмарене — буде врожай на просо і гречку. Теплий сонячний день віщує врожай льону й коноплі. Якщо зранку сонячно, то врожайними будуть ранні посіви; сонце в обід — можна надіятися на середні посіви, а якщо цілий день небо захмарене і сонце визиратиме тільки під вечір — пізні посіви будуть урожайними.

Якщо в цей день хуртовина, то селяни кажуть: «Явдоха хвостом крутить — буде пізня весна!»

Звучить веснянка «Прийди, прийди, весно красна »

Учасники свята одягнені в народні костюми, дівчатка зі стрічками на головах.

Діти (декламують).

1— Кожна пора року має свої особливості, свою красу, але жодна з них не оспівана так весело й ніжно, як весна.

2— Весна — це сонце і тепло.

3— Весна — це радість усьому живому, що прокинулось від зимового сну.

4— Весна — це зеленцвіт і пахощі квітів.

.5— Весна —це світлі надії.

Ведучий. Всюди в Україні на початку весни збиралася молодь, співала веснянки. А хто скаже, що таке веснянки?

— Це пісні, які співають навесні.

Правильно, це пісні, з якими люди зустрічали весну. Отже, сьогодні ми з вами також спробуємо зустріти весну так, як зустрічали її наші далекі предки — давні українці. Давайте ж одразу відправимося у мандрівку на багато років у минуле, аж у Київську Русь.

6 уч. Тоді люди повністю залежали від природи — від сонця, від морозу, дощу. Але вірили в те, що вони можуть вплинути на сили природи. Чим саме? Словом, піснею, магичною дією. Вірили, що й весна швидше прийде, якщо її покликати.

Співається веснянка-закличка

Благослови, мати,
Весну закликати!
Весну закликати!
Зиму проваджати!
Зимонька в возочку,
Літечко в човночку.

Учень.

Весна уже, весна іде —
Весну вітаймо, діти.
Весна вінки нам принесе.
Вінки чудові, квіти.

Учень.

Ставайте хутко парами,
Веселії малята,
Та підемо ми радісно
Весну зустрічати.

Звучить веснянка „Весна, весна, днем красна...”

Виходить дівчина - Весна.

Діти.

Весна, весна, днем красна,
Що ти нам, весно принесла?! 2р.
Весна.

Я вам принесла літечко, літечко
Ще й зелене житечко, житечко.

Діти.

Весна, весна, днем красна,
Що ти нам, весно, принесла?! 2р.
Весна.

А вам, дівчата, по вінку, по вінку
З хрещатого барвінку, барвінку.

Весна роздає віночки дівчатам.

Ведучий 1. Після цього дівчата йшли на високу гору за село, до річки чи до лісу, там відбувалися різні магічні дії, обряди, які сприяли приходу весни. Що це були за дії? Насамперед, викликали птахів з вирію. Для цього дівчата випікали печиво у формі птахів — жайворонків, голубів, журавлів. Ходили з ними по селу і співали заклички до птахів.

Учениця

Ой, вилинь, вилинь, жаворонку,
Та й принеси літечко з собою.
Принеси літо-літечко,
Та й зеленее житечко,
Хрещатий барвіночок
І запашний васильочок!

Виконується веснянка

Защебетала пташечка під віконечком,
Сподівалась пташечка весни з сонечком.
Прилинь, прилинь, пташечка, весна красная,
Як легенька хмаронька в небі ясному.
Вбери степи травами, вквітчай ніжними,
Потоки купавами білосніжними.
Осип луки перлами, осип росами,
Розлийся джерелами стоголосими.

Учні початкової школи виконують «Подоляночку», «Голубку»

1-а учениця. Сонечко пригріло, пора хліборобам в поле. Ще в давніх-давен збереглася гра «Просо». Весною, коли засіялися, коли виконали заклиральні пісні та ігри, хороводи та ігри молоді продовжувалися. Вони мали зовсім інший зміст Дівчинка вибирала собі милого, а кожен хлопець — милу, тобто шукали собі пару. Все це відбувалося на лузі, біля річки. Бувало, батьки не хотіли віддавати парубкові дівчини. Тоді приходилося її відвойовувати, давати викуп — ось як у грі „Просо”.

Хлопець

Розлилися води на чотири броди.
Гей, дівки, весна-красна, зілля зелененьке!
На другому броді зозуленька кує,
Зозуленька кує, бо літечко чує!
На другому броді соловей співає,
Соловей співає, весну закликає!
Соловей співає, весну закликає!
На третьому броді сопілочка грає,
Сопілочка грає, на гуляння скликає!
На четвертому броді дівка косу чесала,
Дівка косу чесала, красну квітку вплітала.
Одягала віночок, починала таночок.

(Учні проводять гру «Просо»).

*Хлопці і дівчата стають напроти двома шеренгами, узявшись під руки, і
почерзі всі разом промовляють свої слова*

— А ми просо сіяли, сіяли.
Ой дід Ладо, сіяли, сіяли.
— А ми просо витопчем, витопчем,
Ой дід Ладо, витопчем, витопчем.
— Ой чим же вам витоптать, витоптать?
Ой діб Ладо, витоптать, витоптать ?
— А ми коней пустимо, пустимо,
Ой дід Ладо, пустимо, пустимо.
— А ми коні займемо, займемо.
Ой дід Ладо, займемо, займемо.
— А ми коней викупим, викупим,
Ой дід Ладо, викупим, викупим.
— Ой чим же вам викупить, викупить,
Ой дід Ладо, викупить, викупить ?
— А ми дамо сто рублів, сто рублів,
Ой дід Ладо, сто рублів, сто рублів.
— Ми сто рублів не візьмем не візьмем,
Ой дід Ладо, не візьмем, не візьмем.
— А ми дамо тисячу, тисячу,
Ой дід Ладо, тисячу, тисячу.
— А ми тисячі не візьмем, не візьмем,
Ой дід Ладо, не візьмем, не візьмем.
— А ми дамо дівчину, дівчину,
Ой дід Ладо, дівчину, дівчину.
— Ми дівчину приймемо, приймемо,
Ой дід Ладо, приймемо, приймемо.
— Бувай, дівко, здорова, здорова,
— Ой дід Ладо, здорова, здорова.

Дівчина.

До нас, хлопці та дівчата,
Виходьте гуляти.
У нас славні музиченьки
Гопак будуть грати!

Танок «Гопак»

2 учениця. Наш народ заслужено вважають мудрим. Він і прикмети щодо кожної пори року вигадав, і загадки. Ось послухайте.

Дві дівчинки (по черзі)

1— Довгі бруньки на деревах — спізниться літо
2— Жайворонок прилетів — настане стійке тепло.
1— Вода потекла — весну принесла.
2— Матінка-весна усім красна.

3 учениця. Або загадки

Всі його чекають,
усі його люблять,
а хто подивиться —

кожен скривиться. Що це? (*сонце*)

Вийшла звідкись гарна дівка, на ній стрічка-семицвітка.

А де з річки воду брала, там коромисло зламала. (*Веселка*)

Без очей, а сльози ллє. (*Роса*)

Рукавом махнув – дерева нагнув. (*Вітер*)

Сидить дід за подушками і стріляє галушками. (*Грім*)

Старий дід мости мостив, молода прийшла – мости рознесла.

Хат не будую, не мажу, не квітну,

На гілці ночую, людям роки рахую. (*Зозуля*)

Що за книга; без букв, без сторінок, а багато навчить? (*Природа*)

Привітала нас піснями з весною

І живе з нами під стріхою одною. (*Ластівка*)

Танє сніжок, квітне лужок,

День прибуває – коли це буває? (*Весною*)

Виходить дівчина - весна

Весна. Я дякую вам, діти, за чарівні веснянки. Мені було радісно з вами. А тепер і моя черга дарувати вам подарунки. От скажіть мені, які перші квіти з'являються навесні? (Відповіді учнів). Правильно! Ви такі молодці, знаєте перші весняні квіти. Це, звичайно, підсніжник білосніжний, анемона, рябчик шаховий, крокуси, маргаритки, нарцис вузьколистий, проліска, сон-трава, фіалка, білоцвіт весняний.... А зараз ці квіти прийдуть самі до вас і розкажуть про себе, хочете?

(Слайд – шоу з фото квітів)

Всі. Хочемо, хочемо!

Учениця

Весна! І сонце з радості такої
Промінчиком Землі торкнулось.
Земля від ніжності п'яркої
До сонця квіткою всміхнулась.
А землю сонечко цілує,
Голубить ніжно промінцями,
Тепло і ніжність їй дарує —
Земля всміхається квітками.
Уся природа оживає,
Весна ясна летить над світом,
І ніжно Землю пригортає —
Земля сміється первоцвітом.

Виходять весняні квіти в костюмах

Підсніжник.

Ще сніг в лісах кругом біліє,
Літають хмари снігові.

А сонце зійде, затепліє,
Проглянуть квіточки живі.
Підсніжники біленькі-білі —
Це перші вісники весни.
Стоять дерева задубілі,
Та сняться їм весняні сни.
Бо вже з'явилися перші квіти.
І як тут, Зимо, не крути,
Все прокидається, щоб жити.
Радіти сонцю і цвісти.

Білоцвіт весняний.

Як тільки в лісі затепліє,
З горбків побігли ручаї.
Немов дзвіночок забіліє —
Це гарні квіточки мої.
Я білоцвіт весняний — диво!
Дзвоню, щоб розбудити світ.
Бо йде до нас весна красива,
Дарує людям перший цвіт.
І я дзвоню, щоб люди знали,
Що розмерзається земля.
Щоб всі до праці приступали,
Та йшли трудитись на поля.

Рябчик шаховий.

Я — рябчик шаховий, сказали,
Але ж я квітка, а не птах.
Мене природа так убрала,
Узором цим на пелюстках.
Я дуже гарний колір маю,
Росту весною у гаю.
Я землю цвітом прикрашаю,
Співаю пісеньку свою.
Люблю з вітрами розмовляти,
Дивитись дивовижні сни.
Та не несіть мене до хати,
Я квітка волі і весни.

Крокус

Земля ще гола, без травички,
А я вже виглянув з землі.
Зі мною братики й сестрички,
Чарівні квіточки малі.
В нас гарний колір розмаїтий,
Біленький, жовтий, голубий.
Нам вітер не страшний сердитий,

І сніг, що випав, не страшний.
Бо зійде сонечко привітне
І сніг водою побіжить.
А крокус кольоровий квітне
І не загине — буде жить!

Проліска.

Синіє проліска, як небо —
Частинка неба на землі.
Тепло і сонечко лиш треба,
Щоб зацвіли квітки малі.
Над ними бджілка пролітає,
І жук, що тільки встав зі сну.
Метелик крильцями махає,
Вітаючи свою весну.
Від щастя квіточки співають
І віє теплий вітерець.
Зайчиська сонячні стрибають,
Бо вже зимі страшній кінець!

Сон-трава.

У лісі синя й волохата
Вже зацвітає сон-трава.
На дотик тепла і пухната,
Такою лиш вона бува.
Така чарівна, наче казка,
Що прибула з дитячих снів.
Не рвіть цю квіточку, будь ласка,
Щоб жук у квітці відпочив.
Щоб ароматом напоїла
Вона ліси свої й гаї.
Щоб ніжним цвітом землю вкрила,
Й подарувала сни свої.

Анемона.

Дерева голі, в лісі світло.
І лиш вітри летять на крилах.
А анемона вже розквітла,
Мов килимом всю землю вкрила.
Повсюди чисто, біло-біло!
І видно так у лісі стало,
Що синє небо заясніло...
А їм усе здається мало.
Вони цвітуть давно, без краю,
Над ними бджілоньки літають.
Тож анемони квітнуть в гаю
І рідну землю звеселяють.

Маргаритка.

Я дивовижна маргаритка!
Лиш сніг зійде — я зацвітаю.
Я ніжна і цікава квітка,
Я з усіма цвіту у гаю.
Мені білесеньку сорочку
Дала сама природа-мати.
Пелюстки білі у віночку,
Й жовтеньке сонечко, мов свято.
Жовтеньким очком в світ дивлюся,
Комах нектаром пригощаю.
А холодів я не боюся,
Сміливо весну зустрічаю.

Нарцис.

Лиш трішки тепла і нарцис зацвітає.
Прекрасний такий, запашний.
Він цвітом білявим полянку вкриває,
Чарівний, мов принц осяйний.
І стільки в нім чарів та дивної казки,
Що можна дивитись без меж!
Любові палкої і ніжної ласки.
Краси і принадності теж.
Над квітами сонечко світить яскраво
Метелики й бджоли снують.
Нарциси квітують, ну, просто на славу
І всім насолоду несуть.

Мати-й-мачуха.

На горбочку прогрітому сонечка квітнуть —
Мати-й-мачухи квіточка ніжно цвіте,
Зустрічаючи зірку чарівну досвітню —
Тепле сонечко миле таке й золоте.
Зверху квіточки ніжні, як руки у мами,
Знизу квіти на дотик холодні й жорсткі.
Очі вабить підбіл ніжними квіточками.
Квіти жовті-жовтесенькі, милі такі.
Мати-й-мачуха різних комашок годує,
Їх солодким нектаром вона напува.
У низинах ще сніг, а вона вже квітує.
Серце всьому живому вона зігрива.

Весна. От, діти, я вас сьогодні познайомила з моїми найпершими друзями — весняними квітами. Перші весняні квіти дуже потрібні, тому що над ними літають метелики, бджілки, інші комашки, які щойно прокинулись і хочуть їсти, вони ласують солодким нектаром; мурашки з'їдають частинку насіннячка з квітів і так виживають. Перші весняні квіти не тільки годують

лісових мешканців солодким нектаром; напоюють приємним ароматом повітря, яким ми дихаємо; лікують людей і тварин, ще вони нас радують своєю неповторною красою, приносять естетичну насолоду і велику радість. Тому, коли приходите в ліс, не зривайте цвіту, пам'ятайте, що всі повинні жити в своєму середовищі, на волі. А принесена додому квітка не може довго стояти, вона відразу пропадає, вмирає.

Весна. Нам час додому, у ліси, на поля. А вам, діти, можна ще погратися, поспівати, потанцювати, прочитати вірші, бо це ваше свято.

Учні початкової школи танцюють «Кривий танець», «Огірочки»

1 хлопчик. От так діла! Таке диво! Що це було? Казка чи сон?

1 дівчинка. От така собі казка весняна, яка повідала нам про чарівні весняні квіти, щоб ми знали, любили і берегли свою землю, турбувалися про неї, бо ж як весна приходить, то все оживає. Як у казці, все на землі відбувається. От подумайте, ще вчора земля була чорна-чорна, а на ранок — уся в цвіту, хіба ж це не казка?

2 хлопчик. А й справді так. Кожен день все навколо змінюється. То одна квітка зацвіте, то інша, то метелик з'явиться, то джміль, то пташка.... Справді казкове диво! От весна! Днем красна!

3 хлопчик. А чого весна приходить?

2 дівчинка.

Бо скучила земля без світла,

Без сонечка і без тепла.

А навесні вона розквітла,

Без снігу зразу ожила!

3 дівчинка.

Весна! весна! Так скрізь красиво!

Повсюди квіти, сонце, спів!

Весна чарівна — справжнє диво,

Он кущик як зазеленів...

4 хлопчик

А небо синє і бездонне,

Нема ні хмароньки ніде.

Вітрець притих і вже не стогне,

Жучок кудись собі бреде...

Діти роздають печиво «Жайворонки» присутнім на святі

4 дівчинка

Нові гніздечка мостять птахи —

У них завдання непросте.

Летять на квіточки комахи.

День світлий радістю цвіте...

А вже весна, вже березень почався.

Синички весело співають на гілках.

І хоч квітками сад не заквітчався,

Та радість чується в пташиних голосах.
А вже весна. Хоч сніг летить, а тане.
Стає водою і струмком біжить.
Як сонечко з-за хмари враз прогляне,
То все навколо щедро заблищить.
А вже весна. І пахощі весняні
Звідкіль беруться і куди летять?
а тільки дуже милі і жадані,
Тривожать душу, серце веселять.
Бо вже весна...

Виконується пісня «Дівчина - весна»

Виховний захід

Тема. Колодію, Колодію, вареничків не жалію!

Мета. Ознайомити з традиціями українського народу, особливостями святкування, розвивати інтерес до історії, звичаїв народу, почуття прекрасного, естетичний смак, виховувати любов до свого народу, до прекрасного: поезії, музики, природи.

Використана література.

1. Воропай, Олекса. Звичаї нашого народу : етногр. нарис : [у 2 т.] / О. Воропай. - Мюнхен : Укр. вид-во, 1958. Т. 1 . – 1958. – 308, [1] с.
2. Товстуха Є. Українська народна медицина: 1000 унікальних авторських рецептів [Текст] / Є. С. Товстуха. - К. : Рось, 1994. - 350 с

Хід заходу

Учитель.

Гостей дорогих ми вітаємо щиро,
Стрічаємо з хлібом, любов'ю та миром.

Ведуча1: Зима нас вдосталь розважала:

Різдво ми й Новий рік стрічали,
Біля ялинки були жарти, сміх,
Каталися ми з гірок снігових.
Прийшла пора Зимі на північ повертатись,
Тож, хоче вона з нами попрощатись.

Ведуча2: Дарує нам на прощання останнє святкування.

Свято веселе зимове, останнє.
Нумо, свято починайте!
А ви, музики, веселіше грайте!

Вибігає гурт дівчат і хлопців

Хлопець 1. Просимо гості милі, вітаємо!

Весело щів вам та радості бажаємо
Ласкаво просимо, будьте як дома
Знайомтесь з усіма, хто вам не знайомий.

Хлопець 2. Гей, хто веселитись бажає?

Тут вас щось цікаве чекає!
Ми кличемо до нас всіх,
Хто полюбляє забави та сміх!

Учасники художньої самодіяльності виконують пісню

«Прийди, весна красна» муз. В. Філіпенко сл. А. Навроцького

Ведуча 1: Колодій або Масниця - одне з календарно-побутових свят, яке пов'язане із давнім народним звичаєм - проводами зими і зустріччю весни. Припадає воно на останній тиждень перед початком Великого посту. Колодій або Масниця, завжди триває з понеділка по неділю.

Перегляд відео за посиланням

https://www.youtube.com/watch?v=z9Mo2_C8kY0

Підходили останні дні, коли молодим людям ще можна було справляти весілля і на тих парубків, хто не використав у цьому році свій шанс, чекало жартівливе покарання.

Дівчина ж, у свою чергу, могла висловити у цей час симпатію до одного певного парубка, якого вона обрала поміж усіх інших. Виготовити іншу, символічну «колодку» з атласу, з квітами та бісером і причепити на ліву руку чи на груди, ближче до серця.

Ця старовинна традиція — один із найголовніших доказів унікальності українського свята, адже аналогів їй у інших країнах нема. Парубкам, котрі за рік не одружилися, прив'язували до руки чи до пояса справжню колодку, від якої можна було відкупитися лише подарунком або поставивши могорича. Віддавали «колодку» під час Великодніх свят таким чином: дівчина дарувала кілька писанок у вишитій хусточці своєму обранцеві. За це хлопець «наймав» їй танок, тобто замовляв музику (Східне Поділля).

А на Полтавщині, в окремих селах, чіпляли колодку (до ноги) також і батькам у покарання за те, що своєчасно не одружили своїх дітей.

На Волині, зібравшись у понеділок до корчми «на колодку», одному з хлопців одягали на голову хустку, кріпили йому деревинку і заставляли «волочити» її, аж доки той не відкупиться могоричем.

Інсценізація. Заходять жінки і дівчата

I жінка: Чи можна до вас? Добрий день, шановні господарі.

Масляна: Заходьте. Сідайте за стіл. Ми вас чекали. Пригощайтесь.

I жінка: Спочатку повинна колодка народитись. (Виймає полінце, кладе його на стіл і по черзі його всі жінки вповивають).

II жінка: Ось і народилась колодка. Вітаю вас, подружки, з народженням колодки!

(Жінки встають, обнімаються, цілуються. Сідає до столу і Масниця).

II жінка: Жіночки, будемо гуляти цілий тиждень. Адже:

У понеділок колодка народилась,
У вівторок - хрестилась,
У середу - женилась,
У четвер - померла.

Масниця: А у п'ятницю - тещині обіди. Зяті запросять своїх тещ до себе в гості.

Субота - «Невістчині посиденьки»:

У суботу невістки звать до себе у гості, пригощають їх млинцями, загадують на щастя та дарують подарунки. Щоб цього річ бути щасливим, потрібно влучити сніжкою від порога в коло, на воротах або в пелюшку, що висить на них.

II жінка: Неділя «Прощена»:

В неділю проводжали Зиму, спалювали на вогнищі опудало із соломи і зустрічали Весну. Крім того, у Прощену неділю просили вибачення один у одного і прощали всі образи.

Масниця: Залишаймо колодку тут, а самі підемо по домах, де є дорослі хлопці або дівчата і прив'яжемо матерям колодку до ноги. Це їм кара за те, що не оженили синів чи не повіддавали дочок впродовж останніх М'ясниць.

(Підбігають дівчата, прихопивши з собою дівочі колодки).

I дівчина: Іваночку, не оженився на М'ясниці, давай ліву руку, прив'яжу тобі колодку! (Прив'язує колодку, оздоблену барвистими стрічками та паперовими квітами).

II дівчина: Ти, Максиме, не ховайся, ліву руку підставляй! (Прив'язує йому колодку).

III дівчина: А тобі, Михайле, я прив'яжу колодку. (Прив'язує).

IV дівчина: Дівчата, а чим наші парубки відкупилися?

I дівчина: Іванко - шовковою хустиною. (Показує).

II дівчина: Максим - ось таким гарним намистом.

III дівчина: Михайло грішми відкупивсь. (Показує гроші).

I хлопець: Грайте музики, танцювати хочеться!

Виконується танок «Сито»

Ведуча 1. Незважаючи на різне тлумачення Колодія, свято широко відзначалося на всіх теренах України аж до 30 - х років ХХ ст. І хоча є деякі відмінності у його проведенні в різних регіонах – зміст і характер були однаковими.

Це – прадавній український звичай і йому немає аналогів у інших народів. А ще – він суто жіночий і носить характер загального примирення, злагоди та всепрощення.

В цей тиждень, до Великого посту, всі намагались помиритись. Пробачити старі образи та попросити пробачення у інших, тому Колодія часто називають святом “примирення”.

Не обійшлося свято і без кулінарних традицій. У цей тиждень готувати велике розмаїття страв, основним компонентом яких були молочні продукти.

Колодій — це бог шлюбу, примирення та злагоди. Він приходить до людей у цей тиждень, аби допомогти їм відновити втрачені за зиму сили та пробудитись разом із першим подихом весни.

Колодій: Тихо, не сваріться.

А хто свариться - помиріться
Завтра прощена неділя наступає,
І всі чвари завершити миром вимагає
Щоб зло і образи, і темні сили
Ваше тіло не сушили,
Серце не в'ялили.
Прощена неділя завтра наступає
Хай злагода і спокій над вами засяє

Ведуча 2: Готували для цієї події і особливі цілющі напої з трав, що давали людям бадьорість й лікували від хвороб. Таємниці приготування «колодієвих напоїв» відкрив відомий лікар - фітотерапевт з Яготина на Київщині Євген Степанович Товстуха. Захоплюючий опис про це можна прочитати в його

книзі «Українська народна медицина» (К.: Рось, 1994). У час, коли люди проводжають зиму і закликають весну, Колодій допомагає повернути їм втрачене здоров'я, силу, бо саме тоді вони відчують загальну втому – не вистачає свіжої садовини та городини. А тому на початку холодів, ранньої весни, чи влітку, коли ще буває рослинне царство, вміли наші далекі предки готувати **колодієвий напій**. Заздалегідь збирали барвисте різнотрав'я: *медунку, подорожник, цикорій, яглицю, м'яту, чебрець, липовий цвіт, кропиву, деревій, калину, смородину, агрус, первоцвіт, верес, материнку. Спеціально для сонячного трунку відшуковуються рослини, які цвітуть яскравими квітками жовтого кольору. Цей священний напій значно додає сил, молодечої наснаги, емоційної рівноваги. Одних він заспокоює, інших позбавляє нудьги й безнадії, туги за втраченим коханням, оздоровлює літніх людей і виснажених сухотами, допомагає одужати хворим.* Впродовж семи днів смакували колодієві напої, бо наостанок разом з Колодієм повинні були зникнути усі злі та ворожі сили, а тому наприкінці розваг він ще раз щедро обдаровував людей своєю сонячною енергією. Вони раділи йому, цілувалися, жартували та співали пісень, адже наближається Великдень:

Ой спасибі, Колодію,
Що зібрав докупки,
Гостювали, цілувались,
Аж злипались губки!

Стояла на колодці,
Моргала на хлопців.
– З гаю, молодці, з гаю,
Я чорні очі маю.

Колодій - чику - чику
І голуб - чику - чику!
Ждали тебе цілий рік,
Та не довгий тобі вік.

Ой була я на колодці,
Моргала на хлопців:
– Гаю, парубочки, гаю,
Гарні брівоньки маю...
А ще кращі намалюю,
Ними хлопців зачарую.
Ними хлопців зачарую,
З незугарних покепкую.
Чарую, зітхаю –
Черевички маю...
Якби не зітхала –
Черевичків би не мала.

Якби не манила,
То боса б ходила...

Ведуча 1: Це свято триває тиждень, щовечора збирає молодь на вечорниці. Молодь святкувала окремо, часто гуляла до третіх півнів, бо це було останнє гуляння в хаті. Після Колодія молоді дівчата вже починають співати веснянки, адже ця прекрасна пора року вже от-от настане..

Інсценізація гри «Савка»

На лавку лягає хлопець, Савка, і вдає з себе померлого. Дівчата над ним жартують, щипають, лоскочуть, намагаючись пробудити, розсмішити.

А в нашого Савки
Лівий чобіт гавка.
Він гукає і гарчить,
Хоче Савку розлютить.

А де, Савко, твоя шапка?
Загубив? Ой лишенько, лихо,
Біга шапка тихо,
Все село збудила,
Савку розсмішила.

А ти Савко одинак, чи як?
Наречену ось принесли так, так.
Біля нього на лаві поклали,
до лівої ноги прив'язали.
Тепер, Савко, просинайся,
з нареченою вітайся.

Савка піднімається, сміється, за дівчатами ганяється.

Ведуча 1: Перед початком урочистого трапезування найповажніша жінка села, кутка, вулиці чи хутора (а в сиву давнину – волхв) проводять «Замовляння Колодія». Поступово гасне гам. Запановує на кілька хвилин урочиста тиша. Лише стукіт десятків спраглих сердець. Лише пильна увага і глибоке переконання, що громада дослуховується голосу вічності.

Колодію, Колодію!!! Ти приніс велику надію. Надію на весну. Веснонько-весно, що ти нам принесла? Та з якого краю? З вирію принесла я тепло. Сонце, щобіт пташок та буяння зела. Надію на кращу долю, щастя та здоров'я. Пошли нам, доле, разом з Колодієвими напоями-настоями нову силу. Щоб ми не кашляли і не хрипіли. Не марніла наша душа та тіло. Пошли нам, доле, доброго настрою, щирих побажань та добробуту. Не посилай нам, доле, чорних заздоців, ворогування та роздратування. Хай з наших вуст ніколи не зринає жодного слова неправди, зла, брехні, запродаництва, зради. Хай слово наше не зранює ні жодного серця, ні жодної душі. А славить. Славить добро, правду, душевну велич і людську турботу про рідних, сусідів, немічних, сиріт, а також старих, змарнілих та зневірених.

Хай сонячні Колодієві напої-настої повертають нам потужні сили. Бо навесні нас чекають і великі клопоти, і велика праця, і великі надії.

Ведуча 2: Ой, минула вже зима,
Снігу, льоду вже нема.
Вже вернулись журавлі
Соловєчки малі.
Лугом квіти вже цвітуть.
Вівці травку вже пасуть.
Всі Веснянку співаймо
Весну – красну вітаймо.

1 Дівчина: Дівчата – подруженьки!
Ходімо співати,
Весну закликати
Птахів зустрічати.

2 Дівчина: Ходіть до нас, парубочки,
Свято будем зустрічати
Весну красну величати.

3 Дівчина: Весно, Весно – весняночко!
Прийди до нас, Подоляночко!
Прийди до нас – теплом утіш,
А ти, Сонечко, світи ясніш.

Зима - Ой, ой, та це ж і справді весна іде, ще подивимось, хто з нас сильніший.

Насуплю я брови
І вітер холодний повіє,
Усе захолоне, рятунку нема,
Під снігом замре, заніміє.

Весна - А я засміюсь –
І сонце ласкаве засяє
Прокинуться луки, ліса і поля –
Усе розцвіте, заспіває.
Куди ступлю – сонце сяє,
Усе навколо оживає,
А ще пробуджую від сну
Я нашу землю чарівну.

Хлопець 1: Сьогодні дуже весело у нас
І з радістю ми зиму проводжаєм,
Усіх, хто пережив зимовий час,
З весною ясною ми від душі вітаєм!

Хлопець 2: Спасибі, зимонько, за те, що розважала:
З гори на санках щедро нас катала,
З тобою Новий рік ми зустрічали
З Різдом Христовим одне одного вітали!

Хлопець 3: Вже час настав зимі від сонечка тікати,

Тому спішить вона із нами попрощатись,
Веселе свято, для зими останнє –
Колодій віщує веснування!

Всі разом: Здрастуй, Весно, наша Весно,
Що ти нам принесла?

Весна: На дерева – цвіту,
А в поле – жито.
На травичку – росу,
На дівчаток – красу.
А на хлопців – сили,
Щоб росли, міцніли.
І тепло, і сонечко, і пісні
Гаївки – весняночки голосні.

1 дівчина: Дівчаточка – гороб'яточка, радьмося,
Та виходьмо на травицю – граймося.
Та виходьмо на травицю в добрий час.
Немає таких співаночок, як у нас.

Дівчата виконують веснянку «Вийди, вийди, Іванку»

Тема. Вистава «На гостини до Солохи» (За мотивами повісті «Вечори на хуторі поблизу Диканьки»)

Реквізит. Дзеркало, горщики глиняні, тарілки, глечики, кухлі, макет печі, макет вікна, скриня, вишиті рушники, мішки.

Дія перша.

Ява I

Хата Чуба. Рушники, на стіні дзеркало. Скриня, на покуті на сіні кутя, стіл, за яким сидять Чуб та кум Панас.

Чуб. *(звертається)* А ти, куме, ще й не був у дяка в новій хаті! Е, то ходімо: там тепер буде добра гулянка.

Панас. Чи не пізно? Вже ніч... Чи й втрапимо?

Чуб *(сміється)*. Ото, куме, вигдавав! Та тепер місячно, як удень!

(Встає, підходить до вікна).

Що за диявол? Дивися, дивися, Панасе!

Панас *(сидячи за столом)*. Що?

Чуб. Як що? Місяця немає!

Панас. *(підходить до вікна)* От лихо! Справді немає місяця!

Чуб. Тож таки нема. А тобі, либонь, байдуже.

Панас. *(розводить руками)*. А що мені робити?

Чуб. Треба ж було якійсь бісовій душі таке натворити! Справді, наче на сміх... Умисне, сидячи в хаті, у вікно дивився: ніч-диво! Ясно, сніг при місяці блищить. Все було як удень. Не встиг за двері вийти - і маєш, хоч око

виколи! То ти, куме, ще не був у дяка в новій хаті? Там зараз така гульба буде!

Панас. Там уже й голова, і той бас, який приїхав...

Чуб. Але ж нема, куме, місяця?

Панас. Нема.

Чуб. То що ж робитимемо? Темно ж надворі.

Панас. Та, мабуть, залишимося вдома.

(Ступив крок до столу).

Чуб. Ні, куме, ходімо! Оксано! Оксано!

Оксана *(з іншої кімнати)*. Чого, тату?

Чуб *(беручи палку)*. Так оце я, дочко, йду, а ти дивись мені! Не шастай по вулицях, а вдома краще сиди та стережи хати!

(Вже пустилися йти, Чуб повертається) Та гляди мені, не кидай вогню, щоб пожежі не наробити!

Оксана. Хіба я, тату, маленька!

Ява 2.

Оксана *(Підбігає до дверей)* Ну, хвалити Бога, хоч батька вирядила: пішов до дяка на ковбасу. *(Прибирає зі столу)*. А мені й на руку. Ось парубки з дівчатами незабаром надійдуть: колядувати підемо! *(Підскакує)*. Весело! А як ті парубки упадають за мною, як залицяються! І чого їм далася я? Хіба в нас на селі мало дівчат - красунь? Одарка, Маруся, Пріська, Горпина... Чим не дівка? Так ні: Оксани - таки, та й Оксани! І сама не знаю, чого їм від мене треба? *(Всміхається)*. А надто отой Вакула-коваль... як гляне на мене, то мов несамовитий... Вакула, то справді козак: огрядний, дужий! От такого до рук прибрати! Тільки батько мій коли б, Господи, не нашкодив!.. Він такий на того Вакулу лютий, та все підходить до його матері, Солохи, - либонь хоче з нею *(За кулісами чути колядку)*.

Оксана *(прислухається)*. Ох, мені лишенько!

На селі вже й колядок почали, а я ще й не прибрана! *(Кидається до скрині, потім прислухається й каже)*. Ні, це не наші! *(Виймає керсетку, сережки, дукачі й намисто)*. А що, хіба керсетку червону надіти? Чи до лиця ж вона буде? *(Одягає й підходить до дзеркальця)*. І що людям здумалося розславити, ніби я хороша? Брешуть люди - я зовсім не гарна! *(Надіває перед дзеркальцем намисто, сережки, скидає на плече косу)*. Не гарна... не гарна. *(Заглядає Вакула)*.

Вакула. Красуня! І яка хвалькувата! Чи не годину стоїть, милується перед люстерком і не намілується, та ще й вихваляє себе вголос!

Оксана *(обернувшись, побачила Вакулу, скрикнула й суворо до нього)*. Ти чого сюди прийшов? Забаглося, щоб вигнала за двері коцюбою? Ви всі мастаки підсипатися до нас. Одразу пронюхаєте, коли батьків нема вдома. О, знаю я вас! *(Зовсім іншим тоном)*. Скриня моя готова?

Вакула. Буде готова, серденько моє, після свят буде готова. А як буде розмальована! Хоч всю околицю обійди своїми біленькими ніжками, не знайдеш такої. По всьому полю зацвітуть червоні й сині квіти. Горітиме, як

жар. Не гнівайся ж на мене! Дозволь хоч поговорити, хоч подивитися на тебе!

Оксана. Хто тобі забороняє, говори, дивися!

(Сідає перед люстерком).

Вакула. Дозволь і мені сісти біля тебе!

Оксана. Сідай!

Вакула. Чарівна, люба моя Оксано, дозволь поцілувати тебе!

(пригортає дівчину до себе).

Оксана. Чого тобі ще забаглося? Йому як мед, то й ложкою!

(Звуки заметілі. Тупіт біля хати, заходять колядники).

1-й колядник Добрий Вечір! Щедрий Вечір! Дозвольте заколядувати.

Оксана. Добрий Вечір! Заходьте. Колядуйте. Заходить гурт колядників.

1-й колядник.'

Колядин, колядин, я у батька один.

Мені не дивуйте, ковбасу лаштуйте.

Колядин, колядин, я у батька сдин.

Винесіть пиріжечок та покладіть у мішечок,

З руками, з ногами, щоб бігав за нами.

2-й колядник.

Ой ясна, ясна на небі зоря,

Ой красна, красна у дядька дочка.

І красовита, і грошовита,

По двору ходить, як сонце сходить.

Добрий Вечір!

Гурт (співає). Щедрувальниці.

Щедрик, ведрик, винесіть вареник,

Грудочку кашки, кілечко ковбаски.

Винесіть книш, бо впущу в хату миш.

Винесіть ковбасу, бо всю хату рознесу.

Коли це із-за дверей чується: - Ме-е-е!

Парубок. О! Коза вже голос подає - Багату Кутю віщує.

Дід на мотузці веде Козу.

Д і д. Добрий Вечір! Щедрий Вечір!

Між Дідом і Бабою проскакує Кіт

К і т. Няв! Дайте сала!

Баба відштовхує Кота.

Баба. Ваше сало поскакало! Не звикайте до сала!

Кіт ображається і втікає до Діда, який жаліє його. Коза весь час підтанцьовує. Дід починає пісню.

Д і д.

Гоп-гоп, Козуню,

Гоп-гоп, сіренька,

Гоп-гоп, біленька.

Ой розходися, розвеселися,

По цьому дому, по веселому.

Б а б а.

Ой поклонися цьому господарю,

І жінці його, і дітям його!

Гоп-гоп, Козуню,

Гоп-гоп, сіренька,

Гоп-гоп, біленька.

Виходить Циган.

Циган (до Діда). Діду, продай Козу!

Дід. Купуй, коли гроші є.

Циган. А чи ж вона молода?

Дід. Майже молода Коза! А найголовніше - дає відро молока в день дає!

Циган. Відро?! А дай я її роздивлюся.

Дід. Дивись!

(Дід з Циганом беруться за Козу, штовхають її, махають. Та верещить, дригає ногами. Дід з Циганом падають. Коза продовжує танцювати.)

Один з ряджених (співає).

Де Коза стопою, там жито копою,

Де Коза рогом, там жито стогом.

Де Коза ходить, там жито родить.

Гоп-гоп, Козуню,

Гоп-гоп, сіренька,

Гоп-гоп, біленька.

Стрільці (заходять співаючи).

А в тому сільці,

Де взяли стрільці,

Встрелили Козюшку

У правее вушко!

Пртуць, Коза впала

І хвіст задрала.

(Коза падає, одкидає голову, як нежива.)

К і т (нявчить).

Треба Козиці три куски сала,

Щоб Коза встала!

Парубок. Сало високо висить!

(Кіт ображається і ховається в юрбі.)

Д і д (плаче). Рятуйте! Майже молоду Козу вбили!

Циганка (лає Діда). От, йолопе! Через тебе такий заробіток втратили! Що тепер будемо робить?! (Штовхає Козу ногою.) Тепер це ніщо хіба що на шкуру обдерти!

Д і д. Рятуйте! Рятуйте! З майже живої, майже молоді Кози шкуру здерти хочуть! (Штовхає Циганку.) Ану геть! Я їй дохторя погукаю. Дохторя! Дохторя!

Лікар (виходить). Я Лікар ще старої науки. Усі болячки лікую. *(Підходить до Кози й на нозі міряє пульс.)* Ну, це невідома хвороба! Хоча, був оце в мене нещодавно один хворий. Каже мені: "Ходить не можу, ходить не можу..." А ось після такого укола *(дістає з-під поли величезний шприц)* встав і побіг, як заєць!

(Лікар намагається й Козі зробити укол, та підстрибує й тікає).

Лікар *(співає)*

Ой устань, Козо, та й отрусися

По всьому дому, по господарству ізвеселися.

Де Коза стопою, там жито копою,

Де Коза рогом, там жито стогом.

Де Коза ходить, там жито родить.

Гоп-гоп, Козуню,

Гоп-гоп, сіренька,

Гоп-гоп, біленька.

(Коза, ображена на таке лікування, плює в бік Лікаря, свариться на Діда і тікає. На сцені з'являється Чорт.)

Ч о р т. О! Коза! Та й стара ж... Аж порох з неї сиплеться! Що з неї візьмеш?!

Стій! А душа? *(Звертається до Кози.)* Привіт, Коза! А йди-но сюди!

Коза. Привіт! А що тобі треба?

Чорт. У тебе є щось таке, що я купив би?

К о з а. У мене багато чого є. Що саме тебе цікавить?

Чорт. Душа.

К о з а. О, це товар дорогий!

Ч о р т. А в мене диви що є!

(Чорт витягає з мішка пачку грошей. Коза хоче схопити їх, Чорт ховає гроші за спиною.)

Чорт. Ич, яка хитра! Спочатку товар покажи!

(Коза показує душу. Чорт віддає їй гроші, підставляє мішок для душі, повертається до глядачів.)

Чорт *(тихо, хитрувато всміхаючись)*. Нічого, мені їх не жаль, вони фальшиві. Я собі нові намалюю.

(Коза, скориставшись тим, що Чорт одвертається, ховає душу, а в мішок кидає Кота. Після цього прожогом біжить до Діда з Бабою і ховається за ними. Чорт тим часом заглядає в мішок і бачить Кота замість душі.)

Ч о р т. Ах ти ж, капосна! Знову мене обдурила! Ну, нічого, наступного року душа твоя точно буде моєю

Чорт свариться на Козу пальцем. У цей час чується чоловічий голос.

Чуб. Стій, куме! *(Оксана тікає)*. МИ здається не туди йдемо. Ох, і мете ж, до біса!

Ану ж, зверни, куме, трохи вбік, може, там дорогу знайдеш, а я тим часом пошукаю тут. І надала ж нечиста сила пертися в таку заметіль!

(Обстукує чоботи, входить до своєї хати).

Вакула. Чого тобі тут треба?

Чуб. Е, ні це не моя хата, до моєї хати не забреде коваль. І не ковалева. Чия б це вона біла? Це ж кульгавого Левченка, котрий нещодавно взяв собі молоду жінку. От тобі й маєш! Ловкий який! Аж тепер я все зрозумів.

(Стукає в двері).

Вакула. Хто ти такий і чому тебе носить тут?

Чуб. Це я, чоловіче добрий! Прийшов для забави поколядувати трохи.

Вакула *(сердито)*. Та йди ти до біса зі своїми колядками!

Чуб. Чого ти, справді, так розкричався? Я хочу колядувати та й годі!

Вакула. Ого! Ти, я бачу, не замовкнеш... *(Штовхає Чуба в плече)*.

Чуб. А це ти наче вже починаєш битися!

Вакула. Йди, йди геть! *(Знову штовхає)*.

Чуб. Ач, який хоробрий! Спробуй підійди! Ач який! Гм... Еге... Одначе тепер його нема вдома, коли він тут? Солоха, напевно, сидить сама. Воно ж недалечко звідси; час такий, що нас ніхто не застане. Глянь, як боляче, відлупцював, клятий ковалюга! *(Пішов)*.

Оксана *(сміється)*. Це правда, що твоя мати відьма?

Вакула. Що мені до матері? Ти в мене мати і батько, і все, що найдорожче в світі.

(тупіт, крики, сміх).

Оксана. А ось і дівчата, і парубки! От погуляємо!

Вакула. Тобі весело з ними?

Оксана. Та вже веселіше, ніж з тобою, *(кидається назустріч хлопцям і дівчатам)*.

(Колядки, жарти, дістають наколядоване).

Оксана. Одарко! В тебе нові черевички! Ой, які ж гарні! І золотом шиті! Добре тобі, голубко, маєш такого чоловіка, що все тобі купує, а мені нікому дістати такі славні черевички.

Вакула. Не журися, моя люба Оксано! Я дістану тобі такі, яких жодна панночка не носить.

Оксана. Ти? Хотіла б я бачити, де ти дістанеш черевички, які б могла я взути на свою ногу! Хіба принесеш ті, які носить сама цариця...

(Сміх. Вигуки: «Ач, яких захотіла!»)

Тільки таких! Будьте всі ви свідками: коли коваль Вакула принесе черевички, які носить сама цариця, то даю слово, що тієї ж миті вийду за нього заміж.

(Сміх, вигуки, співи. Юрба виводить Оксану).

Вакула. Смійся, смійся! Я сам сміюся з себе! Думаю і не можу второпати, куди мій розум подівся.

Дія друга.

(Хата Солохи. Ковальське причандалля. Лежать великі лантухи).

Ява 1.

Солоха сама. Прибирає в хаті.

Солоха. Оце! Мов і не прибрала! І не знають, що свято - такий гармидер у хаті! А все Вакула: понаносить завжди сюди свого струменту, мішків,

вугілля. Дрібноту я й сама вимету, лави помию... А мішки й кадоби - вибачай! Винесеш ти на своїх плечах, бо мої вже й підносилися трохи!

(Вимітає, пере, тоді сідає на лаві відпочити).

Ху, втомилася! Не та вже стала: важко от і спину зігнути! Ох! Літа мої красні минають!.. А все-таки треба б собі на старість, що-небудь певне придбати! От, Чуб-удівець, багач на все село, за того вже давно я б обома руками! От, тільки б Вакула мій тут не нашкодив! Він за тією дзигною, Оксаною, вдаряє. *(Хтось стукає в двері).*

Ой, хтось іде! Чи не Вакула?

Ява 2.

Солоха й голова.

Голова *(тупоче ногами, струшує сніг)*. Ух! Трохи не замело! Оце втрапив до дяка?! Як знялася хуга! А я... на світло-та до вас, Солохо! *(Скидає кожуха)*. Відігрійте мене, моя пані!

Солоха. Сідайте, сідайте, пане голово! Я зараз вас почастую .. *(Виходить)*.

Голова *(дивиться вслід)*. Ех, добра баба! Чорт - не баба! Коли б тільки хто не притопався! Та в таку негоду й собаки не виженеш!

Солоха виносить на тарілці частування). Покуштуйте!

Голова. А що ж ви самі? Може це отрута?

Солоха. Вигадали! *(Пригублює)*. Ну, будьте здорові, з-святами! *(Доливає їй подає голові)*.

Голова. Дай боже вже частуватися та частіше з вами видатися! *(П'є й крекче)*

Солоха. А ось медяники, горіхи...

Голова. Е! Не ті вже в мене зуби! Мені чого-небудь м'якенького!

Солоха *(засоромилася)*. Чого б же вам? їй-богу не знаю!

Голова. От сідайте, будь ласка отут... *(Сідають на лаві)*.

Солоха. *(Соромлячись)*. Не знаю... *(Хтось стукає, схоплюються)*. Ох, мені лишенько! Хтось іде!

Голова, і шукає шапки) Хто б це? *(Набік)* От чортяка!

Голос дяка. Пані Солохо, отверзи! ліе.

Солоха *(набік)*. От халепа! *(Вголос)*. Це чи не дяк?

Голова.*(Злякано, хапає Солоху за руки)* Сховайте мене куди-небудь: мені не випадає з дяком здибатися!

Солоха. Коли ж я вас, пане голово, сховаю? Лізьте під зачіпок

Голова. Що ви! Туди й мій чобіт не влізе!

Голос дяка. Солопіє Остахвієвно!

Солоха. Хіба в лантух?

Голова. А там не тісно буде? *(Знову стук)*.

Солоха. Ой, лізьте - бо швидше, не гайтеся, бо бісовий дяк і двері висадить!

Голова. А, щоб ва! Чи лізти, то й лізти...

(Влазить).

Солоха *(зав'язує лантух і кричить до дверей)*. Зараз, зараз. Тривайте, вдягнуся!

Голова *(з мішка)*. Ой. ой! Чуба прикрутили! Чуба! Чуєте!

(Солоха не чує й біжить до дверей)

Ява 3.

Солоха й дяк.

Дяк *(входить, тупоче на місці й потирає руки)*. Здравія і долголітія, благоденственного і мирного життя!

Солоха. Спасибі вам! *(Озирається на мішок)* А що...Надворі мете?

Дяк. То єсть - світа преставленіє! До мене мала собратися кумпанія: пан голова, Чуб. Свербиніс, Передирипуп, знаменито беруций баса, і прочіі, но стихіі, здається, воспрепятствували цьому. Сіс к луччому, бо я зміг кинути храмину свою і побрести до вас. лікообраз-ная Солохо! *(Потирає руки)*.

Солоха. Спасибі за ласку! Сідайте!

Дяк. *(Сідає на кінчику стільця й очима «їсть» Солоху)*. Одначе за таковий подвиг уповаю некую мзду од вас получитьи...

Солоха. Що це ви, бозна-що кажете, а ще письменні!

Дяк *(встає)*. Не розумієте мене: мзда- це нагорода, ліпообразная Солохо...

Солоха *(засоромилася)*. Я сьогодні й не второпаю, про що ви кажете?

Дяк. Гм!.. Гм!.. *(Усміхається, підходить близько, кашляє й пальцем торкає)* а що це у вас, велеліпная Солохо? *(Відскакує, потирає руки)*.

Солоха. Як що? Рука Пантелеймоне Никихворовичу!

Дяк. Гм!.. Рука!.. Хе, хе, хе! *(Пройшовся)*. А це що у вас многоцінная Солохо! *(Доторкується до шиї й відскакує, потираючи руки)*.

Солоха. Хіба не бачите, Пантелеймоне Никихворовичу? Шия, а на шиї намисто.

Дяк. Гм!.. На шиї намисто? Хе, хе, хе! *(знову пройшовся)*. А це що у вас, благовонная Солохо? *(приторкнувся до дукача)*.

Солоха. Лк що? Дукач, Пантелеймоне Никихворовичу.

Дяк. Гм!.. Дукач то дукач! Но там... *(Стук)*. Ох, Боже мій, сторонне лице!.. Що як застануть тут особу мого званія? Дійде до... Ох, мені лихо!

Солоха. Та не бійтеся, може, це ваша жінка?

Дяк. *(Тремтить)*. Ох, последняя горше первого!.. Бога ради, добродітельная Солохо... ваша добрість... стукає, їй-богу стукає! Ой, сховайте мегіе, сховайте куди-небудь!..

Солоха. Хіба в лантух? Лізьте ж !

Дяк. *(лізе)*. Аки Іона во чрево китове!

Солоха *(зав'язує й біжить до дверей)*. Оце!.. Іще хтось! Мов змовилися! *(Відчиняє й набік)*.

Ох, Моє серденько - Чуб!

Ява 4.

Чуб *(струшує сніг)*. Здрастуй, Солохо! Ти, може, й не сподівалася на мене? Га? Правда не сподівалася? Може я перешкодив *(Підморгує, розперізується й хапається за спину)*. Ач... клятий!

Солоха *(соромливо)*. Чим же б то ви мені перешкодили? Ви в мене завжди дорогий гість! Чуб *(усміхається)*. Гм-гм!.. Дорогий? .. А може, ви тут бавилися з ким, може, ти кого сховала вже, га?

Солоха *(з острахом)*. Пропала я! Невже він підслухав?! *(до Чуба)*. Що це ви кажете? Гріх вам таке вигадувати! Хіба ж я до кого, крім вас ...

Чуб. Хі, хі, хі! Знаю, знаю! А ти вже й розсердилася! Помози ж мені хоч кожуха скинути! Ой, ой! Обережніше! Там отой... я спину намулив...

Солоха. Чим же це?

Чуб. Та, здається, на печі спік! Хоч би ти погоїла...

(Голова в мішку гикнув). Хто це? Справді, чи нема кого?!

(Озирається).

Солоха. їй же богу, нікогісінько!.. То я... ногою рипнула...

Чуб. Ногою?! Дивись мені! *(Всміхається й пальцем пригрожує, розперізується)*. Ну, а тепер, Солохо, дай хоч чарку горілки: мабуть, у мене горлянка замерзла від клятого морозу. Послав же Бог таку ніч саме на Різдво! Як схопилося, аж пальці подубли!.. Як схопилося, кажу...

Голос за дверима. Відчини!

Чуб. Хтось стука?! *(Встає)*.

Голос. Відчини!

Солоха *(набік)*. От напасть! Розносило їх сьогодні! *(метушиться по хаті)*.

Хто б же це? .. Хіба, може, син?!

Чуб. Вакула?! Слухай, Солохо! Куди хоч дівай мене, а я не хочу... *(Хапається за спину)*. Ні за що на світі не хочу показатися тому клятому виродку! *(Хапається знов)*. Щоб йому набігло під обома очима по пухирю з копицю завбільшки!

Солоха. *(бігає по хаті)*. Ох, мені лишенько! Куди б же вас?!

Чуб. Куди хочеш, кажу!

Солоха. Лізьте, хіба... в лантух?

Чуб *(лізе й лається)*. А, щоб тобі ковадлом по пиці!

(Солоха зав'язує, а Чуб з мішка). Щоб тебе молотами пошкварило! Собачий син!.. Ох, ох!

Голос. Відчини - бо.

Солоха. Зараз, зараз! Тривай! *(Вибігає)*.

(Входить Вакула, натикається на лантухи).

Вакула. Чому тут лежать оці лантухи, мамо?

Солоха. Взяв би та прибрав їх давно... Через свою сліпу любов ти здурів зовсім, усе з рук падає... Завтра свято, а в хаті досі валяється всякий непотріб.

Вакула. Віднесу я їх до кузні... Невже не щезне з голови моєї оте ледащо Оксана?

(Солоха виходить. Вакула витягає мішки).

Дія третя.

(Вулиця. Лежать лантухи. На плечі у Вакули маленький мішок. Дівчата. Парубки).

Оксана. А ти також тут, Вакуло! Здрастуй! Ну, багато наколядував? Е, такий маленький мішечок! А черевички, які носить сама цариця, дістав?

Дістань черевички - вийду за тебе заміж! *(Сміється)*.

(З Оксаною разом сміються всі дівчата і вибігають)

Вакула. Ні, не можу, нема вже сили... Але, Боже мій, чому вона така гарна? її погляд, і мова, і все, ну так і пече, так і пече... Ні, я вже не можу пересилити себе! Пропадай, душе, піду втоплюся - і шукай вітра в полі!

(За плотом виглядають цікаві жінки)

Прощавай, Оксано! Шукай собі якого хочеш нареченого, дури кого хочеш, а мене більше не побачиш на цьому світі...

Ткачиха. Кумо, ой кумо! Чула я, коваль з глузду з'їхав!

Панасиха. Пропаща душа!

Ткачиха. Піду, ніколи мені, кумо. *(Пішла, кульгаючи)*.

Панасиха. Піду та розкажу, як коваль повісився!

Панас. Диви, які лантухи кинув хтось на дорозі! Може тут і свинина є? Таланить же комусь... *(Озирнувся, пробує підняти мішок)*. Віднесу швиденько, щоб ніхто не побачив. Е ні, одному не донести...

(Пританцьовуючи і наспівуючи, іде сільський ткач Шапурваленко).

Панас. Здрастуй, Остапе!

Ткач. Здрастуй!

Панас. Куди йдеш?

Ткач. А просто. Йду, куди ноги несуть.

Панас. Допоможи, чоловіче добрий, лантуха донести! Добром поділимося.

Ткач. А з чим ці мішки, з книшами чи паляницями?

Панас. Та, мабуть, всього потроху.

Ткач. Куди ж ми його понесемо? До шинку?

Панас. Віднесемо до моєї хати, тут близько. Нам ніхто там не завадить: жінки немає вдома.

Ткач. А чи справді нема вдома?

Панас. Який дідько поніс би мене туди, де жінка?

Певен, що вона проволочиться з бабами до зорі.

(Дім Панаса, несподівано з 'являється Панасова дружина).

Панасиха. Хто там?

Панас, Ткач *(разом)*. От тобі й на! *(Намагаються прикрити мішок полами)*.

Панасова жінка. Оце добре! Дуже добре, що багато наколядували! Так завжди роблять гарні хазяї, та чомусь мені здається: це ви десь підхопили здобич. Покажіть мені зараз же! Чуєте, покажіть негайно, що в лантусі!

Панас. Лисий чорт тобі покаже, а не ми!

Ткач. Яке твоє діло? Ми наколядували, а не ти.

Панасиха. Е ні, ти мені покажеш, нікчемний п'янюго! *(Б'є Панаса, проривається до мішка)*.

Ткач *(потираючи спину)*. У вас кочерга, либонь, залізна! Моя жінка купила торік на ярмарку кочергу, дала півкопи, але нічого не можна... можна терпіти...

Панасиха. Е, та тут лежить цілий кабан!

Панас. Ану, йди геть! Геть! Це наш кабан!

Ткач. Іди! Йди, бісова бабо! Це не твоє добро!

Панасиха (*Хапається за кочергу, але з мішка, потягуючись, вилазить Чуб*).
А-а-а!

Панас. Що ж вона, дурна, каже: кабан! Це ж не кабан!

Ткач. Бач, якого чоловіка кинуло в лантух!
(*Перелякано*). Що хочеш кажи, хоч трісни, а тут не обійшлося без нечистої сили.

Панас, (*придивляється*). Та це ж кум!

Чуб. А ти думав хто? Ну, славно я над вами пожартував? А ви, либонь, хотіли мене з'їсти замість свинини. Ану ж заждіть, я вас порадую: в мішку ще щось лежить — коли не кабан, то, напевно, поросятко або ще якась живність. (*Усі кидаються до мішка, з нього вискакує дяк*).

Ткач. Казна-що робиться на світі... Голова обертом їде... Не ковбаси й паляниці, а людей кладуть у мішки...

Чуб. То це дяк! От тобі й маєш! От Солоха!

Посадовити в лантух... Отож-то я дивлюсь: у неї повна хата мішків... Тепер я все знаю: в неї в кожному лантусі сиділо по двоє людей. А я думав, що вона лише мені одному... От тобі й Солоха! (*Втягують мішок Оксана і дівчата*).

Чуб. Що це за мана? Що ви тягнете?

Оксана. Ой тату! В мішку хтось сидить?

Чуб. В мішку? Де ви взяли його?

Оксана. Коваль кинув посеред дороги!

Чуб (*сміється*). Ну, то чи я не казав... Чого ви налякалися? Подивимося, ану ж, чоловіче, прошу не гніватися, що не кличу на ім'я та по батькові, виліз на світ!

(*Голова вилазить*). Е!

Голова (*зняковіло*). Надворі мабуть холодно?

Чуб. Є морозець. А дозволь запитати в тебе, чим ти шмаруєш свої чоботи, смальцем чи дьогтем?

Голова. Дьогтем краще! Ну бувай. Чубе! (*Йде*).

Чуб. Ну ж і Солоха!

Дія четверта.

(*Вулиця, зібрався гурт жінок*).

Ткачиха. Втопився! їй-богу, втопився! От щоб я з цього місця не поступилася, як не втопився!

Панасиха. То що?

Хіба я брехуха якась? Хіба я в кого корову вкрала? Хіба я когось наврочила, що мені не вірять? Та щоб мені води не захотілося пити, коли я не бачила своїми очима, як повісився коваль.

Голова. Коваль повісився? От тобі й маєш!

Ткачиха. Мели, мели, щоб тобі горілки не захотілося, п'яничка стара! Треба бути такою божевільною, як ти, щоб повіситися. Він утопився! Утопився в ополонці! Це я так знаю, як те, що ти щойно була в шинкарки!

Панасиха. Соромітниця! Ач чим стала дорікати! Прикусила б язика, негідниця! Хіба я не знаю, що до тебе дяк ходить щовечора?

Ткачиха. Який дяк? До кого дяк? Що ти мелеш?

Дячиха. Дяк? .. Ось я покажу дяка! Це хто каже -дяк?

Панасиха. А ось до кого ходить дяк!

Дячиха, *(наближається, до Ткачихи)* То це ти відьмо, напускаєш на нього туману і напуваєш нечистим зіллям, щоб ходив до тебе?

Ткачиха. Відчепись від мене, сатано!

Дячиха. Ах, клята відьмо, щоб ти не діждала дітей своїх бачити, негіднице!
(Плює в очі Ткачисі).

(Ткачиха відповідає їй так само, але влучає в обличчя голови, який сунув свого носа в жіночу сварку).

Голова, *(утираючись)* От кляті пащекухи! Щоб всі погоріли! *(Замахується палицею, жінки тікають)*

То коваль утопився! Боже ти мій, який маляр був. От тобі й коваль! Був, а тепер нема! А я збирався оце підкувати свою рябу кобилу. *(Іде)*

Оксана *(видно було, що слухала)*. Не вірю я очам Ткачихи і всяким балачкам бабським, не міг Вакула занастити свою душу. Він же так любив мене!
(Пішла, закривши очі руками).

(Появився Вакула з Чортом).

(Чорт збирається тікати)

Вакула. Куди? Зажди, приятелю, ще не все. Я ще не віддячив тобі.
(Бере нагаєчку, що висіла на поясі, і починає лупцювати Чорта).

(Дзвін. Чорт утікає. Виходить юрба)

Панасиха. Свят, свят, свят! Воскрес!

Ткачиха. Коваль воскрес!

Оксана. Ах!

Вакула *(упав до ніг Чубові і подав йому нагайку)*. Помилуй, батьку! Не гнівайся! Ось вам нагайка - бийте, скільки душа забажає. Віддаю себе сам, каюся в усьому: бийте, та не гнівайтесь тільки! Ви ж колись браталися з покійним батьком моїм, разом хліб - сіль їли.

Чуб *(бере нагайку й тричі б'є Вакулу по спині)*. Ну, досить з тебе, вставай! Старих людей завжди слухай! Забудемо все, що було поміж нас! Ну тепер кажи, що ти хочеш?

Вакула. Віддай, батьку, за мене Оксану!

Чуб. *(трохи подумавши)*. Добре! Присилай сватів.

Оксана, *(зітхнула)* Ох...

Вакула *(до Оксани)*. Глянь, які я тобі черевички приніс! Саме ті, які носить цариця.

Оксана. Ні-ні! Мені не треба черевичків! Я і без черевичків. .. *(Зашарілася)*
(Звучать весільні мелодії, виходять учасники вистави, вклоняються).

Тема. Сорочинський ярмарок кличе!

Мета. поглибити знання учнів про звичаї та традиції українців, розвивати особистісні творчі здібності дітей; виховувати ціннісне ставлення до традицій минулого.

Обладнання: фото Сорочинського ярмарку 2013 року, музичний центр, українські костюми, товар для продажу.

Перебіг заходу

Звучить віночок українських пісень

Учитель. З давніх-давен на нашій землі збиралися ці великі торги – ярмарки. Гончарі й ложкарі, ткалі й вишивальниці, бондарі й столярі, стельмахи й кошикарі, кушніри й лимарі, соленики й дьогтярі, бублейниці й кравці продавали на ярмарках свої вироби. Валками стояли на торжищах чумацькі мажі з сіллю та рибою. Кожний купував те, що не міг зробити сам.

Славетний шлях "із варяг у греки" надавав українським землям помітних переваг в торговому відношенні. Власне, в добу піднесення Київської Русі так воно і було – оберталися монети різних держав, продавалися товари різних народів, рухались торгові каравани. Але воєнні набіги і княжі суперечки зруйнували торгові структури, розірвали стосунки.

Ведучий 1. З 16 ст. почали приїжджати в Україну купці з великих міст Середньої і Західної Європи - доставляли вишукані прикраси, ювелірні вироби і предмети побуту, а купували шкіру, роги, вовну, зерно, сало, мед. І на українських землях почали виникати малі ярмарки в середніх і великих містах. Тут продавали і купували худобу, одяг, взуття, хатні речі, продукти та інше. Найбагатшими були осінні торги, а також ярмарки перед великими святами. Німецькі, польські поселенці, вірмени і євреї, поряд із українськими міщанами, були активними в ярмарковій діяльності.

Учитель. В 17ст. вже кожному українському місту і містечку при заснуванні надавалося право на один-три ярмарки на рік. Розвиток ярмарків свідчить про відокремлення промислово-торговельної діяльності від землеробства. З іншого боку, активна реміснича й торговельна діяльність, безсумнівно, сприяла розвитку українських мст.

Щодо Лівобережної України, то дослідники нарахували сорок ярмарків, що діяли лише в 1665 р. Не зважаючи на часті збройні сутички, численні напади татарських орд на Лівобережну Україну, торгові шляхи не заростали бур'янами, все більше населених пунктів охоплювалися ярмарковою торгівлею.

Павло Алепський писав: "У країні козаків ярмарки бувають безперервно з початку і до кінця року. В кожне свято відбувається ярмарок в тому чи іншому місті, як це було запроваджено за часів панування ляхів.". Десятки населених пунктів називає він "торговими містами".

Ведучий 2. Але справжній ярмарковий бум відбувався в Україні в 19 ст. Поширення набув чумацький промисел, народ почав активно заселяти степові українські землі. Чудовий опис великої селянської ярмарки на

Катеринославщині залишив "останній козацький літописець" – Дмитро Яворницький. Судячи з цього опису, керамічний горщик на ярмарку коштував 2-3 копійки, цеберко сушених груш 15 копійок (разом з відром), лопата 25 копійок, а за пару червонців можна було вдягнутися з голови до п'ят.

Учитель. За кількістю ярмарків на рік перше місце посідали Харківська та Полтавська губернії. Найбільші з них – Іллінський (20 липня – 1 серпня) і Вознесенський (перша половина травня) у Ромнах, Покровський (1 жовтня) у Полтаві, Троїцький (1 червня) у Харкові, Хрестовоздвиженський (14 вересня) у Кролеві, Георгіївський (21 квітня) у Єлисаветграді, Хрещенський (6 січня) у Києві та ін.

Ведучий 1. В південних губерніях (Катеринославська, Таврійська, Херсонська і Бессарабська) було 700 ярмарок: найбільш відомі - у Кривому Розі (Троїцький), у Катеринославі (Петропавлівський), у Каховці (Микільський і Покровський). У західних губерніях на 1000 ярмарок найважливішими були: київський контрактний (Стрітенський), на якому торгували гуртом різними товарами, і в головному с/г продуктами (цукор, збіжжя, олія); на Поділлі – в Ярмолинцях (Петропавлівський) і в Балті (Троїцький).

Ведучий 2. Тут відбувалися зустрічі, знайомства, запрошення на храмові свята або родинні торжества. Жвава ярмаркова торгівля не обходилася без галасу, суперечок, лайок.

Аби зібрати якомога більше роззяв, під час ярмарків влаштовувалися й видовища фокусників, акробатів, дресирувальників, ремісників-аматорів, камер-риторів, буфонади, маріонеткові вистави, виступи стрибунів, канатоходців, танцюристів, дресированих мавп, силових акробатів, факірів, дресированих ведмедів. Проте не лише вистави для роззяв показували під час ярмарків. Тут же прилюдно повідомляли про скоєні злочини, прикмети злодіїв тощо.

Учитель. У XIX – на початку XX ст. у селі щороку відбувалося 5 ярмарків, які тривали 1-3 дні: Василівський (січень), Похвальний (березень), Святодухівський (травень), Здвиженський (вересень) і Пилипівський (листопад). І хоч ярмарку у Сорочинцях у серпні не було (найближчий до цієї пори Здвиженський) проте події, які відбулися на ярмарку описані досить точно.

Сорочинський не був ні найбільшим з них, ні найвідомішим. Село Великі Сорочинці Миргородського району, напевне, й залишилося б, як і багато інших сіл Полтавщини, маловідомим, якби його не прославив на вік великий земляк – український і російський письменник Микола Васильович Гоголь.

Декламація уривку

Ще й сіріти надворі не починало, а під дверима мов з гучномовця: - На ярмарок! Уставайте! То Веремій Васильович парою своїх уже до школи під'їхав.

На ярмарок треба зарані вирушати, бо до нього двадцять верстов, а приїхати туди треба так, щоб і місце вибрати, щоб і стати як слід і щоб не прогавити жодної з того ярмарку хвилини...

Дехто так іще з вечора волами посунув, то отак, щоб по дорозі ще й попасти товаряку, - буде тоді вона на ярмарку, як налита, і коштуватиме тоді вона "цілий світ".

- Н - но - о, малі!

Малі біжать, хвостами крутять, "хід" торохтить, печінки, губи й зуби стрибають.

...На ярмарок!

Благословилося на світ. Виткнуло заспаний писок сонце, стьобнуло промінням по луках, по степах, по садках, по левадах...

І видно: аж - аж - аж ген до того ліска, куди око дістає, дорогою вози потяглися... І кіньми, і волами, і коровами... І гарби, і вози, і возенята... З кучами, з сіном, з соломою. А на возах і кури, і вівця скручена, і теля мекає, підвестись намагаючись... А за возами і стригунці, і бузівки, і корівки з прив'язаними до хвоста телятками.

- Гей! Цоб! Цабе! Н - но - о!

На ярмарок!

Ведуча. І пливе над полем українська пісня, а з іншого краю чується інша. Там дівчата завели, а он і хлопці відгукнулися. Степ, здається заспівав на різні голоси.

Звучить українська пісня «Їдемо на ярмарок» у виконанні гурту «Лісапетний батальйон»

Декламація уривку продовження

Приїхали...

Заливається майдан людсько - коров'ячо - кінсько - овечою масою, та маса розпливається, розпливається, розпливається і докочується з одного боку Псла, а з другого, третього, четвертого - аж туди, де жито схилившись коси чекає...

А шатра, а ятки вже там... За здалегідь, ще вчора, їх понапинало, і вони, мов оті пухирі, випинаються серед рябо - рухливої юрби...

Захряс майдан...

Захряс гарбами, возами, бідами, кіньми, коровами, вівцями, волами, телятами, горшками, мисками, курми, вовною, лантухами, хмелем, смушками, матерією, чобітьми, цукерками, пряниками, квасом, пивом, руською гіркою, гребінками, косами, шкірами, ременем, чавунами, прядивом, хустками, полотном, дьогтем, гасом, дранками, сорочками, спідницями, килимами, щетиною, діжками, рогами, майками, воском, медом, малясом, таранею, оселедцями, колесами, ходами, склом, яйцями, запасками, плахтами, пирогами, салом, м'ясом, ковбасою, смаженою рибою, ряднами, скринями, гвіздками, молотками, свиньми, крамарями, циганами, баришниками, людьми, дітьми і сліпцями...

...І все це ворухиться, дихає, курить, говорить, кричить, лається, мукає, мекає, ірже, ігигикає, ремигає, позіхає, кувікає, хреститься, божиться, матюкається, заприсягається, пахне, кудкудакає, квокче, смалить одне одного по руках, грає на гармонію, на скрипку, причитує, п'є квас, їсть тараню, "будькає", лускає насіння і крутиться на каруселі... І все то я-р-м-а-р-о-к!!!

Ведуча. Увага! Увага! Спішіть-поспішайте! Господарі й гості, глядіть, не минайте! На ярмарок прошу гуртом, по одинці, Чекають на всіх тут чудові гостинці!

Ведучий 1.

На ярмарку нашім чудовім, багатім,
Є чим дивуватись і є, що придбати!
Тут щедрі дарунки із саду й городу,
Тут пісні і жарти – усім в нагороду.
Тут речі умільців ні з чим незрівнянні,
Барвисті стрічки, рушники вишивані.
Полив'яний посуд — тарелі, горнятка,
Сопілки — хлоп'яткам, намиста — дівчаткам.
Мерщій-бо на ярмарок всі поспішайте,
Купуйте, милуйтеся, танцюйте і грайте!
(Разом) Гей, народ збирається – Ярмарок розпочинається!

«Полтавська полька»

Ведучий 2

Чого тут тільки нема!.. —
Сало, м'ясо і ковбаси,
Оселедці, бочка квасу. —
Жир, сметана, холодець, —
Хрін, капуста, сирівець. —
Сир, цибуля і часник, —
Курка, гуска, кріль, індик. —
Гуслі, скрипка і сопілка, —
Пиво, мед, вода, горілка. —

Ведучий 1.

Діжі, бочки, корзини. —
Штани, шапки, та свитини —
Туфлі, чоботи, калоші. —
Постоли — і все за гроші! —
Сукні, персні та намиста, —
Пиріжок, вареник, тісто. —
Пшениці, овес, ячмінь, —
Баранець, коза і кінь. —
Помідори, хліб, гірчиця, —
Вишні, яблука, суниці. —
Груші, сливи, глід, грибочки, —
Яйця, бульба, огірочки. —

Дьоготь, дуст, смола, морилка, —
Мухомори і горілка-а.

Реклама

6 д. Увага! Увага! Спішіть, поспішайте!

Господарі й гості, глядіть, не минайте.

7 д. На ярмарку нашім веселім, багатім
На будь-який смак щось можна придбати.

8 д. Тут щедрі дарунки із саду й городу,
Тут пісня і жарти усім в нагороду.

9 д. Тут речі умільців ні з чим незрівняні:
Барвисті стрічки, рушники вишивані.

10 д. Скоріше на ярмарок всі вирушайте,
Купуйте, міняйте, танцюйте і грайте!

Вед. А ну, продавці, товар покажіть,
Та дивіться – не продешевіть.

11 д. Купуйте скоріше усі бараболю,
Вона дуже смачна із сіллю, й без солі.

12 д. Сто страв господиня з картоплі готує.
Картопля, як хліб – вона всіх нагодує.

13 д. Беріть помідори. Вони – пречудові,
До вашого столу хоч зараз готові.

14 д. Скуштуйте цю грушу – солодку, духмяну.
У роті, як мед, вона тане.

15 д. Лоточок із яблуками не минайте,
Які до смаку вам – такі вибирайте.

16 д. Купуйте калину – червоні корали –
Ці кетяги небо і сонце ввібрали.

Напоїть матуся калиновим чаєм –
Недугу ураз, як рукою знімає.

17. Купуйте капусту, вона вітамінна,
І солена в бочці, в салатах відмінна,
У борщику, в супі, в смачних голубцях.

18 д. Кружки, ложки розписні,
Керамічні, глиняні.

Обереги для будинку,
Забавлянки для дитинки.

19 д. Амулети про запас,
Лиш сьогодні, лиш для вас!

Знижки, акції дивіться,
Швидше, швидше, не баріться!

Учитель. Багата наша земля, люди працюваті. Уміють працювати і розважатись. Ярмаркують усі: хтось продає, хтось купує, хтось шахраює,

хтось у шинку з кумом обмиває вдалі торги. Часом бувають і кумедні ситуації.

Мультфільм «Ой там на товчку, на базарі»

Ведучий. А чим же пригощають на Сорочинському ярмарку? Та все тими ж полтавськими смаколиками: галушками, варениками, пундиками й мандриками, качаною кашею та лемішкою, борщем, і звісно ж сало, куди ж без нього. А ще мед. Про ці давні національні страви, як і про пундики, згадував у своїй "Енеїді" сам Котляревський:

*"Тут їли рознії potravи,
І все з полив'яних мисок,
І самі гарнії приправи
З нових кленових тарілок:
Свинячу голову до хрїну
І локшину на перемїну,
Потім з підлевою індик;
На закуску куліш і кашу,
Лемішку, зубці, пурю, квашу
Із маком медовий шулик..."*

Полтавська галушка - коронна страва, про яку ходять легенди. Вона є символом міста і характерною ознакою національної кухні. Своєю популярністю полтавські галушки завдячують епізоду часів Північної війни початку XVIII ст., коли за лічені години цією стравою була нагодована вся імперська російська армія.

У 2006 році на честь традиційної страви Полтавського краю, що символізує достаток і добробут у родині, встановили пам'ятник. З 2008 року галушка стала офіційним символом Полтави – таке рішення ухвалили депутати міськради. А присвятили пам'ятник Дню народження відомого класика української та російської літератури Миколи Гоголя, який неодноразово прославляв галушку у своїх творах. Якщо здавна галушкою вважались шматочки вареного тіста, які додавали у супи та юшки, то зараз з'явилося безліч оригінальних варіацій їхнього приготування як окремої страви. Незмінними компонентами галушок є лише борошно, яйця та молоко. Сучасні господині вдаються до експериментів, готують їх з солоною та солодкою начинкою чи підливами.

Борщ є чи не найулюбленішою стравою українців, у кожного регіону є свій особливий рецепт його приготування. Полтавці ж готують цю національну страву на бульйоні з домашньої птиці, від інших українських борщів він відрізняється ще й тим, що його заправляють не тільки овочами, але і галушками.

На Полтавщині готували усі три різновиди традиційного українського борщу - червоний, шавлевий та холодний. Споживали борщ як першу обідню страву, так і у святковому меню.

Борщ донині залишається знаковою полтавською стравою, рецептура приготування якої збереглася практично в незміненому вигляді. Густий та

наваристий, приправлений свіжою зеленню і сметанкою борщ – прикраса традиційного полтавського столу.

Качана каша (затірка) - одна з найдавніших страв, що готується в Диканському та Зіньківському районах Полтавщини. У сучасній кухні каша поступово виходить зі вжитку та стає "не модною", але ця страва є перлинною давньої полтавської кухні і її важливо передати нащадкам.

Зазвичай полтавці готували ситну та поживну качану кашу на сімейні свята (весілля, хрестини) та при зведенні нових будівель.

Щодо технології приготування затірки, то вона досить проста. Круте підсолене пшеничне на яйцях тісто розтирали з борошном у дерев'яних ночовках дерев'яною ложкою, кописткою або рукою доти, доки не утворювалися кульки розміром з горошину чи квасолину. Їх варили в окропі або молоці, іноді у м'ясній юшці. Готовою качану кашу вважали тоді, коли тісто спливало.

Споживають її заправляючи олією, вершковим маслом, смальцем, із засмажкою та й без додатків.

Лемішка - забута українцями національна кашоподібна страва. У полтавських сім'ях її готували на сніданок чи вечерю, вживали лемішку переважно в піст з олією чи "пісним" молоком з конопляного або макового сім'я. У м'ясоїд їли з молоком, кисляком або підсмаженою на коров'ячому маслі цибулею.

У горщик з підсоленим окропом господині всипали підсушене гречане борошно, постійно перемішуючи і розтираючи його кописткою, щоб не утворювались грудки. Води й борошна брали приблизно у пропорції 2,5:1. Потім загуслу масу ставили у піч упрівати на одну годину. А з холодної лемішки виробляли плескаті коржі, підсмажували їх на олії або запікали в печі.

Вареники –страва з борошна та начинки, яку, на рівні з борщем, вважають найтипівішою в українській національній кухні. Про вареники склали пісні, писали вірші, їм ставили пам'ятники, а Микола Гоголь згадував вареники в своїй повісті "Вечора на хуторі близь Диканьки". Їх з неабияким апетитом "наминав" запорожець Пузатий Пацюк, коли до нього прийшов коваль Вакула.

У кожному регіоні є свій власний, особливий рецепт приготування вареників, але полтавські не сплутати ні з чим. На Полтавщині і донині щороку проходять величезні народні гуляння з приготуванням понад 20 різновидів вареників.

У Великих Сорочинцях, в Миргороді і в Полтаві традиційно вареники варять на пару. Особливість такої технології приготування в тому, що на кисляку з содою чи дріжджами замішується пухке тісто, а готові вироби господиня викладає на марлю, пов'язану навколо каструлі, всередину якої налита вода. Накриті кришкою вареники пропарюються до готовності, вони виходять ситними та пухкими.

Полтавські господині готують солоні вареники з сиром, капустою, картоплею чи горохом. У солодкі ж переважно додають мак, калину, вишні та інші ягоди, яблука, варені й товчені сухофрукти. Борошняна начинка була типовою для Полтавщини та Південної Чернігівщини. Для цього підсмажували сало, доки воно не перетворювалось на суху жовту шкварку, і у киплячий смалець, розмішуючи, додавали борошно.

П'ять казанів стояло юшки,
А в чотирьох були галушки,
Борщу трохи було не з шість;
Баранів тьма була варених,
Курей, гусей, качок печених,
Досита щоб було всім їсть.

Там лакомини різні їли,
Буханчики пшеничні білі,
Кислиці, ягоди, коржі
І всякі-разні витребеньки,—

Цебри сивушки там стояли
І браги повнії діжки;
Всю страву в вагани вливали
І роздавали всім ложки.
І ласощі все тільки їли,
Сластьони, коржики, стовпці,
Варенички пшеничні, білі,
Пухкі з кав'яром буханці;

Вбирали січену капусту,
Шатковану, і огірки
(Хоть се було в час м'ясопусту),
Хрін з квасом, редьку, буряки;
Рябка, тетерю, саламаху-

Був борщ до шпундрів з буряками,
А в ющі потрух з галушками,
Потім до соку каплуни;
З отрібки баба-шарпанина,
Печена з часником свинина,
Ведуча.
Святиня столу, оберіг у хаті,
Глава сім'ї, добробуту, життя.
Так звикли предки хліб наш величати,
Без нього не існує майбуття.
Наш хліб - це поле житнє, спіле,

Достаток і добробут у житті,
Це ниви, що у зимку побіліли,
Усе – це наш звичайний хліб.
Без хліба і не можна уявити,
Як будем жити ти і я,
Тому достатком треба дорожити,
І буде й щастя, і добробут, і сім'я!

Учні виконують пісню «Сорочинський ярмарок»

Музика: Геннадій Татарченко

Вірші: Андрій Демиденко

Ложки, мед і пироги,
Ще й намиста дорогі,
Хто купля, хто продає,
А хто байдики б'є...
Перший хоче більше взять,
Другий дума сторгувать,
Третій хвалить так-і-сяк,
Бо куштує на дурняк!

Приспів:

Ярмарок! Ярмарок! |
Сорочинський ярмарок! |
Ярмарок! Ярмарок! |
Душу звеселя. |

Ярмарок! Ярмарок! | (2)
Сорочинський ярмарок! |
Сорочинський ярмарок гуля! |

Ну чого лиш тут нема:
Є ковбаси і корчма,
Є тут юшка з карася
Ще й городина уся!
Тут і борошно й зерно,
Ситець, шовк і полотно...
Той везе, а той несе —
Тільки ж дорого усе!
Приспів.

Тема. «Калита, калита добра була!» (Андріївські вечорниці)

Мета. З метою популяризації народних звичаїв і традицій рідного краю, виховання патріота своєї Вітчизни втілювати у роботу з виховання підростаючого покоління народознавчий, українознавчий матеріал, використовувати учнівські проектні роботи з українського національного костюма (чоловічого, жіночого, дівочого).

Виховувати інтерес до минулого свого народу, його звичаїв, традицій, фольклору, формувати в учнів стійкі переконання щодо само ідентифікації себе як члена суспільства, українця, патріота.

Розвивати творчі особливості учнів, уміння переборювати страх під час виступів перед аудиторією, пам'ять, увагу, творчу уяву.

Обладнання. Українська світлиця, прикрашена вишитими рушниками, розмальована піч, стіл із стравами, на покуті дідух, посередині світлиці підв'язаний до сволака калач(калита), прикрашений квітами та стрічками; на коцюбах прироблені конячі голови.

Перебіг заходу

Ведуча: З давніх-давен славилася Україна таким звичаєм, як ворожіння у ніч на Андрія. Ця давня традиція – прекрасний витвір людської фантазії, призабутий сьогодні. Ми хочемо повернути йому життя. Нехай оживе одне із сторінок молодості наших матерів і бабусь.

Господиня: Уже й вечір, а ні дівчат, ні хлопців немає. Як подумати, що коли це ми дівували, зачнеш де-небудь вечорниці, то аж тини тріщать... Зовсім не те, що тепер. От скоро вже треті півні заспівають, а вечорниці ще й не починалися. Ой – ой – йой! Куди все поділося?

(чути сміх, Господиня схоплюється. Заходять дівчата)

1 дівчина:

Добрий вечір вашій хаті,
Уклін господині,

Чи веселі вечорниці в нашій Україні.
Добрий вечір, господине, славна молодице.
Чули, що у цій хатині будуть вечорниці

2 дівчина:

Аби щастя було в хаті,
Щоб усі були багаті,
Аби було любо, мило,
Аби всі були щасливі.

3 дівчина:

Будем з вами добрі, щирі,
То і будем жити в мирі.
Тоді всім нам допоможе
Матір світу – Мати Божа.

Господиня:

Добрий вечір, добрий вечір, любі гості!
Просимо, просимо.
Поспішайте, дівчатонька,
Все приготувати,
Бо пора вже вечорниці
Всім нам починати.
Зваримо вареників
Біленьких, смачненьких,
Та й запросим до нас в гості,
Хлопчиків гарненьких,
Щоб вони разом із нами
Дружно працювали,
Андріївські вечорниці
Піснею стрічали.

(Дівчата співають пісню)

Господиня: Вмоцуйтеся зручніше. Будьте як вдома. Сьогодні вечір, у який мають здійснитися ваші надії. Хочете знати свою долю, дівчата?

Дівчата: Хочемо!

Господиня: Бач, які бистрі й розумні. Гарзд! Хай вже буде по вашому. То, може, і я помолодію біля вас.

Господиня: Колись, щоб знати, котра з нас швидше заміж вийде, ми склали чоботи до порога. Чий перший на поріг стане та і заміж швидше вийде. Ану, дівчата, спробуйте і перевірте. Роззувайтесь! Ти, Оксано, перша, і так капчик за капчиком. Потім перший знову переставляє вперед і так аж до порога.

(Дівчата, сміючись, міряють чоботи підлогу. Поки вітають першу і другу "відданиць", хлопці крадуть з порога перший капець)

4 дівчина: О! Доворожилася! Боса додому піду. Хто забрав чобіт?

(Виглядає за двері, там хлопці, стоять на порозі, стукають у двері, щоб впустили у хату).

1 хлопець: Дівчата, пустіть у хату!

1 дівчина: А хто ж це прийшов до вас, господине?

2 хлопець: Дівчаточка, голуб'яточка, пустіть до хати, бо надворі зимно. Ми прийшли не сваритися, а миритися і нашого гуртового з собою привели, Березу.

Господиня: Ну то заходьте, коли з добром прийшли. Наші дівчаточка вже зібралися, до вечорниць приготувалися.

3 хлопець: А що ж вони наготували, може, і собака не захоче з'їсти?

4 дівчина: Ну, хлопці, хіба ж так до дівчат на вечорниці ходять, щоб їх ображати? Ось Даринка вперше прийшла на вечорниці, то подивиться на таку ганьбу і більше не прийде.

4 хлопець: А вареників наварили?

5 Дівчина: А ви заслужили?

5 хлопець: А чом у ж ні? Хлопці, а заспіваймо.

(Хлопці виконують пісню «А мій милий вареничків хоче»)

Господиня: А що ж ваш Береза, хлопці, такий мовчазний, нічого не говорить, чи уставу молодечого не знає?

Береза: Пані господине, не годиться без запрошення поперед господині вискакувати, а устав наш такий : на вечорницях поводитися чемно, поважати господиню як матір, дівчат шанувати та не ображати, вести себе так, як батьки наші, щоб не осоромити рід свій.

Господиня: Ну що, дівчата, з таким Березою мають бути гарні вечорниці.

4 дівчина: Хай Господь благословить вечорниці розпочати.

2 хлопець: А чого ж то нас ніхто не кличе? Зірка перша вже зійшла!

5 дівчина: Ходіть, ходіть ворожити будемо.

(Хлопці, заходять і співають пісню «Сім шляхів»)

3 хлопець: Добрий вечір, добрим людям!

Господиня: А я вже думала, що вечорниці без парубків будуть.

4 хлопець: Добрий вечір вам, а то дівчата слова не дадуть сказати.

6 дівчина: А тепер найголосистішому співаку дамо смоктунця, щоб бульки не пускав і ще голосніше співав.

5 хлопець: А давайте, хлопці, небилиць розкажемо, тільки не перебивати і не казати «брешеш».

6 хлопець: В раю річка сметани тече. Над річкою дерева, замість листя – гречані вареники: пухкі та свіжі, ніби щойно з печі. Під тими деревами люди лежать, і як тільки котрий їсти захоче – рота роззявив, а вареник з дерева та в сметану – бовть! Винирнув, перевернувся, а тоді прямісінько в рот, тільки встигай жувати. Вирішив я і собі пристати до них. Підходжу до крайнього – таке розпаслось, що й дихати йому важко, питаюсь: « Чи не можна, пане-брате, й мені коло вас тут прилягти?» А він – луп очима та й каже: «А ти хто такий, твій батько чим займався? »

- Та звісно, хлібороб. А він як визвірився на мене: «Іди звідси, тут самі нероби лежать».

7 хлопець: Це ти про рай розказував, а ось послухайте про пекло! Іду я, іду, дійшов до самісінького пекла. Дивлюсь: скрізь темно і смола ніс забиває.

Давлюся: сидять чоловіки і смола в них із носа, і з рота сиплеться. Я питаю, що це з вами. А один каже: «Це через те, що на тім світі абак курив і полюбляв сміятися». Я скоріше від них, а далі ще гірше. Тут людей стільки, та все в казанах зі смолою вариться, а сморід такий іде, що аж в носі крутить. «За що вам така кара?» – питаю. « А через те, що колись брехали, уроки в школі пропускали, людей старших не поважали». Я як злякався, так одразу і прокинувся, та скоріш до вас, на вечорниці.

5 хлопець: Ми так замучилися, проголодалися, може нам би чого з'їсти?

(пісня «Наші хлопці вареників хочуть»)

Господиня: Милі гості, просим сісти,

1 дівчина: Вареники будем їсти.

2 дівчина: Вареники непогані,

3 дівчина: Вареники у сметані.

4 дівчина: Вас чекають у макітрі

5 дівчина: Вареники дуже ситні.

6 дівчина: Білобокi, круглолиці,

7 дівчина: З української пшениці.

8 дівчина: Їжте, їжте, просим щиро

9 дівчина: Вареники наші з сиром

10 дівчина: Вареники непогані

11 дівчина: Вареники у сметані.

Господиня: Дівчата, почастуйте хлопців.

12 дівчина: Вареники мої великомученики!

Велику муку терпіли,

В гарячій воді кипіли.

Сиром були понапихані,

Маслом очі позаливані.

Як є сметана, то вмочайте,

А як нема – вибачайте!

(Бере пиріг і підходить до хлопця)

З'їж, Андрійку, пиріжок,

Він дуже смачненький,

А у нього всередині

Сирочок дрібненький.

5 хлопець: *(кусає пиріг і кривиться)*

Чи ти, дівча, з роду-віку

Пирогів не їла,

Що ти свої пироги

Клоччям начинила?

Нехай тебе лихий знає

З цими пирогами,

Хай би краще розкидала їх помежи псами.

12 дівчина: *(дівчина співає народну пісню)*

Чи я не хазяйка, чи на господиня,

Сім днів в хаті не мела, печі не топила.
Сватай мене, хлопче, премудрую швачку.
Рушник на кілочку, сміттячко в куточку.
Туди – хить, сюди – хить, за сміттячко вісім кіп.
А дев'ята кіпка, щоб вимела тітка.
Ідуть люди з міста та й з мене сміються,
Що на моїх подушках ворони несуться!
Не смійтеся, люди, якимсь воно буде,
Обскубаю вороння, ще й перина буде.

7 хлопець: Та нехай же ваше буде зверху!

(Голос з коридору « Хлопці, допоможіть мені!» Відчиняються двері і на порозі стоїть з великим гарбузом в руках Роман. В'язанка бубликів у нього на шії)

8 хлопець: От і клята та дівка Уляна, я ж до неї і так, і с'як, і бубликом хотів пригостити, а вона все брикається та глузує. Я думав, що вже домовився з нею про весільну сукню, а вона мені – гарбуз. Та нічого, мабуть, багато насіння з нього буде, та й кашу гарбузову я люблю.

7 дівчина: Не сумуй, Ромцю!

8 хлопець: Я і не сумую, та батько буде бити! До кого ж тепер поведуть мене свататись. Я вже чисто замучився.

Чи я, тату, не доріс,
Чи я, тату, переріс,
Чи не рублена хата,
Чом не люблять дівчата?

8 дівчина: Ой, Ромцю, любиш ти гарбузову кашу, а не Уляну.

9 дівчина: Ти нам нагадуєш слова із пісні, де козак любив пироги, а не дівчину.

10 дівчина: А давайте заспіваємо. *(Пісня «Із сиром пироги»)*

Господиня: А зараз до праці. Ось борошно, ось тарілка кожній. Зараз дівчата біжать до джерела, набирають повен рот води, прибігають сюди беруть тарілки з борошном і місять паляничку. Кожну свою позначає. Замісите покладете на бляшку і будете випікати. Біжіть дівчата до джерела.

(Дівчата вибігають)

Господиня: А я піду калиту допікати.

9 хлопець: Тітко Віро! А для чого оті паляниці позначати?

Господиня: Щоб кожна дівчина свою впізнала...

10 хлопець: А що буде як паляниці спечуться?

Господиня: Ми їх покладемо в рядок і приведемо собаку. Чию паляницю собака найшвидше з'їсть, та дівчина найшвидше заміж піде.

11 хлопець: Ото цікаво! Я пішов по собаку. *(Пішов).*

(Вбігають по черзі дівчата, місять тісто, виробляють паляниці: деякі змушені повернутися назад за водою, бо випустили з рота воду, хлопці їх смішать).

Господиня: В кого паляничка готова, кладіть на бляшку.

- Галино, а йди-но сюди! Віднеси пекти ці паляниці. *(Галина виходить)*
12 хлопець: Ви б нам тітко розказали, звідки пішов отой звичай – гадати на Андрія.

Господиня: Розкажу, як від старих людей чула. Андрій – один з апостолів Ісуса Христа. Його ще називають Первозваним, бо саме його та його брата Симона – Петра Ісус зробив своїми першими учнями. Обидва були рибалками, обидва без вагань прийняли вчення Христа і були наділені властивостями зцілителів. В апостолів вірили, бачили їхні надзвичайні вміння зцілювати хворих, калік, незрячі, кволі, кволі після зустрічі з ними ставали здоровими. З роками народ звертатися до Андрія – Первозваного, як до свого зцілителя. Люди вірили, що саме в ніч народження апостола можуть збутися ті бажання, які омріяв кожен. Особливо дівчата. І ще старі люди кажуть, що все загадане збудеться тільки тоді, коли в нього віриш. Без віри гадання не буде мати ніякої сили. От так мої любі.

Господиня: Дівчата, а ходіть глянемо чи паляниці готові!

Ведуча: 13 грудня-одне з трьох важливих свят передріздвяного посту. Перше – Введення Марії у храм (4грудня), друге – Андрія Первозваного (13 грудня) і третє – Миколи Чудотворця (19грудня) Ці свята ніби регулюють поведінку людини і певною мірою мають дидактичне значення: Саме від Введення починається піст. У цей час молодь навчають різних ремесел, співаючи чи ведучи розмови. Розповідають казки та легенди повчального характеру. В них засуджуються брехня, розпуста. *(Входить господиня)*

Господиня: А ось і паляниці готові!

(Дівчата підбігають і забирають кожна свою. Складають їх на дошку по черзі)

Господиня: А де ж наш собака!

(Хлопець приводить собаку)

11 хлопець: Цікаво, чи захоче ще їх їсти!

(Дівчата і хлопці заглядають, чию паляницю взяв собака. Жарти, сміх)

Господиня: Ну, що, дівчата, цікава гра? Дівчата: Цікава! Господиня: А зараз ворожба для хлопців. Оце вам макітри, оце вам і перстені. Наливайте воду і губами дістаньте перстень з макітри. Хто швидше! Поки вони будуть бавитися, ви дівчата ідіть і принесіть дров.

(Дівчата приносять).

А тепер порахуйте кожна по скільки принесли? Через стільки років і заміж підете. *(Сміх).*

11 дівчина: Я принесла ось це зілля. Бабця казала, що вони колись сплітали з нього віночок і підкидали в гурті дівчат вгору. На кого віночок впаде, той заміж перший піде.

12 дівчина: Поки плестимуть віночок, давайте підготуємо стіл до ворожіння. *(Обкладають стіл волочком, з одного боку рушника ставлять різні предмети. Кожна дівчина загадує на предметі імена хлопців, кожна своїх. Пускають перстень, до якого предмета перстень покотиться, так буде називатися її суджений).*

13 дівчина: А давайте-но до ворожіння пісню заспіваємо!

(Дівчата співають)

Ой, Андрію, Андрієнку,
Даруй мені надієчку.
Скажи мені, Андрієчку,
Ой чи любить Василечко,
Ой чи любить, чи кохас,
Чи давно вже другу має.
Чи давно вже іншу має,
Мене, бідну, забуває
Покотись лишень колечко,
Скажи мені, Андрієчку,
Чи Василь, чи Миколечко,
Чи Степан, чи Михайлечко.

(Дівчата по черзі пускають колечко. Сміються і підштовхують одна другу).

11 дівчина: Вінок готовий! Ану, всі до гурту!

(Підкидають вінок догори. Сміх, голоси дівчат)

13 хлопець: А тепер давайте паляницю ділити.

(підвішують калиту на зріст людини)

14 хлопець: А хто ж буде Калитинський ?

1 хлопець: Хай Андрій буде вартовий , а Василь – писар .

2 хлопець: Добрий вечір пане Калитинський !

3 хлопець: Добрий вечір пане Коцюбинський !

2 хлопець: Я приїхав калиту їсти !

3 хлопець: Їж.

2 хлопець: Я кусну.

4 хлопець: А я мазну.

*(Всі хлопці беруть участь у кусанні калити. Паляницю одержують ті, хто
вкусить і не засміється. Всіх хто засміється мажуть сажею. Дівчата
смішать хлопців, щоб вимазати їх сажею.)*

Господиня: А ми, дівчата, ворожили ще ось як: натягували стрічку. Кожна дівчина Прив'язувала до неї свою нитку. Чия нитка швидше згорить, то та дівчина першою заміж вийде.

13 дівчина: А давайте й ми так поворожимо!

(Ворожать)

14 дівчина: Дівчата, а давайте погадаємо ще на тарілках. Мені бабця розказувала: під тарілку кладеться лялька, перстень, ключ і інші предмети.

13 дівчина: Давайте, я це все під тарілку покладу, а ви не підглядайте. А тепер йдіть і вгадуйте свою долю.

(Мірт – ще походиш в дівчатах, лялька- зрадить милий, ключ – бути тобі господинею, перстень – скоро весілля).

Господиня: Хлопці, дівчата, заколядуймо. Сьогодні вже й колядувати годиться.

(Колядують «Добрий вечір тобі, пане господарю»)

б хлопець: Дякуємо господині за теплу хату, молодим дівчатам за стіл багатий. Нехай на свята у вашій хаті буде гостей багато.

Дівчата: Ми гуляли, веселились,
Усім весело було.
Вечорниці завершились
І здається все пройшло.

Хлопці: Ні, так просто не проходить,
В серці струночка бринить.
Про шкільні ці вечорниці
Спомин в серці буде жить.

Ведуча: Ось і ожили перед нами ігри і забави нашого народу. Тепер головне, щоб вони і надалі не пішли у забуття. Міцний наш рід, жива у ньому пам'ять про минуле. Тож бережіть цю прекрасну, невичерпну скарбницю. У ній розум, кмітливість, гумор, надія і світло завтрашнього дня. Хай у вас завжди живим вогником світяться обереги пам'яті!

Урок української мови

Тема. «Українкою я народилася!» (Усний твір – опис зовнішності людини за картиною у художньому стилі)

Мета: поглибити уявлення учнів про опис зовнішності людини, з'ясувати, як через портретний опис можна розкрити внутрішній світ людини, висловити своє ставлення до неї, навчити школярів створювати опис зовнішності людини за картиною, удосконалювати вміння семикласників добирати і систематизувати лексичний матеріал для власного висловлювання, формувати інтерес до живопису і до живописної спадщини Миколи Корниловича Пимоненка.

Тип уроку: урок розвитку мовлення

Обладнання: презентація до уроку, пам'ятка «Як працювати над твором за картиною», орієнтовний план-опис зовнішності людини, інформаційні кейси.

Методи, прийоми і форми роботи. Евристична бесіда, дослідження-з'ясування, тестове завдання, робота з маркованими текстами, складання «Доміно».

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

Доброго дня, шановні пані та панове!. Мене звати Людмила Петрівна. Я менеджер з кадрів новоствореної картинної галереї.

Ви прийшли сюди, прочитавши наші оголошення, з метою влаштуватись на роботу. Але у нас є різні посади, до яких є ті чи інші професійні вимоги. Найважливіша посада, яка потребує найбільше мистецтвознавчих та мовних знань, володіння культурою мовлення та культурою спілкування - це екскурсовод. На кожного з вас заведено рейтингові оціночні картки, в які записуватимуться ваші бали в ході кастингу. Ваші рейтингові бали будуть переведені в бали за 12-бальною шкалою. Хто отримає 10-12 балів - буде в нас стажуватися і стане в майбутньому екскурсоводом. Хто отримає 7-8 балів - стане менеджером по роботі з іншими музеями, фондами, колекціонерами. Отримавши 5-6 балів, ви матимете можливість працювати з картотекою. Нам потрібно буде ще декілька наглядачів у експозиційних залах. Усі інші можуть претендувати на цю посаду.

Емоційне налаштування.

Хочеться, щоб ви почувалися комфортно, зняли напруження й можливе хвилювання. Тому я усім бажаю успіху. Щоб ви не відчували себе незручно, серед незнайомих людей, привітайте одне одного, не забувши назвати сусіда по імені і побажайте одне одному успіхів. Адже всіх вас об'єднує любов до мистецтва, почуття прекрасного.

Згідно з оголошенням, ви прихватили з собою блокноти для важливих записів, які у подальшому вам будуть корисними. Приготуйте їх та ручки. На столах ви маєте папки з довідковими матеріалами, до яких ми звертатимемось за необхідності.

Отже, зараз ми почнемо наш кастинг, але спочатку хочу вам представити незалежних експертів, що сидять позаду вас. Поверніться, будь ласка, і привітайтеся із ними. (2 хв.)

II. Актуалізація опорних знань

Мова - основа спілкування, основа для передачі інформації, наше мовлення відбувається завдяки мові. Тому перший етап кастингу має назву "Типи мовлення". Без знання цього матеріалу неможливо бути екскурсоводом. Вибирайте варіант правильної відповіді і записуйте. Номер завдання і правильну, на вашу думку, відповідь.

Тестове завдання

1. Скільки є типів мовлення:
 - а) п'ять,
 - б) один,
 - в) три,

- г) два.
2. Назвіть основні типи мовлення:
- а) розповідь, опис, роздум;
 - б) розповідь, роздум;
 - в) роздум, казка, опис;
 - г) оповідання, опис, роздум.
3. . Що лежить в основі розповіді?
- а) вигляд предмета;
 - б) міркування;
 - в) оспівування;
 - г) події.
4. Яке питання поставимо до тексту-розповіді?
- а) який?
 - б) що сталося?
 - в) чому?
 - г) навіщо?
5. . З яких частин складається розповідь?
- а) початок та кінець;
 - б) зачин та основна частина;
 - в) теза та висновок;
 - г) початок, основна частина, закінчення.
6. Що лежить в основі опису?
- а) змалювання вигляду предмета;
 - б) події;
 - в) роздуми;
 - г) співставлення.
7. На які питання відповідає текст-опис?
- а) чому?
 - б) що сталося?
 - в) який?
 - г) навіщо?
8. Що лежить в основі роздуму?
- а) міркування;
 - б) зображення зовнішності предмета;
 - в) події;
 - г) оспівування.
9. На яке питання відповідає текст роздум?
- а) який?
 - б) що сталося?
 - в) навіщо?;
 - г) чому?
10. З яких частин складається роздум.
- а) початок, основна частина, закінчення;
 - б) зачин та основна частина;

- в) основна частина та висновок;
- г) теза, докази й аргументи, висновок.

11. Який тип мовлення необхідний, щоб охарактеризувати предмет?

- а) роздум;
- б) оцінка;
- в) опис;
- г) розповідь.

12. Опис зовнішності людини можна скласти у таких стилях:

- а) у всіх;
- б) у науковому і художньому;
- в) тільки в художньому;
- г) в усіх, крім художнього.

Взаємообмін зошитами, перевіряємо правильність відповідей.

Ключ: в,а,г/б, г, а,/а, а, г, /г,в, б. (5 хв.). Кожна правильна відповідь – 0,25 бала, таким чином максимальна кількість балів з а завдання – 3бали.

- Чудово, тому зараз ми перевіримо, наскільки спостережливі, уважні. Перше ваше завдання (Слайд 2).

«Відгадай картину»

Мимоволі зупинився посеред зали. Здається, що хтось постійно дивиться на тебе. Атож. Проникливий погляд очей не відпускає і на мить. Дівчина, як квітка, тільки чомусь сумна чи, може, замріяна. Красуня, яких чимало в Україні. Очі, немов тернини, а над ними розкинулися, мов крила ластівки, брови. Рівенький носик, уста, як маків цвіт. Рожеве обличчя позначене рум'янцем. Дівчина – кров з молоком. Чорне волосся заплетене у товсту косу, перекинута через ліве плече, ще й кісником червоним прикрашене. Вишита сорочка, коричнева корсетка, намисто, дукачі, срібний хрестик. На голові заверчена чорна хустка, а на ній ясніють прикріплені квіти, такі ж пишні, як і дівчина. Красуня! Та тільки знову очі. Що ж таїться у них? Розпач чи кохання? Але, напевно, те, що мусить знати тільки вона. Таємниця. Та ледь помітна посмішка, яка криється у куточках її вуст, ні, не видає, а зупиняє і кличе, і зачаровує. Таємниця!!!

- Правильно! Це і є картина, з якою ми сьогодні будемо працювати. «Портрет дівчини українки. (Портрет Тетяни Нестеренко)» Миколи Корниловича Пимоненка.
- Діти, а який фразеологізм ви помітили в описі дівчини? (Дівчина кров з молоком)
- А що він означає?
- Що треба робити, щоб бути здоровим ?
- (Займатися спортом, раціонально харчуватися, вживати овочі, фрукти, натуральні продукти, відпочивати, дотримуватися режиму дня, не мати шкідливих звичок, сприймати світ позитивно...)
- Чи можемо ми сказати, що зображена на полотні дівчина, має хороше здоров'я?
- Що на це вказує?

- Я бажаю вам здоров'я. І фізичного, і психологічного, і духовного, і соціального. Це найкраще побажання. Бо коли людина здорова, тоді вона і красива, і здається, що світиться зсередини.
- Записуймо в зошити дату нашого уроку, тему. (Слайд 3)

III. Оголошення теми і мети уроку.

«Українкою я народилася!» (Усний твір – опис зовнішності людини за картиною М.Пимоненка. «Портрет дівчини-українки. (Портрет Тетяни Нестеренко)» у художньому стилі)(3 хв.)

IV. Вивчення нового матеріалу.

Робота з маркованим текстом

Перш, ніж ми почнемо працювати з картиною, варто ознайомитися з постаттю художника. Погляньте на портрет митця, Ознайомтеся з історичною довідкою І у ваших допоміжних матеріалах (Слайд 4).

Історична довідка

I. Художник.

Пимоненко Микола Корнилович (9 березня 1862 р. - 26 березня 1912) - відомий український художник і академік Петербурзької академії мистецтв. Народився у **Києві**. Художню освіту отримав у іконописній школі **Києво-Печерської лаври і в Петербурзькій Академії Мистецтв**. З 1884 Микола Пимоненко був викладачем у Київській малювальній школі. В 1900 Пимоненко - **співзасновник і викладач Київського художнього училища**. Микола Пимоненко - автор близько 715 картин і рисунків.

Шлях Пимоненка в мистецтво був визначений уже з дитячих років — коли він ходив із **батьком-іконописцем** селами Київщини, допомагаючи виконувати замовлення для маленьких церковок. Можливо, і призначено було йому продовжити батьківську справу, якби не зустріч із **Миколою Мурашком**, засновником Київської малювальної школи. Побачивши талановитого хлопчика, «старий учитель» пообіцяв зробити з нього «не богомаза, а справжнього художника».

У стінах школи (1879—1882) відбулося його знайомство з Іллею Рєпіним. Якось відомий майстер, узявши в руки палітру й пензель, дописав образ Христа, над котрим трудився юнак. Для художника-початківця це стало своєрідним благословенням.

Навчання в академії (1882—1884), яке через слабке здоров'я довелося залишити, повернення до Києва, робота в малювальній школі М.Мурашка, потім — у художньому училищі, **викладання малюнка** в політехнічному інституті і, звісно ж, щоденна праця у своїй майстерні — ось складові творчої біографії Пимоненка.

На щастя, слава до майстра прийшла ще за життя. Він став **академіком, членом різноманітних художніх товариств Парижа, Мюнхена, Берліна** — міст, де з успіхом експонувалися твори художника. До нього тяглася молодь, котра мріяла про мистецтво.

- *Прочитали, а тепер пропоную скласти доміно, за схемою яка вже нам відома з уроків української літератури. (5 хв.)*

«Доміно»

Пимоненко Микола Корнилович
Київ, 09.03.1862р. - 26 березня 1912 р.

Родина іконописця

Іконописна школа Києво-Печерської лаври, Петербурзька Академія

Мистецтв

Зустріч з М. Мурашком

Співзасновник Київського художнього училища

Викладач

Академік

Член різноманітних художніх товариств Європи

- Пимоненко – людина, до якої тягнеться молодь, він притягує до себе творчих і неординарних особистостей. Серед них був і майбутній основоположник супрематизму Казимир Малевич: «Я їду до Києва. Знайомлюся з Пимоненком. Велике враження справили на мене його роботи... Багато мольбертів, на кожному картина, яка зображує життя України...»
- Українська тематика творчості, українська природа, побут, українські люди...
- Скажіть, як ви розумієте, вислів «українські люди»? Чи важливо це усвідомлювати себе частиною певної нації.
- Чи вважаєте ви себе українцями?
- Що, на вашу думку, означає бути українцем. (3 хв.)
- **Пропоную подивитися невеличкий відеофрагмент, і разом з героями порухатися**

Фізкультхвилинка(2 хв.)

- *Відпочили. Тож саме час познайомитися більш докладно з картиною, яка так зацікавила одного з відвідувачів. У довідкових матеріалах під номером II уміщена інформація про полотно, з яким ми будемо сьогодні працювати.*

(Слайд 5)

Історична довідка

Читаємо вголос

II Картина

Ця картина датована 1896 роком і знаходиться у фондах Сумського обласного художнього музею, який придбав полотно у харківської колекціонерки Е. Захар'ян у 1974 р. На портреті — Марія Нестеренко. Достеменно невідомо, хто вона така. Хоча окремі дослідники і вважають, що героїнею могла стати одна з актрис українського театру Корифеїв, який колись гастролював у Харкові. Деякі захоплені ентузіасти нагороджують цю картину статусом "української Мони Лізи", беручи до уваги схожість композиційного рішення, таємничу усмішку дівчини.

- Сама назва дає жанр картини портрет, пригадаймо визначення. (Слайд 6)

Портрет (франц. *portrait*, від застарілого *portraire* — змальовувати) - зображення або опис (наприклад, в літературі) якої-небудь людини або групи людей, що існують або існували в реальній дійсності. У образотворчому мистецтві портрет. — один з головних жанрів живопису, скульптури, графіки, а також фотомистецтва. За числом персонажів портрети поділяються на індивідуальні, парні (подвійні) і групові, а також портрети можуть бути погрудні, якщо змальовано по груди, та на повний зріст. Специфічним типом портрета є автопортрет.

Евристична бесіда

- Отож, як бачите, робота вас чекає серйозна, інколи навіть надзвичайно складна і відповідальна робота і найважливішим у ній є опис. Що можна описувати?
- (Рослину, тварину, птаха, будь-який предмет; приміщення – інтер'єр, екстер'єр; природу, місцевість - пейзаж, пам'ятки; людину - портрет).
- Пригадаймо, що ж означає опис зовнішності. (Слайд 7)
- Згадайте, з яких двох складових складається опис? ("відоме" і "нове")
- Що відносимо до відомого, а що до нового? ("відоме" - предмет або його частини, "нове" - ознаки предмета чи його частин).

Опис зовнішності людини складається так, як і опис предмета. «Відомим» є сам предмет або його «елементи» (назви частин тіла, риси обличчя, елементи одягу тощо). «Новим» є ознаки.

Міркуймо!

(Слайд 8) (5хв.)

Н В Н В

Чорнії брови, карії очі,

Н Н Н Н

Темні, як нічка, ясні, як день.

Нар.творч.

Учитель. Наше завдання з вами скласти художній твір-опис зовнішності людини за картиною. А це означає значить відтворити її індивідуальний вигляд, передати її образ. У словесному зображенні людини важливими є вказівки на вік, зріст, поставу, риси обличчя, одяг, манеру триматися й говорити, ходу тощо. Скористайтесь матеріалом інформаційного кейсу, який є у кожного з вас на столі.

Опис зовнішності людини може бути складений у **художньому, науковому стилях**

Мета наукового опису зовнішності людини – максимально об'єктивно й точно передати особливості її вигляду. Такі описи є стислими й конкретними. Крім того, наукові описи можуть бути узагальненими, тобто відтворювати

типову зовнішність, характерну для певної групи людей, виділяючи найбільш істотне.

Мета художнього опису зовнішності людини – створити її образ у цілому, емоційно вплинути на читача чи слухача, викликавши певне ставлення до портретованого. Цього досягають вживанням оцінних слів або добром відповідних художніх засобів: епітетів, порівнянь, метафор, Зазвичай оцінні слова й відповідним чином дібрані художні засоби поєднуються (**Слайд 9**)

Учитель. Допоможе нам у роботі словник «портретної» лексики, який є в кожного з вас на парті, та пам'ятка «Як складати твір-опис зовнішності людини за картиною в художньому стилі» (**Слайд 10**)

Словник «портретної» лексики

- **Брови.** Білі, чорні, чорні, як смола; великі, вигнуті, високі, вузькі, густі, заломлені, насуплені, рівні, рідкі, сиві; тонкі, широкі, тонкі, як шнурочок; вигнуті дугою.
- **Вії.** Вигнуті, густі, довгі, крилаті, напівопущені, опущені, прямі, пухнасті, рідкі, стрілчасті, шовковисті, білуваті, наведені, рудуваті, смолисті, сріблясті, темні, фарбовані, чорні.
- **Волосся.** Біле, біляве, блискуче, вицвіле, жовте, золотисте, каштанове, лляне, мідне, огненне, попелясте, посивіле, срібне, темне, русяве, тьмяне, чорне; чорне, як воронове крило, буйне, важке, гладке, густе, довге, жорстке, закудлане, коротке, кошлате, кудлате, кучеряве, легке, мокре, непокірне, неслухняне, патлате, пишне, покірне, посічене, пригладжене, причесане, пухнасте, рідке, розкішне, розкуйовджене, розпатлане, розплетене, розпущене, розсипане, розтріпане, скуйовджене, тонке, хвилясте, шовкове; м'яке, як шовк; шовковисте.
- **Вуста.** Білі, вишневі, зблідлі, коралові, малинові, малі, повні, рожеві, червоні, яскраво-червоні, лукаві, повні, потріскані, стиснуті, суворі, тонкі; червоні, як калина.
- **Вуха.** Великі, відстовбурчені, крихітні, лапаті, маленькі, широкі.
- **Голова.** Велика, вузька, гарна, гостра, кругла, лобаста, маленька, масивна, низькочола, високочола, біла, густоволоса, брита, зализана, кудлата, кучерява, лиса, нерозчесана, обв'язана, облісіла, патлата, попеляста, посивіла, рідковолоса, руда, русява, світла, сива, стрижена, чорна, чубата.
- **Дівчина.** Білолиця, білява, блакитноока, вродлива, гарна, граційна, задумана, засоромлена, золотокоса, зосереджена, кароока, квітуча, красива, маленька, мила, мініатюрна, печальна, пишноволоса, прекрасна, рум'яна, рум'янощока, русокоса, русява, серйозна, симпатична, синьоока, сором'язлива, спокійна, струнка, темнолиця, темнокоса, тендітна, тонка, тонкостанна, усміхнена, чарівна, чорноброва, чорноволоса, чорнокоса, чорноока, чорнява, юна, ясноока.
- **Коса.** Буйна, важка, вбога, велика, гладка, густа, довга, закручена, заплетена, коротка, кучерява, рідка, розкішна, розпущена, товста, тонка,

- туга, хвиляста, шовкова, біла, блискуча, золота, каштанова, лляна, мідна, попеляста, пшенична, руда, руса, світла, сива, смолиста, темна, чорна.
- **Обличчя.** Безброве, білоброве, велике, веснянкувате, вилицювате, витягнуте, вузьке, голене, зморшкувате, кирпичате, кістляве, крихітне, кругле, з ластовинням, маленьке, овальне, округле, повне, продовгувате, худе, широке;
 - біляве, бліде, бронзове, загоріле, запорошене, засмалене, зблідле, золотисте, розпашіле, розчервоніле, рум'яне, сіре, смагляве, темне, чорняве;
 - дитяче, дівоче, життєрадісне, здорове, молоде, свіже, хлоп'яче, юне;
 - бліде, виснажене, втомлене, жовтаве, заспане, змарніле, змучене, кістляве, малокровне, хворобливе, худорляве;
 - благородне, витончене, вродливе, гарне, красиве, негарне, неповторне, непривабливе, правильне, прекрасне, приємне, славне, симпатичне, чарівне, шляхетне, аристократичне, байдуже, благородне, веселе, винувате, відкрите, владне, вольове, вперте, гнівне, горде, добродушне, довірливе, загадкове, задоволене, задумливе, заклопотане, замислене, захоплене, зблідле, здивоване, злякане, зосереджене, інтелігентне, лялькове, мученицьке, набожне, надуте, натхненне, нахмурене, нахабне, неспокійне, ніжне, ображене, одухотворене, перелякане, похмуре, привітне, пригнічене, променисте, простодушне, радісне, рішуче, розгублене, розумне, серйозне, скорботне, сонячне, спокійне, стомлене, стривожене, стурбоване, суворе, сумне, таємниче, урочисте, усміхнене, хитре, чесне, щасливе, байдуже.
 - **Очі.** Блакитні, василькові, вилинялі, волошкові, димчасті, зелені, карі, оливкові, променисто-сяючі, сірі, смарагдові, смолисті, сині, темні, яскраві;
 - блискучі, відкриті, втомлені, глибокі, заплакані, затуманені, змучені, іскристі, налиті слізьми, набряклі від сліз, променисті, пронизливі, стомлені, сяючі, ясні;
 - великі, видовжені, відкриті, вузькі, глибокі, косі, круглі, маленькі, мигдалеві, примружені, розкриті, розширені;
 - байдужі, веселі, добрі, довірливі, допитливі, ласкаві, сумні, розумні, привітні, пронизливі.
 - **Погляд.** Багатозначний, відкритий, глибокий, гордий, гострий, журливий, засмучений, здивований, зляканий, зосереджений, іронічний, іскристий, переможний, пильний, примружений, пронизливий, сяючий, таємничий, уважний, чаруючий, благальний, довірливий, грайливий, допитливий, зацікавлений, мрійливий, ласкавий, лукавий, насмішкуватий, сумний, теплий, ласкавий, уважний, щасливий.
 - **Посмішка.** вимучена, несмілива, силувана, сліпуча, широка, щира, весела, дружня, лагідна, лукава, промениста, привітна, сумовита, сяюча, таємнича, щаслива.
 - **Рум'янець.** Блідий, густий, легкий, ніжний, малиновий, яскравий.

ПАМ'ЯТКА

Як скласти твір-опис зовнішності людини за картиною в художньому стилі

1. Розгляньте уважно картину, подумайте, чи її назва розкриває тему.
2. Доберіть художні засоби, що допоможуть описати зовнішність зображеної людини.
3. Розкажіть про передній план картини.
4. Опишіть головного героя картини: його портретні риси, одяг, взуття, позу, в якій його зображено.
5. Назвіть особливі деталі, використані художником для розкриття образу героя.
6. Відтворіть опис спочатку подумки, а потім — в усній або писемній формі.

Учитель. Тоді до роботи. Прошу піднімати руку, адже кожен з вас - учасник кастингу.

Дослідження-з'ясування

- За жанром ця картина...
- Яка кольорова гама картини?
(Картина зображена у темній кольоровій гамі. Дівчина на тлі темних сіро-зелених кольорів)
- Що є стрижнем полотна?*(зображена постать дівчини)*
- Що найпершим падає у вічі?*(обличчя дівчини)*
- **Головне в портреті – це обличчя**, саме в ньому проявляється внутрішнє життя людини. Тому звернемо увагу на обличчя портретованої.
- Якої форми обличчя?*(овальне видовжене)*
- Якого кольору шкіра?*(Дівчина білолиця, румя'ненька)*
- Якого кольору очі? *(темні, карі, як тернини)*
- Як можна охарактеризувати погляд героїні? *(уважний, сумний, таємничий, зосереджений)*
- Якої форми брови? *(густі, немов крила птаха, дугоподібні)*
- Якої форми ніс? *(прямий, видовжений)*
- А уста? *(повні, рожеві, як ягоди калини)*
- Волосся *(чорне, як воронове крило, заплетене у товсту косу, прикрашене кісниками)*
- Яке чоло? *(високе,)*
- У що одягнена героїня? *(вишита сорочка, корсетка темно-коричневого кольору, на шії разки намиста, червоного та блакитного, дукачі, срібний хрестик)*
- Які емоції, на вашу думку, дівчина хоче передати нам своїм виразом обличчя?
- Що на голові у дівчини? *(хустка чорна з червоними краями, закручена на голові у формі вінка, прикрашена квітами)*

- Чи ж не дивно, адже хустка в народі - це елемент одягу заміжньої жінки, а тут портрет дівчини-українки? **(5 хв)**
- Прошу ознайомитися з історичною довідкою № 3

Історична довідка

III. Хустка

Хустку носили по всій території України. Влітку — полотняну або куповану ситцеву (вибійчану, мережану, вишиту), взимку — домоткану або фабричну вовняну.

Хустка була маркером соціального стану жінки. Молодиці носили білі або яскраві хустки, старші жінки — темні, вдови — чорні. Незаміжні дівчата часто вив'язувались вінкоподібно.

Хустки свідчили про рівень достатку родини. Заможні жінки зазвичай купували дорогі шовкові та вовняні хустки. Про коштовність хусток свідчить той факт, що за польської влади на Західній Україні чоловік повинен був десять днів працювати аби купити своїй дружині хустку.

У тому чи іншому вигляді хустка була присутня у традиційному вбранні більшості народів світу.

Ряд авторів кінця XIX століття стверджують, що на початку XIX століття в деяких місцевостях українські дівчата, так само як і заміжні жінки, не виходили з хати без хустки. Проте зазвичай дівчата влітку ходили з непокритою головою, вбираючись в хустку лише до роботи, захищаючи волосся від бруду та спеки. Ще особливістю було те, що на відміну від жінок, дівчата не прагнули заховати під хустку все волосся.

(2 хв.)

- Скажіть діти, а ви зустрічалися із описом зовнішності людини у творах художньої літератури?
- А в яких?
- **Послухайте пісню «Україночка» у виконанні Оксани Білозір.(2хв.)**
- Які типи мовлення поєднуються в даному тексті?
- Скажіть, діти, а відгук, який я зачитувала на початку може бути описом зовнішності людини за картиною у художньому стилі?
- Чому ви так вважаєте?
- **Резерв.**
- Послухайте зразок художнього опису з повісті Г.Ф. Квітки – Основ'яненка «Маруся»

Та що ж то за дівка була! Висока, прямесенька, як стрілочка, чорнявенька, очиці як тернові ягідки, бровоньки як на шнурочку, личком червона, як панська рожа, що у саду цвіте, носочок так собі пряменький з горбочком, а губоньки як цвіточки розцвітають, і меж ними зубоньки неначе жарнівки, як одна, на ниточці нанизані.. Коси у неї як смоль чорнії та довгі-довгі, аж за коліно; у празник або хоч і в недільку так гарно їх повбира, дрібушки за дрібушку та все сама собі запліта; та як покладе їх на голову, поверх скиндячок вінком, та заквітча квітками, кінці у ленти аж геть пороспуска; усі груди так і обнизані добрим намистом з червонцями, так що разків двадцять

буде, коли й не більш, а на шиї... та й шия білесенька-білесенька, от як би з крейди чепурненько вистругана; поверх такої-то шиї на чорній бархатці, широкій, так що пальця, мабуть, у два, золотий єднус і у кільці зверху камінець, червоненький... так так і сяє! Та як вирядиться у баєву червону юпку, застебнеться під саму душу, щоб нічогосінько не видно було, що незвичайно. Сорочка на ній біленька, тоненька. Плахта на ній картацька, черчата ще материнська — придана; тепер вже таких не роблять. І яких-то цвітів, там не було? Батечку мій та й годі! Запаска шовкова, морева; каламайковий пояс, та як підпережеться, так так рукою і обхватиш, — ще ж то не дуже і стягнеться. Хусточка у пояса мережована і з вишитими орлами, і, ляхівка з-під плахти тож вимережована й з китичками; панчішки сині, суконці, і червоні черевички. От така як вийде, то що і твоя панночка! Іде, як павичка, не дуже по усім усюдам розгляда, а тільки дивиться під ноги.

V. Домашнє завдання. Скласти твір-опис зовнішності людини за картиною.

- У виконанні домашнього завдання допоможе вам пам'ятка «Як складати твір-опис зовнішності людини в художньому стилі»

ПАМ'ЯТКА

Як працювати над твором за картиною

1. Поцікавтеся відомостями про художника.
2. Прочитайте назву картини, що свідчить про задум художника, підкреслює, що він виокремлює в картині як головне.
3. Уважно розгляньте картину, вдумайтеся в її зміст (що і з якою метою зображено).
4. Уявіть, що було до зображеного художником моменту і що буде потім.
5. Подумайте, хто буде адресатом вашого висловлювання, кого, в чому і як ви переконуватимете.
6. Сформулюйте тему й основну думку твору, доберіть заголовок, який не збігається з назвою картини.
7. Продумайте, які типи мовлення поєднуюватимуться у вашому творі, котрий із них буде основним.
8. Поміркуйте над композицією твору і складіть план
9. Додержуйте співмірності частин твору, зосереджуючи увагу на основному — змісті самої картини, а не на розмовах про неї.
10. Задля повнішого і глибшого розкриття змісту картини доречно включити у твір елементи роздуму, оцінні судження.
11. Напишіть чернетку твору; після перевірки і виправлень перепишіть роботу начисто.

Композиція : вступна частина, основна частина, висновок. І що важливо: цікавий початок.

- IV. Виставлення оцінок (за тест + відповіді на уроці, у кого нижче шести, тому варто дуже постаратися, щоб його письмова робота була набагато кращою)

VI. Підбиття підсумків. Виставлення оцінок

Рефлексія(Слайд 13)

Урок української мови

Тема. Звертання.

Мета. Повторити визначення звертання, його види, місце в реченні, особливості закінчень іменників у кличному відмінку; удосконалювати навички учнів знаходити звертання, правильно ставити розділові знаки при звертанні, конструювати та інтонувати речення із звертаннями; поглибити знання учнів про виражальні можливості речень із звертаннями в усному і писемному мовленні, з'ясувати стилістичні функції звертань; розвивати комунікативну компетенцію учнів; виховувати любов до слова і дбайливе ставлення до нього.

Тип уроку. Урок систематизації та узагальнення знань з теми.

Методи, прийоми та форми роботи. Інсценізація, перегляд відеоуроку, гра «Знайди пару», різні види роботи з текстами (дослідження-з'ясування, дослідження-міркування, хвилинка творчості), хвилинка емоційного розвантаження,

Перебіг уроку

I. Організаційний момент**II. Мотивація навчальної діяльності (1 хв)**

Люблю я осінь і зиму, і літо.

Та більш за все чекаю на весну.

Коли навколо все буяє цвітом,

Співа природа пісню голосну.

Люблю весну за синь в очах дівочих,

За пролісок, зо вже зацвів в ліску,

За те, що вона, наче мудрий зодчий,

Щораз нам створює нову красу.

Що Мавка вже проснулась десь у лісі

Що Лісовик, старезний дідуган,

З далекого волинського узлісся

Подих весни із Мавкою прислав.

Інсценізація (3 хв.)

М а в к а

Ох, як я довго спала!

Л і с о в и к

Довго, дочко!

Вже й сон-трава перецвітати стала. От-от зозулька маслечко сколотить, в червоні черевички убереться і людям одмірятиме літа. Вже з вирію попрілітали гості.

М а в к а

А хто мене збудив?

Л і с о в и к

Либонь, весна.

М а в к а

Весна ще так ніколи не співала, як тепер. Чи то мені так снилось?
Ні... стій... Ба! чуєш?.. То весна співає?

Л і с о в и к

Та ні, то хлопець на сопілці грає.

М а в к а

Який? Невже се "Той, що греблі рве"?

От я не сподівалася від нього!

Л і с о в и к

Ні, людський хлопець, дядька Лева небіж,

Лукаш на ймення.

М а в к а

Я його не знаю.

Л і с о в и к

Бо він уперше тут. Він здалека, не з сих лісів, а з тих борів соснових, де наша баба любить зимувати; осиротів він з матір'ю-вдовою, то дядько Лев прийняв обох до себе...

М а в к а

Хотіла б я побачити його.

Л і с о в и к

Та нащо він тобі?

М а в к а

Він, певне, гарний!

М а в к а

Як солодко грає, як глибоко крас,
розтинає білі груди, серденько виймає!

На голос веснянки відкликається зозуля, потім соловейко, розцвітає яріше дика рожа, біліє цвіт калини, глід соромливо рожевіє, навіть чорна безлиста тернина появляє ніжні квіти.

Евристична бесіда

- Яка пора року зображена в інсценізації?
- Що на це вказує?
- Як люди зустрічали весну?

III. Оголошення теми і мети уроку.

Учитель. Щож і правда весна за вікном. І радість охопила наші душі. От із радістю цією ми і вирушимо в путь. Сьогодні ми пригадаємо ті відомості про звертання, які отримали і в початковій школі, і в п'ятому класі, а також поговоримо про весну. Тому записуємо у зошитах сьогоднішнє число. Класна робота і тема:

IV. Закріплення вивченого матеріалу

- Послухайте веснянку у виконанні однокласниць.(3 хв.)

Робота з текстом веснянки (5 хв.)

Дослідження-з'ясування

Ой весна, весна,

Ой манливая, (прикметник)

Що ти принесла,
Що ти принесла,
Молода, вродлива? (прикметники)

Я вам принесла
Зелен-зіллячко,
Сонечка й дощу,
Сонечка й дощу,
Щоб родило житечко.

**Ой весна, весна,
Світу дивонько,**
Що ти принесла,
Що ти принесла
Парубкам і дівонькам?

Я вам принесла
Всім коханнечко,
Дівонькам тепла,
Щоб краса цвіла,
Парубкам ораннечко.

- До якого стилю віднесемо даний текст.
- Як називалися пісні, які виконувала молодь та діти?
- До якого виду народних пісень ми їх відносимо? (календарно-обрядові, весняний цикл)
- Знайдіть звертання. Запишіть речення із звертаннями у зошит. Охарактеризуйте їх (поширене чи непоширене, чим виражені, позиція в реченні, розділові знаки)
- На вашу думку, чи допустимим є вживання іменників у Н.в. замість кличного?

Якщо виникнуть труднощі, скористайтесь матеріалом, розміщеним в інформаційному кейсі.

Учитель. Старі люди кажуть, що весна починається після Стрітення. Погода тоді буває дуже різна: коли лютий перемагає - морозить, тріщить, крутить а тільки-но березень набирає сили - тут уже відразу сонце пригріває, з'являються калюжі, дзюрчать струмочки, біжить вода, із сонечком бавиться... І раптом усе знову починає морозцем стягувати. Так іде двобій. Поки зима не відступить. А найменші діти починали закликати весну, тепло, сонечко, птахів ще із зими. Зі Стрітення (15 лютого). Отож і ми з вами зараз згадаємо веснянки-заклички і попрацюємо з текстами творів.

*Робота в контактних групах
Дослідження-міркування
Веснянки-заклички (5 хв.)*

I завдання

Знайдіть звертання в текстах, поясніть розділові знаки.

II завдання

Змініть позицію звертання в реченні (поставте на початку, в кінці).

III завдання

Змініть інтонаційне оформлення звертання в першому тексті на піднесене.
(Сонечко! Вийди, вийди)

А.

Вийди, вийди, **сонечко**,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко,
На весняні квіточки,
На маленькі діточки.
Тут вони граються,
Тебе дожидаються.

Б.

Весняночко-паняночко, де ж ти зимувала?
Зимувала у садочку, на колючку пряла.
Пряла на колючку горобцю на сорочку.

В.

Соловєчку, сватку, сватку,
Чи бував же ти в нашім садку?
Чи видав же ти, як мак сходив?
Ой так ой так, ой так сходить мак

IV завдання

Уведіть подані звертання у речення. Запишіть у зошит.

Весно, весно, паняночко.....

Сонце ясне....

Буйний вітре, щирий друже....

Учитель. От і ми склали свою веснянку-закличку, можливо не таку вишукану, та все ж віримо, що весна її почує. А ми послухаймо веснянку у виконанні дівчат.

Хвилинка емоційного розвантаження

Прослуховування аудіозапису пісні «Веснянка»

Учитель. А що ж нам попросити у весни? *(Відповіді учнів)*.

Так, звісно. А ще уваги, поваги, відпочинку. А щоб добре відпочивалося, треба гарно попрацювати. І почнемо із зустрічі з відомим українським ученим-мовознавцем Олексадром Авраменком.

Перегляд відеоуроку (5 хв..)

Прослухайте відео урок О.Авраменка і спробуйте помітити помилки у мовленні шоу-мена Сергія Притули.

- Зверніть увагу на те, як виправив помилки учений. Тож чи правильно, на вашу думку, він говорить?
- Пояснення знаходимо на сторінках підручника із сучасної української мови.

Коментар учителя

В українській мові існують і паралельні форми кличного відмінка.

Наприклад, князю – княже та Олегу – Олеже.

Кличний відмінок у літературній мові, як правило, має одну форму для певного іменника. Варіанти є або застарілими, або ще не цілком засвоєними мовою неологізмами, або ж діалектними утвореннями. **Щодо згаданих слів можна сказати таке:** форми княже, Олеже являють собою архаїзми і доречні в творах із життя минулих епох. За новим правописом (2019) нормативними є форми Олеже, хоча залишили варіативне використання форми Олегу.

Учитель. Отож культура нашого мовлення залежить від нас, від того, чи дотримуємось ми правил та чи ж і знаємо. От і перевірмо.

Лінгвістичний марафон

Гра «Знайди пару»

(утворити правильні форми звертання)

Для допомоги скористайтесь матеріалами інформаційного кейсу.

I варіант

Брате	Олеже (Олегу)
громадянине	Іваненко (Іваненку)

II тваріант

пане	професоре
пані	Оксано

III варіант

добродію	директоре
Тетяно	Петрівно

Хвилинка творчості.

Прочитайте текст. Пригадайте, яких обрядів дотримуються у вашій родині на свято Явдохи. Якщо ні, то які б сімейні традиції ви хотіли започаткувати. Викладіть свої думки у вигляді твору-роздуму, уведіть у текст звертання. Сформулюйте тезу, один аргумент, доберіть приклад із власного життя, завершіть роботу висновком. Обсяг роботи 7-10 речень

Явдоха ясна-весна красна!

З давніх-давен люди з великою радістю зустрічали найкращу пору року — весну.

Раділи приходу весни всі: і старі, і молоді, і діти.

Та справжній прихід весни пов'язували зі святом Явдохи, котре припадало на 14 березня

До цього для випікали обрядове печиво, так звані веснянки або жайворонки.

Люди вірили, що у цей день починають повертатися з вирію ластівки..

Побачивши пташину, підкидали догори грудочку землі і примовляли: «Це тобі, ластівко, на гніздечко».

Дитина, у якої «ластовиння» на обличчі (руді цятки), побачивши першу ластівку, гукали до неї:

«Ластівко, ластівко, на тобі веснянки, дай мені білянки.»

Після цього дитинча швиденько вмивалося весняною водою, щоб ластовиння зовсім зникло.

• *Ознайомлення з кількома учнівськими роботами за бажанням Резерв.* Виконання тестового завдання. Самоперевірка
ТЕСТ(цифровий)

1- так

2- ні

1. Звертання використовується в усіх стилях мовлення.
2. Риторичне звертання не спрямоване до конкретного адресата.
3. Слова **пан, пані, добродію, добродійко** характерні для розмовного стилю.
4. Слова **пан, пані, добродію, добродійко** характерні для офіційно-ділового стилю.
5. Клична форма іменників **Іван, Гриць, Олег** буде співпадати з формою називного відмінка.
6. Прізвища при звертанні залишаються у формі називного відмінка
7. Форми звертання **Федоре Прокопчук, Богдане Іваненко, Маріє Бурмака** правильні.
8. Форми звертань **пані міністре, пані директоре, добродійко начальнику** правильні.
9. Можна утворити конструкції **пане Івановичу, пані Миколаївно.**
10. Можна утворити конструкції **громадянку Олено, громадянине Панасе.**
11. Конструкції **Богдане Сергійовичу Кравчук, пані Олено Андріївно** недоречні.

V. Підбиття підсумків уроку

Складіть сенкан. Скористайтесь інформацією із інформаційного кейсу, щоб пригадати відомості.

Учитель.

А вже весна, вже березень почався.
Синички весело співають на гілках.
І хоч квітками сад не завітчався,
Та радість чується в пташиних голосах.
А вже весна. Хоч сніг летить, а тане.
Стає водою і струмком біжить.
Як сонечко з-за хмари враз прогляне,
То все навколо щедро заблищить.
А вже весна. І пахоці весняні
Звідкіль беруться і куди летять?
А тільки дуже милі і жадані,
Тривожать душу, серце веселять.
Бо вже весна...

VI. Домашнє завдання

Різнорівневе.

1. Опрацювати теоретичний матеріал, уміщений у підручнику.
2. Написати есе «А вже весна...» (10-15 речень), увівши в текст звертання (поширені і непоширені).
3. Скласти лінгвістичну казку про звертання.

Інформаційний кейс

I відміна

У кличному відмінку однини іменників першої відміни вживаються закінчення -о, -е, -є, -ю.

1) О мають іменники твердої групи: дружино, Ганно, книжко, Михайлівно, перемого, сестро, березо.

2) Е мають іменники м'якої та мішаної групи після приголосного: воле, земле, Катре, робітниче, душе, круче, теще, а також Ілле.

3) Є мають іменники м'якої групи після голосного та апострофа: Маріє, мріє, Соломіє, Анастасіє, сім'є.

4) Ю мають деякі пестливі іменники м'якої групи: бабусю, Галю, доню, матусю, татусю, Наталю, Таню, Ясюню.

У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: баби, дочки, жінки, робітниці.

II відміна

1) Закінчення –у мають

а) іменники твердої групи (у тому числі з суфіксами –ок,- ик, -к(о): батьку, синку, Петренку, Степаночку, конику, садівнику, тату;

б) іншомовні імена з основою на г, к, х: Людвігу, Джеку, Жаку, Фрідріху;

с) деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний, крім ж: товаришу, читачу, слухачу, керманичу, погоничу.

2) Закінчення –ю мають іменники м'якої групи: лікарю, краю, коню, Сергію, Юрію, вчителю, краю, місяцю, розмаю, ясеню, Грицю, але Господи.

3) Закінчення -е мають

- безсуфіксні іменники твердої групи: орле, соколе, друже, Богдане, дубе, Іване, козаче, морозе, Петре;
- іменники м'якої групи із суфіксом –ець: хлопче, козаче, чумаче, молодче, шевче, але бійцю, знавцю, борцю, старцю - жебрак;
- деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на ж, ч, ш, дж і загальні назви з основою на р, ж: Довбуше, стороже, гусяре, малярє, теслярє, школярє, столярє;
- прізвища прикметникового походження на –ів, (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн) при звертанні можуть мати як форму кличного відмінка, так і називного: Щоголеве – Щоголів, Глібове – Глібов, Пушкіне – Пушкін, Романишине – Романишин, Тютчеве – Тютчев;
- географічні назви, до складу яких входять зазначені вище суфікси: Києве, Харкове, Лебедине.
- Чоловічі імена Ігор та Лазар — іменники чоловічого роду, які належать до м'якої групи II відміни. Тому правильна форма Ігорю (Ігорьович), Лазарю (Лазарьович).

Іменники середнього роду кличного відмінка не мають!

У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову з називним: краї, учителі, моря, села.

III відміна

Іменники третьої відміни однини у кличному відмінку мають закінчення –е: любове, подороже, радосте, вісте, смерте. Такі слова вживаються переважно в поезії.

Іменники третьої відміни множини у кличному відмінку мають закінчення –і: тіні, ночі, солі, любові, старості, матері.

Форми звертань в українській мові

Звертанням називають слово в реченні, що означає назву особи чи предмета до якого звернена мова: Шановний Олександр Петровичу!

В українській мові форми звертання виражаються у кличному відмінку.

Можливі проблеми щодо використання форм відмінків у звертаннях, які складаються з кількох назв.

Рекомендую запам'ятати:

1. у звертаннях, які складаються із двох загальних назв, форму кличного відмінка обов'язково має перше слово, а друге може вживатися у формі як називного, так і кличного відмінка: пане службовцю або пане службовець, добродію бригадире або добродію бригадир;

2. у звертаннях, що мають загальну назву та ім'я, обидва слова набувають форму кличного відмінка: брате Петре, друже Миколо, колего Грицю, товаришу Віталію;

3. у звертаннях, які складаються із загальної назви й прізвища, форму кличного відмінка має загальна назва, а прізвище вживається у формі називного відмінка: добродійко Волошина, пане Максимчук, друже Карпенко, колего Жадан, товаришу Гармаш.

Проте в управлінській сфері не варто зловживати цим правилом, оскільки, як стверджують психологи, будь-якій особі, за невеликим винятком, приємніше чути або читати її ім'я, а не прізвище;

4. у звертаннях, які складаються з двох власних назв, тобто імені та імені по батькові, обидва слова мають форму кличного відмінка: Юлію Івановичу, Ірино Богданівно, Володимире Хомичу, Петре Михайловичу, Галино Іллівно.

Звертання до співрозмовника на ім'я та по-батькові звучить ввічливіше, ніж звертання за допомогою займенників ти, Ви. А тому треба пам'ятати, що в офіційно-діловому стилі звертання, правильно дібране за формою (ім'я та по батькові в кличному відмінку) та змістом (ім'я, ім'я + по батькові, ім'я + по батькові + прізвище) є важливим елементом мовної культури.

В офіційних звертаннях використовуються також вирази: Добродію! Добродійко! Пане! Пані! Панове! Товаришу! Товаришко! Товариші! Дорогий друже! Дорогі друзі! Шановне товариство! Вельмишановне товариство!

До незнайомого, малознайомого, старшого за віком або посадою співрозмовника прийнято звертатися на Ви, щоб висловити пошану.

Мовний етикет вимагає наступних форм:

- при звертанні на ім'я і по батькові – Шановний Євгене Степановичу! Шановна Ольго Петрівно!;
- при звертанні зі словом пан, пані – Шановний пане Андрію! Шановний пане Пилипчук! Шановна пані Олено! Шановна пані Шевченко! Шановний пане професоре! Шановний пане ректоре!
- (і не можна – пане ректоре Іванчук, пані Олено Степанівно, пане слюсарє тощо).

Правила мовного етикету залежать від конкретних ситуацій. За умови їх дотримання можливе змістовне спілкування.

Сенкан

Сенкан — це вірш, що складається з п'яти рядків. Слово "сенкан" походить від французького слова "п'ять" і позначає вірш у п'ять рядків.

1. перший рядок має містити слово, яке позначає тему (звичайно, це іменник)
2. Другий рядок – це опис теми, який складається з двох слів (два прикметника)
3. Третій рядок називає дію, пов'язану з темою, і складається з трьох слів (звичайно це дієслова).
4. Четвертий рядок є фразою, яка складається з чотирьох слів і висловлює ставлення до теми, почуття з приводу обговорюваного.
5. Останній рядок складається з одного слова — синоніма до першого слова, в ньому висловлюється сутність теми, ніби робиться підсумок

ЗРАЗОК

I варіант

Звертання

Поширене, непоширене

Кличе, гукає, називає

Правильно звернутися – це просто! Весна-оновлення в природі і думках.

Ім'я

II варіант

Весна

Чарівна, весела

Радіє, співає, закликає

Радість